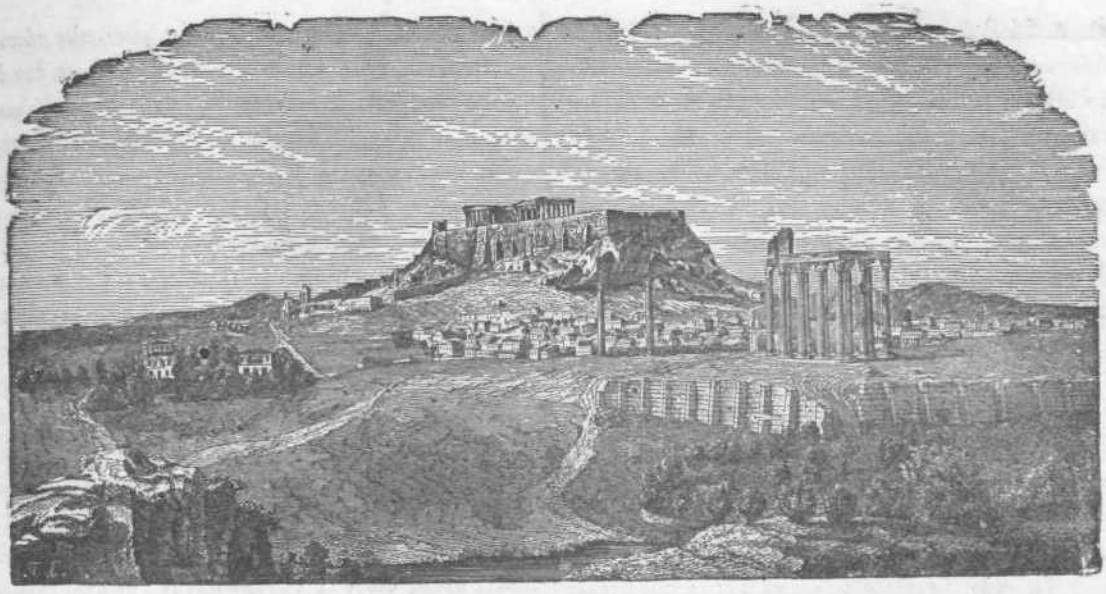

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1863. ΤΟΜΟΣ ΙΔ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 325.

ΟΜΗΡΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ὑπὸ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΑΖΗ

Διδ. τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Λυκείῳ Κεφαλληνίας.

Ὅπως σχηματίσωμεν ὅσον ἔνεστι καθαρὰν ἰδέαν τῆς Ὁμηρικῆς θεωρίας περὶ τῆς ψυχικῆς ζωῆς καὶ τῆς πρὸς τὴν σωματικὴν σχέσεώς της, πρέπει πρῶτον νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Ὁμηρικὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὁλοκληρίαν του, καὶ κατόπιν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς εἰδικὰς αὐτοῦ καταστάσεις τὰς ἐν τῷ ζῆν καὶ μετὰ τὸν θάνατον, ὅθεν προκύπτουσιν αἱ ἐφεξῆς *θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς Ὁμηρικῆς ψυχολογίας.*

Α'. Ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος, ὁ αὐτὸς εἶναι κατὰ τὸν Ὅμηρον πάντοτε μόνον τὸ σῶμα. — Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰλιάδος ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς, προπέμψας τὰς *ψυχὰς* τῶν ἡρώων εἰς τὸν ᾅδην, *αὐτοὺς* κατέστησε σπαράγματα τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ὁ Ὀδυσσεὺς θύων παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ ᾅδου παρετήρησε τὸ *εἴδωλον* τοῦ Ἡρακλέους, *αὐτὸς* ὅμως ἦτον εἰς τὸν κύκλον τῶν θεῶν. (Ὀδυσ. Λ. 600.). Τὸ *εἴδωλον* λοιπὸν τοῦ Ἡρακλέους, ἤτοι τὸ φάσμα του εἶναι κάτω εἰς τὸν ᾅδην, ὡς τὰ *εἴδωλα* ὅλων τῶν ἀποθανόντων, *αὐτὸς* ὅμως ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ γίνῃ θεὸς, ἐπομένως δὲ ὁ ἀληθὴς Ἡρακλῆς, *αὐτὸς*, διατρίβει ἄνθρωπος εἰς τὸν Ὄλυμπον παρὰ τοῖς Θεοῖς.

Β'. Ἐνῷ ζῇ ὁ ἄνθρωπος ἀναδείκνυται διπλῆ τις ἀρχὴ· πρώτη ἡ τῆς ζωϊκότητος, *ἡ ψυχὴ*, ἥτις παραιτοῦσα τὸν ἄνθρωπον ἀποθνήσκοντα, περιπλανᾶται εἰς τὸν ᾅδην· ἡ δευτέρα, ἡ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, *φρένες* καὶ *θυμός*.

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωϊκότητος, τῆς *ψυχῆς*, θέλομεν λαλήσειν κατωτέρω εἰς τὸ Γ'. ἐνταῦθα δὲ ἐγγύτερον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν δοξασίαν, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος εἶναι μὲν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τὸ σῶμα· ἀλλὰ διὰ τὰς ἰδιαιτέρας πνευματικὰς δεξιότητας, τὰς τάσεις, τὰς ὀρέξεις κ.τ.λ. ἀπῃτοῦντο ὄροι τινὲς καὶ ὑποστάσεις, ἐπομένως δὲ ἐπενοήθη ἰδιάζουσά τις ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς παριστανομένη ὡς τι διπλοῦν, τὸ μὲν σωματικὸν τὸ δὲ ἀσώματον.

Ἡ σωματικὴ ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι αἱ *φρένες*, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑπομένων δοξασιῶν του.— Αἱ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος, τῆς διανοίας, τῆς αἰσθήσεως, τῆς βουλήσεως ἔχουσιν εἰς τὰς φρένας τὴν ἕδραν των.—(Ἰλ. Α. 362. Β. 211. Ε. 493. Ζ. 355. Η. 360. Ν. 121.—) Αἱ εἰς τὰ ζῶα ἀποδιδόμεναι ἰδιότητες, αἵτινες ἀναλογοῦσι μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἔχουσι καὶ αὐταὶ τὴν ὑπόστασίν των εἰς τὰς φρένας, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνήρτηνται, ὡς τοῦτο ἐφαρμόζεται π. χ.

(Ἰλ. Δ. 245) ἐπὶ τῶν ἐλάφων, καὶ (Ἰλ. Ρ.) ἐπὶ τῶν λεόντων. — Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ἀποδίδονται πνευματικαὶ ἐνέργειαι ἐν αἷς ὑποτίθενται φρένες, ὡς ἀναφέρει ὁ ποιητὴς ἐν Ἰλ. Σ. 419· περὶ τῶν χρυσῶν ἀμφιπόλων, καὶ ἐν Ὀδυσ. Θ. 556 περὶ τῶν νοημόνων πλοίων (α). — 2ον) Ἡ ἀσώματος, ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ὁ *θυμός*· οὗτος παρίσταται ὡς ὑπόστασις τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν, ὥστε διὰ τοῦ θυμοῦ, ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον αἰσθάνεται, ὀρέγεται, ὀργίζεται, ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καὶ γινώσκει, νοεῖ, κρίνει, ὡς διὰ τοῦ θυμοῦ συνήθως χαρακτηρίζεται τὸ *στῆθος*· ὁ *θυμὸς* εἶναι ἡ διὰ τῆς σωματικῆς ὑποστάσεως τῶν φρενῶν, γινομένη πνευματικὴ ἐνέργεια· ἑπομένως πρέπει *φρένες* καὶ *θυμὸς* νὰ παραλληλίζωνται, καὶ δὲν δύναται τὸ ἓν νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ τοῦ ἑτέρου. Εἰς τὸν *θυμὸν*, ὡς τὴν θερελιώδη ἀρχὴν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, πρέπει προσέτι νὰ ἔχωσι τὴν ῥίζαν των καὶ αἱ εἰδικαὶ τάσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς, αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, αὗται δὲ εἶναι *μένος* καὶ νοῦς. Τὸ *μένος* διττῶς ἐξωτερικεύεται· ποτὲ μὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμία τινὸς, ἡ ἐνεργητικὴ βούλησις, ποτὲ δὲ τὸ πάθος, ἡ ἀνδρία, ἡ ὀργή (Ἰλ. Ε. 470 Η. 358. Ζ. 457). Ὁ νοῦς εἶναι ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια, ἡ καθ' αὑτὸ ἐνέργεια τοῦ νοεῖν, ὡσαύτως δὲ εἶναι τὸ ἦθος, τὸ φρόνημα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἡ ἰδέα ἡ ἐγγύτερον προσδιοριζομένη ὡς σχέδιον, βούλευμα (Ὀδ. Ι. 3. Λ. 177. Ε. 190. — Ζ. 121. Κ. 329.) Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ *μένος* καὶ ὁ *νοῦς* εἶναι οἱ δύο πρώτιστοι συντελεσταὶ τοῦ *θυμοῦ*, οὗτος δὲ ἔχει τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν εἰς τὰς *φρένας*, ἔπεται ὅτι καὶ τὸ *μένος* καὶ ὁ *νοῦς* ἐπερείδονται ἐπὶ τῶν φρενῶν, ὡς τοῦ σωματικοῦ αὐτῶν ὄρου.

Γ'. Ἐκ τῶν προεκτεθέντων γίνεται κατάδηλον ὅτι ἅπασα ἡ πνευματικὴ ζωὴ βασίζεται ἐπὶ τῶν φρενῶν, τῆς ὑλικῆς ἢ σωματικῆς ὑποστάσεως. Μηδενιζομένων λοιπὸν τῶν φρενῶν διὰ τοῦ θανάτου, καὶ μηκέτι ζωογονουμένων διὰ τῆς *ψυχῆς*, ἀπόλλυται καὶ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωή· ἡ *ψυχὴ* μόνον ἐναπολείπεται καὶ μεταβαίνουσα εἰς τὸν Ἅδην γίνεται εἴδωλον. Ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἀφίσταται τῆς ζωῆς, ἡ ψυχὴ ἐγκαταλείπει τὸ σῶμα, κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν δοξασίαν, εἴτε διὰ τοῦ στόματος εἴτε διὰ τῆς πληγῆς. « Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐπιστρέφει πλέον, ἀφ' οὗ διέλθῃ τὸ περίφραγμα τῶν ὀδόντων. » (Ἰλ. Ι. 409.) Ὁ Σαρπιδὼν πίπτει διὰ τοῦ δόρατος τοῦ Πατρόκλου, ἐξέλκοντος τὸ δόρυ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ πεσόντος, καὶ οὕτως « ἐξέλκει ἐνταὐτῷ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν αἰχμὴν τοῦ ἔγχους. » (Ἰλ. Π. 505.) Καταλιποῦσα δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, τρέχει πρὸς τὸν κάτω κόσμον, τὸν Ἅδην, τὸν τόπον τῆς διατριβῆς τῶν ἀποθανόντων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπιτυγχάνει πρὶν ἢ ἐνταφιασθῇ τὸ σῶμα, ἄλλως μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης περιπλανᾶται εἰς τὰς πύλας τοῦ Ἅδου. (Ἰλ. Ψ. 71. Ὀδ. Λ. 51.) Εἰς τὸν κάτω κόσμον διαμένει ἡ *ψυχή*· ψυχὴν δὲ ἐννοεῖ ὁ Ὅμηρος τὴν ἀναπνοὴν ὡς ὅρον τῆς ζωῆς, οὐδὲ χρῆται ποτὲ αὐτῇ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν σημασίαν τοῦ πνεύματος· ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωϊκότητος. Ἡ ψυχὴ διαμένει, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν Ἅδην καὶ ὄχι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ὁ Ὅμηρος οὐδέποτε ἀναγνωρίζει ὡς τι αὐθύπαρκτον, ἀφῃρημένον, καὶ ἡ περὶ τῆς ζωῆς δοξασία αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον ὑλικὴ, ὥστε οἱ ἐν τῷ Ἅδῃ νεκροὶ στεροῦνται κατ' αὐτὸν τῆς χρήσεως πνευματικῶν δυνάμεων, διὰ τὸν λόγον μόνον ὅτι δὲν ἔχουσι σῶμα, καὶ πρέπει πρῶτον νὰ πίωσιν αἷμα, διότι μὲ ταύτην μόνην τὴν σωματικὴν ἐνίσχυσιν καὶ ζωογόνησιν συνδέονται αἱ πνευματικαὶ δεξιότητες, περὶ ὧν κατωτέρω θέλομεν διαλάβειν, αἱ πνευματικαὶ ἐνέργειαι· δὲν ἐμφανίζονται εἰμὴ ὡς ἰδιότητες καὶ δυνάμεις τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, αἵτινες ζῶσι μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὸ ἐγκαταλείπουσι μετὰ θάνατον καὶ παύουσιν ὡς αὗτη ἡ ζωή. Οὐδέποτε εἶχε τοσοῦτον προχωρήσειν ἡ σκέψις, ὥστε νὰ θεωρῇ τὴν ψυχὴν ὡς διαρκοῦσαν αὐθύπαρκτον μετὰ θάνατον, ἀλλ' ἡ περὶ τῆς διαρκείας πίστις ἐπεστηρίζετο μόνον ἐπὶ αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων. Ἡ λέξις *ψυχὴ*, παραγομένη ἀπὸ τὸ *ψύχω* (πνέω, φυσῶ, ἀναπνέω,) σημαίνει πρῶτον τὴν ἀναπνοὴν, τὸν ἀέρα, ὅνπερ εἰσπνέομεν καὶ ἐκπνέομεν, καὶ ἡ ἔννοια αὕτη κεῖται ὡς βάσις εἰς ὅλας τὰς σημασίας τῆς λέξεως ταύτης εἰς τὴν Ὁμηρικὴν γλῶσσαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πνοὴ εἶναι ὁ εἰς ὁρατὸς ὅρος τῆς ζωῆς, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀρχαίων, ἔχει τὴν ἕδραν της εἰς τὸ στῆθος μετὰ τῆς δευτέρας ζωϊκῆς ἀρχῆς, τοῦ αἵματος, διὰ τοῦτο βαθμηδὸν ἡ λέξις αὕτη ἔλαβε τὴν συγγενῆ σημασίαν τῆς ζωῆς, χωρὶς ὅμως καθὸ τοιαύτη ν' ἀποβάλῃ τὴν τῆς πνοῆς. Ἐκ τῶν προτεθέντων λοιπὸν ἕπεται, ὅτι ἡ *Ὁμηρικὴ* ψυχὴ, ἡ ὑλικὴ ζωϊκὴ ἀρχὴ, βασίζεται ἐπὶ τῆς πνοῆς καὶ τοῦ αἵματος. Τὴν ψυχὴν ταύτην λοιπὸν, ἣν ἐπὶ τῆς γῆς γινώσκομεν ὡς ἀέρα ἢ ζωϊκὴν ἀρχὴν, ἀπαντῶμεν καὶ μετὰ θάνατον εἰς τὸν Ἅδην, καὶ μέλλει νὰ ἦναι ἡ αὐτὴ, διότι περὶ αὐτῆς ῥητῶς λέγεται, ὅτι πορεύεται εἰς τὸν Ἅδην· οὕτω π. χ. λέγεται (ἐν τῇ Ἰλιάδι Κ. 330) τὸ αἷμα πολλῶν Ἀχαιῶν ἔῤῥευσεν εἰς τὸν Σκάμανδρον ποταμὸν, αἱ δὲ ψυχαὶ αὐτῶν κατῆλθον εἰς τὸν Ἅδην. Ἡ ψυχὴ λοιπὸν, καὶ ὄχι τὸ πνεῦμα, διαρκεῖ, καὶ ἡ δοξασία αὕτη ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος θνήσκῃ ἀπὸ αὐτόματον θάνατον, ἡ ἐγκαταλείπουσα αὐτὸν πνοὴ φαίνεται εἰς τὴν αἴσθησιν ὡς αἰτία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, οἰχομένης αὐτῆς, ὅλα τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος ἐναπομένουσιν· αὐτὴ μόνη ἀπέρχεται, ἑπομένως δὲ δύναται νὰ ἦναι ἐν τῷ Ἅδῃ, ἔνθα θέλει διαρκεῖν, διότι εἶναι ἡ αἰτία τῆς ζωῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνδέχεται νὰ ἐκρεύσῃ καὶ διά τινος θανατηφόρου πληγῆς, καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην φαίνεται εἰς τὴν αἴσθησιν, ὅτι διά τινος ὀπῆς ἐκφεύγει ἡ ζωϊκὴ ἀρχή. Ὅθεν ἐὰν ἡ *ψυχὴ* διαρκῇ εἰς τὸν Ἅδην, ἀναφύεται ἤδη τὸ ζήτημα, πῶς πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὸν τρόπον τῆς διαρκείας της. Εἰς τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ ἡ συχνάκις ἀπαντωμένη λέξις *εἴδωλον*· *ψυχὴ* καὶ *εἴδωλον* εἶναι λέξεις ταὐτόσημος, τὸ *εἴδωλον* εἶναι ἁπλῶς ἡ ἐξήγησις τῆς ἐν Ἅδου εὑρισκομένης *ψυχῆς*, τὰ ἄθλια ὄντα τὰ μεταξὺ ἀνυπαρξίας καὶ ὑπάρξεως κείμενα, ἀλλὰ κινούμενα σχεδὸν ἀναίσθητα, ὡς εἰς ὀνειρώττουσαν κατάστασιν, ἥτις ὅμως δὲν τοῖς ἀφαιρεῖ τὴν ἐπιδεκτικότητα τοῦ νὰ αἰσθάνωνται λύπην διὰ τὴν διαμονήν των, καὶ τοῦ νὰ ἀναπολῶσι μὲ θλίψιν των τὴν ἐν τῷ κόσμῳ παρελθοῦσαν εὐδαιμονίαν των· ἐντεῦθεν πάντοτε μνημονεύεται ὁ θάνατος μετ' ἀθυμίας καὶ φόβου, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ κατοικία τοῦ Ἅδου. Ὁ Ἀχιλλεὺς λέγει ἐν (Ὀδυσ. Α. 489,) ὅτι ἐπροτίμα μᾶλλον νὰ θητεύῃ εἰς πτωχόν τινα ἄνθρωπον παρὰ νὰ ἄρχῃ εἰς τὸ βασίλειον τῶν σκιῶν· καὶ αὐτοὶ οἱ οὐράνιοι θεοὶ ἀποστρέφονται τὸν Ἅδην (Ἰλ. Υ. 64). Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ Μηδενισμοῦ παρίσταται αὐτοῖς μόνον σχετικῶς πρὸς τοὺς ζῶντας· διότι ἄλλως μεταξὺ αὐτῶν κάλλιστα συνεννοοῦνται, συνδιαλέγονται καὶ συγκοινωνοῦσι τὰ αἰσθήματά των· λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰ συμβάντα τοῦ ἄνω κόσμου, καὶ πληροφοροῦνται παρὰ τῶν νεηλύδων μάλιστα τὰ περὶ τῶν οἰκογενειῶν των (Ὀδ. Ω) χαίρουσι τιμώμενοι, καὶ αἰσθάνονται τὸν πόνον καὶ τὸ ὄνειδος τῆς τιμωρίας. — Ἡ δὲ φύσις τῶν εἰδώλων τούτων προσδιορίζεται ἔτι ἀκριβέστερον διὰ τοῦ ἐναερίου καὶ σκιώδους, ὅπερ ὁ Ὅμηρος ἀπονέμει εἰς τὰς ἐν Ἅδου ζώσας ψυχάς. Ὅτε ὁ Ἀχιλλεὺς ἤθελε νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν μορφὴν τοῦ Πατρόκλου, τὴν εἰς αὐτὸν ἐμφανισθεῖσαν ἐκ τῶν καταχθονίων, αὐτὴ ᾤχετο πάλιν εἰς τὸν Ἅδην ὡς καπνός. (Ἰλ. Ι. 100.) Τρὶς ἤθελεν ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν *ψυχὴν* τῆς ἀποθανούσης μητρός του, καὶ τρὶς τοῦ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας ὡς σκιὰ καὶ ὄνειρον (Ὀδυσ. Λ. 207).

Εἴδομεν προσέτι ἄλλην τινὰ ἰδιότητα τῶν εἰδώλων, ὅτι στεροῦνται φρενῶν καὶ συνειδήσεως, τοῦτο δὲ ἐξηγεῖται ὡς ἑφεξῆς. Οἱ δύο πρώτιστοι ὅροι τῆς ζωῆς, οὓς γνωρίζει ἡ ὁμηρικὴ ἐποχὴ, εἶναι ἡ ἀναπνοὴ καὶ τὸ αἷμα ὧν ἀμφοτέρων ἡ ἕδρα ὑποτίθεται εἰς τὸ στῆθος· μετὰ θάνατον ἡ ψυχὴ ὑπάγει εἰς τὸν Ἅδην, τὸ δὲ αἷμα μένει εἰς τὸ σῶμα, ἢ χύνεται ἔκτινος πληγῆς εἰς τὴν γῆν. Ἑπομένως αἱ σκιαὶ τῶν νεκρῶν στεροῦνται τοῦ αἵματος καὶ ἡ ζωή των εἶναι ἐξ ἡμισείας, διότι ἐναπομένει μόνον ὁ εἷς ὅρος αὐτῆς, ἡ ἀναπνοὴ, ἡ ψυχή· τὸ αἷμα ἐκλείπει· ἑπομένως δὲ οὐδὲν σωματικὸν ἔχουσι· μετὰ τοῦ σωματικοῦ λαμβάνουσι πάλιν φρένας, ὅταν πίνωσιν αἷμα, ὅταν τοῦτο προστίθεται εἰς τὴν ψυχήν. Ἡ ψυχὴ τοῦ μάντεως Τειρεσίου ἠδυνήθη τότε μόνον νὰ προμαντεύσῃ, ἀφοῦ ἔπιεν αἷμα (Ὀδυσ. Λ. 96.)· ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος τότε μόνον ἀναγνωρίζει τὸν Ὀδυσσέα ἀφοῦ ἔπιεν αἷμα (Ὀδυσ. Λ. 387). Τέλος δὲ, σημειωτέον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων λαμβάνουσιν εἰς τὸν Ἅδην ὁλοσχερῶς τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα τῆς προτέρας αὐτῶν ὑπάρξεως· ὁ Πάτροκλος ἐμφανίζεται εἰς τὸν φίλον του ἀκριβῶς ὡς ἔτι ἔζη, ὅμοιος τὸ μέγεθος, τὰ ὄμματα, τὴν φωνὴν καὶ τὰ ἐνδύματα (Ἰλ. Ψ. 65)· ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἅδου προσέφερε θυσίας, ἐπλησίασαν εἰς τὸ αἷμα διάφοροι σκιαὶ, ἐμφανισθεῖσαι εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν μορφήν· νέοι, γέροντες, ἄνδρες πληγωμένοι, ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναγνωρίζει εὐθὺς τὴν μητέρα του, τὸν Αἴαντα, τὸν Ἀχιλλέα κ. τ. λ. (Ὀδ. Λ. 29). — Ὁ λόγος τῆς πίστεως ταύτης, βασίζεται πάλιν εἰς πάντα αἰσθητικὴν δοξασίαν, διότι ἄλλως πως δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ζωῆς εἰμὴ ὡς ἐξακολούθησιν τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως· ἑπομένως ἐὰν μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου μέλλῃ νὰ διατηρῆται, πρέπει νὰ ἦναι ἐν τύπῳ, καὶ νὰ ἔχῃ μορφὴν καὶ τύπον ἀνθρώπινον, ὡσαύτως δ' ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὡς πρὸς τὰς πνευματικὰς ἰδιότητας, τὰ πάθη, τὰ αἰσθήματα, καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἀναφέρεται εἰς τὴν ζωήν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε προεκτεθέντων συνάγομεν τὸ ἑξῆς *σχῆμα*, ὅπερ ἐμπεριέχει τὴν ὅλην *Ὁμηρικὴν ψυχολογίαν*. Ὁ ἄνθρωπος *αὐτὸς* ἔχει δύο ἀρχὰς τὴν ζωϊκὴν καὶ τὴν πνευματικήν. 1) Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωϊκότητος α') διαρκούσης μὲν τῆς ζωῆς εἶναι *ψυχὴ* (ἀναπνοὴ καὶ αἷμα), β') μετὰ θάνατον δὲ διατηρεῖται εἰς τὸν Ἅδην ὡς *εἴδωλον*. 2) Ἡ ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι α) σωματικὴ ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, *φρένες*· β') ἀσώματος ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, *θυμὸς*, καὶ αἱ δύο αὐτοῦ κυριώτεραι ἐξωτερικεύσεις, *μένος* καὶ *νοῦς*.

Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τῶν τότε ἀνθρώπων ἐμπεριλαμβάνει τὰς *προαισθήσεις* καὶ τὴν *προφητικὴν δύναμιν* τῶν ψυχορραγούντων. α) Τῶν προαισθήσεων ἀπαντῶμεν σαφέστατα ἴχνη. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐν Ἰλιάδι Δ. 163 ἐκφράζει τινὰ προαίσθησιν τῆς ἀπωλείας τῆς Τρῳάδος καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο προαισθάνεται καὶ ὁ Ἕκτωρ (Ἰλ. Ζ 447) ἔτι τὸν ἴδιον αὐτοῦ θάνατον, καὶ τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς συζύγου του. β') Ἡ πίστις εἰς προφητικήν τινα δύναμιν τῶν *ψυχορραγούντων*, ἥτις ἀνήκει σχεδὸν

(α) Ὄφρα σε τῇ πέμπωσι τιτυσκόμεναι φρεσὶ νῆες.

εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ εἰν ὅλους τοὺς λαοὺς, διαδηλοῦται καθαρώτατα παρ' Ὁμήρῳ (1).

Ὁ Πάτροκλος θνήσκων προλέγει εἰς τὸν Ἕκτορα τὸν θάνατόν του, καὶ ὁ Ἕκτωρ εἰς τὸν Ἀχιλλέα (Ἰλ. Π. 851, Χ. 358). Ὁ Εὐστάθιος καὶ οἱ Σχολιασταὶ εἰς ἐξήγησιν τῶν χωρίων τούτων ἐπιστηρίζονται μάλιστα εἰς τὴν γνώμην, ἣν ὁ Σωκράτης ἐκθέτει παρὰ Πλάτωνι (Ἀπολ. Σωκρ.)· ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθνήσκοντος ἔχει προφητικὴν δύναμιν, καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἀκολουθοῦντες τὴν γενικὴν αὐτῶν τάσιν, ἀνεῦρον τὴν πηγὴν τοῦ φαινομένου τούτου εἰς ἀνωτέραν τινὰ ἐπιῤῥοὴν τῆς *Μαγείας* καὶ τῆς *Μαντικῆς*, τῆς ὁποίας ἡμεῖς πλέον δὲν ἀναγκαιοῦμεν εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Φυσιολογίας καὶ τῆς Ψυχολογίας, διότι ὑπάρχει ἡμῖν πρόχειρος φυσική τις ἐξήγησις τῆς ὁποίας προτάττομεν τὴν καθολικὴν ταύτην ἀρχὴν, ὅτι ἅπασαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις ἐξωτερικεύονται μόνον διὰ τοῦ ὑλικοῦ, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς κανονικότητος τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἡ κανονικότης ἐκείνων. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἱκανότητα, συνδυάζουσα τὸ ἐνεστὼς μετὰ τοῦ παρελθόντος, νὰ συμπεραίνῃ τὸ μέλλον, εἶναι ἀναντίῤῥητον, ἀλλ' ἡ ἱκανότης αὕτη δύναται ὡς καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις διὰ τοῦ σωματικοῦ, τῆς ὕλης, τοῦ ὀργανισμοῦ, νὰ ἐμποδισθῇ εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς ἐξωτερίκευσιν, ὡς ἀπεναντίας διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἐμποδίου, νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀπρόσκοπος αὐτῆς φανέρωσις. Εἰς διασάφησιν δὲ τῶν λεχθέντων, συντείνει καὶ ἡ συχνάκις γενομένη παρατήρησις εἰς πάσχοντας πολὺν χρόνον φρενοληψίαν, ὅτι πολλάκις ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου των ἀνέδειξαν ἀτάραχον ψυχικὴν ζωὴν (2), ὅπερ ἐξηγεῖται ὡς ἐφεξῆς. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου συμβαίνει πάντοτε βαθμηδὸν δηλ. τὰ διάφορα συστήματα σβύνονται τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἐνῷ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἤδη τέθνηκε, δύνανται νὰ ἐξακολουθῶσιν εἰσέτι εἰς τὸ ἄλλο ἐνέργειαι. Συμβαίνει λοιπὸν πολλάκις ὅτι, ἔνθα ὑποτίθεται θάνατος, δὲν ὑπάρχει εἰσέτι γενικὸς, διότι ἐνῷ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ μυωνικὴ κίνησις καὶ ἡ ἀναπνοὴ παύουσι, τὸ φυσικὸν σύστημα διατελεῖ εἰσέτι ἐνεργοῦν, ὅθεν ἐξηγεῖται διατί εἰς τὸ λείψανον ἐνδέχεται εἰσέτι νὰ ἐκφύωνται τρίχες καὶ νὰ ἐξέρχηται ἱδρὼς κ. τ. λ. Καθ' ἣν στιγμὴν λοιπὸν ἡ ζωὴ σβύνεται εἰς σύστημά τι, λαμβάνουσιν εἰσέτι χώραν εἰς αὐτὸ, πρὸ τοῦ νὰ ἀποθάνῃ ὁλοτελῶς, ἐρεθισμοὶ, δι' ὧν δύνανται μάλιστα νὰ ἐκτοπισθῶσιν αἱ ὑλικαὶ ἀνωμαλίαι, αἵτινες μέχρι τοῦδε εἶχον ἐμποδίσει τὰς ἐλευθέρας κανονικὰς ἐξωτερικεύσεις τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας, εἰς τρόπον ὥστε τώρα αὕτη, ἂν καὶ ἐπὶ βραχύ τι χρόνου διάστημα, δύναται νὰ φανῇ πάλιν ὡς κανονικῶς ἐξωτερικευομένη. Ἀναλόγως μὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς φρενοληψίας ἐξηγεῖται καὶ ἡ προφητικὴ δύναμις τῶν ἀποθνησκόντων, ἥτις δὲν εἶναι καινή τις, προκύπτουσα μόνον πρὸ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ προϋπάρχουσα μὲν, ἐμποδιζομένη ὅμως εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της ὑπὸ τῆς ὕλης τοῦ ὀργανισμοῦ (3). Αὕτη ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα δύναμις τῆς ψυχῆς τοῦ νὰ δύναται συνδυάζουσα τὸ ἐνεστὼς μετὰ τοῦ παρελθόντος νὰ συμπεραίνῃ τὸ μέλλον, δὲν εἶναι βέβαια διαρκούσης τῆς ζωῆς σπάνιόν τι φαινόμενον, καὶ χαρακτηρίζει τὸν ἔμφρονα, ὅστις δύναται νὰ κάμῃ τινὰ πρόγνωσιν, καὶ εἰς πολλοὺς ἤθελε δεικνύεσθαι κατωτέρα, ὡς διάφοροι ἄλλαι ψυχικαὶ ἐνέργειαι, ἐὰν δὲν ἐπεσκοτίζετο ὑπὸ τῆς ὕλης· ἐνδέχεται καὶ αὕτη ἡ δύναμις, ἂν καὶ στιγμιαίως μέχρις οὗ ὑποκύψῃ εἰς τὴν γενικὴν μεταμόρφωσιν, νὰ ἐνεργῇ ὀξύτερον, καὶ τότε παρίσταται ὡς προφητικὴ δύναμις. Ἂν καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν βραχὺν πρὸ τοῦ θανάτου φωτισμὸν τῆς ψυχῆς ἐνδέχεται νὰ φανῇ εἰς πολλοὺς ὡς ὑπόθεσις, ἡ φυσιολογία ὅμως καὶ ἡ ψυχαγωγία οὐδεμίαν ἄλλην δύνανται νὰ δώσωσιν ἐξήγησιν. Ὁ θάνατος βέβαια εἰσέτι δὲν ἀπεκάλυψεν εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὴν γνῶσίν μας ὅλα αὐτοῦ τὰ μυστήρια, εἶναι ὅμως σαφεστάτη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ψυχῆς· καὶ αὐτὴ ἡ ὄψις τοῦ ἀποθνήσκοντος πληροῦται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθαρᾶς τινος ἀνδρίας καὶ γαλήνης, ὠχρά τις εἰκὼν τῆς ψυχικῆς εἰρήνης ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ νεκροῦ προσώπου, τοῦ ὁποίου τὰ σχήματα εἰσέτι φαίνονται ὅτι λαλοῦσι πρὸς ἡμᾶς.

Ἡ ἐν ὕπνῳ ψυχικὴ ζωὴ, τὸ *ὄνειρον*, ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν κατά τινα εἰδικὸν τρόπον. Ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἠδύναντο νὰ νοήσωσι τὰ ὀνείρατα ὡς τὸ ἐξαγόμενον μιᾶς ἐν τῷ ὕπνῳ συνεχιζομένης ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο ἐπίστευον ὅτι τὰ ὀνείρατα προήρχοντο παρὰ τῶν θεῶν καὶ ὅτι ἦσαν αὐτῶν δῶρα (1). Ἡ ὀνειρώττουσα ζωὴ εἶναι κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ ποιητοῦ ἡ σφαῖρα, ἐν ᾗ καταπαυούσης τῆς φυσικῆς δυνάμεως τοῦ γιγνώσκειν, δύναται ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψίν της θεία τις συγκοινωνία. Τὰ ἐνύπνια, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ βουλήσεως, πόθεν ἄλλοθεν μέλλει νὰ προέρχωνται εἰμὴ θεόθεν; Οὕτω λέγει ὁ Ποιητὴς ἐν Α. 63· « ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν. » Ἡ συγκοινωνία αὕτη τῶν θεῶν μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ ὕπνῳ γίνεται διττῶς, ἢ ὁ θεὸς πλάττει τὸ ὄνειρον καὶ τὸ ἐξαποστέλλει πρὸς τὸν κοιμώμενον, ἢ αὐτὸς οὗτος ἐμφανίζεται κατ' ὄναρ εἰς τὸν κοιμώμενον. Οὐδὲ εἶναι ὀρθὸν νὰ παραδεχθῇ τις ἰδιόν τινα θεὸν τῶν ὀνείρων, διότι τοιούτου θεοῦ ὁ Ὅμηρος δὲν ἔχει τὴν παραμικρὰν ἰδέαν, διότι τὰ ἀναγκαιοῦντα ὀνείρατα δὲν ζητοῦνται παρά τινος ταμίου αὐτῶν, ἀλλ' ἕκαστος θεὸς θὰ τὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του (2). Ὁ Ζεὺς, ἐξ οὗ μάλιστα προέρχονται, ἔχει ἑτοίμην μορφήν τινα ὀνειράτων, καὶ δίδει εἰς αὐτὴν ἐπὶ βραχύ τι χρόνου φαινομενικὴν ζωήν· διότι τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τοῦ ὁμηρικοῦ ὀνείρατος, ὅτι εἶναι μὲν αὐτὸ πραγματικόν τι, σωματικὸν, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχον, ἀλλὰ στιγμιαῖον, ἐν αὐτῷ τῷ ὕπνῳ, διότι μετὰ τοῦ ὕπνου παρέρχεται καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ ὀνείρατος. Διὰ τοιούτων λοιπὸν ὀνειράτων τὸ θεῖον συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ ὕπνῳ· τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ καθαρώτατα δεικνύεται εἰς τὸ ἑφεξῆς.

Ὁ Ζεὺς πλάττει ὄνειρον ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Νέστορος καὶ τὸ διατάττει νὰ τρέξῃ εἰς τὸν καθεύδοντα Ἀγαμένονα καὶ νὰ τὸν παρακινήσῃ ὅπως ὁδηγήσῃ εἰς μάχην τοὺς Ἀχαιούς· τὸ ὄνειρον ἐλθὸν ἵσταται ὑπεράνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὅτι εἶναι ἄγγελος τοῦ Διὸς, ὅστις τὸν διατάττει νὰ παρατάξῃ εἰς μάχην τὸν στρατόν του, καὶ τὸν προτρέπει ἐνταῦτῷ νὰ ἔχῃ τοῦτο βαθέως ἐγκεχαραγμένον εἰς τὴν ψυχήν του, διὰ νὰ μὴ τὸ λησμονήσῃ ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐξεγερθεὶς συγκαλεῖ τοὺς βουληφόρους ἄνδρας τοῦ στρατοῦ· διακοινοῦ αὐτοῖς ὅτι θεῖον ὄνειρον τοῦ ἐφάνη ἐν τῷ ὕπνῳ φέρον εἰς αὐτὸν τοῦτο τὸ πρόσταγμα (Ἰλ. Β. 6). Ἡ Ἀθηνᾶ πλάττει μορφήν τινα ὁμοίαν μὲ τὴν ἀδελφὴν τῆς Πηνελόπης, ἥτις φέρει εἰς ταύτην κατ' ὄναρ τὴν παρηγορίαν, ὅτι ὁ Τηλέμαχος θέλει εὐτυχῶς ἐπιστρέψει εἰς τὴν πατρίδα (Ὀδυσ. Δ. 795). Ἄλλοτε ὅμως ὁ θεὸς δὲν πλάττει οὐδὲν χωριστὸν ὄνειρον, ἀλλὰ παρίσταται αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπὸ ξένην μορφὴν πρὸς τὸν καθεύδοντα, τοῦ ὁμιλεῖ, καὶ γίνεται αὐτὸς ὄνειρον. Οὕτως ἔρχεται ἡ Ἀθηνᾶ πρὸς τὴν καθεύδουσαν Ναυσικάαν ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς ὁμήλικος φίλης της, καὶ προτρέπει αὐτὴν νὰ ἑτοιμασθῇ εἰς γάμον (Ὀδ. Ζ. 15). Εἰς οἱανδήποτε λοιπὸν περίπτωσιν τὸ ὄνειρον οὐδέποτε ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἰδίας ψυχικῆς ἐνεργείας τοῦ καθεύδοντος, ὁποῖον πραγματικῶς εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε ὡς τι ἐξωτερικὸν, ἐκτὸς τοῦ καθεύδοντος πραγματικῶς ὑφιστάμενον, εἴτε αὐτὸ πλάττεται ὑπὸ τῆς θεότητος καὶ ἐξαποστέλλεται πρὸς τὸν καθεύδοντα, εἴτε αὐτὴ ἡ θεότης μεταμορφουμένη ἐμφανίζεται κατ' ὄναρ εἰς αὐτόν.

Καθὼς δὲ οἱ θεοὶ πολλάκις ἐξαπατῶσι τοὺς ἀνθρώπους ἐγρηγορότας, ὡσαύτως καὶ καθεύδοντας διὰ τῶν ὀνειράτων. Τοιοῦτον ἦτο τὸ προμνησθὲν ὄνειρον, ὅπερ ὁ Ζεὺς ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα ἵνα τὸν ἀπατήσῃ. Ἐνταῦθα ἀναφέρονται καὶ οἱ ἑφεξῆς λόγοι τῆς Πηνελόπης· « Εἶναι δύο πύλαι τῶν ὀνειράτων, ἡ μὲν ἐλεφαντίνη, ἡ δὲ κερατίνη. Τὰ ἐκ τῆς ἐλεφαντίνης ἐξερχόμενα ἀπατῶσι τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ψεύδους· τὰ δὲ ἐκ τῆς κερατίνης προσημαίνουσιν ἀληθῆ (Ὀδ. Ι. 560)». Τὸ χωρίον τοῦτο διαφόρως ἐξηγεῖται· οἱ μὲν πλεῖστοι ἐκλαμβάνουσι τὴν σημασίαν ἐκ τῆς ἰδιότητος τῆς ὕλης, ὅτι τὸ μὲν κέρας εἶναι διαφανὲς, τὸ δὲ ἐλεφάντινον ὀστοῦν εἶναι μὲν στιλπνὸν, δὲν διαπερᾷ ὅμως αὐτὸ ἡ ὅρασις· προσφυεστέρα φαίνεται ἡ ἐξήγησις τοῦ Εὐσταθίου, καθ' ἣν ὑπόκειται παρονομασία τις μεταξὺ τοῦ *ἐλέφας* (ἐλεφάντινον ὀστοῦν) καὶ τοῦ *ἐλεφαίρεσθαι* (ἀπατᾶν) καὶ πάλιν μεταξὺ τοῦ *κέρας* (κέρατον) καὶ τοῦ κραίνω (ἐκπληροῦν), ἐπομένως δὲ ἐκ μὲν τῆς κερατίνης πύλης ἐξέρχονται τὰ ἀληθῆ ὀνείρατα, τὰ ἐκπληρωθησόμενα, ἐκ δὲ τῆς ἐλεφαντίνης τὰ ἀνεκπλήρωτα, τὰ ἀπατηλά. Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦναι ἡ ἐξήγησις, ἔγκειται πάντοτε εἰς τοὺς προμνησθέντας λόγους τῆς Πηνελόπης ἀλήθειά τις περὶ τῆς διπλῆς φύσεως τῶν ὀνείρων, ἣν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἐγνώρισε μὲν ἐμπειρικῶς, δὲν ἠδυνήθη ὅμως καὶ νὰ ἐξηγήσῃ

(1) Ὁ Ἰακὼβ μέλλων νὰ ἀποθάνῃ ἐκάλεσε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπε· « συνάχθητε ἵνα ἀναγγείλω ὑμῖν τί ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν» (Γεν. Μωυσέως ΜΘ'. 1. — Ὁ Ξενοφῶν ἐν Κύρου Παιδείᾳ (βιβλίον Η'. 47) παριστάνει τὸν ἀποθνήσκοντα Κῦρον λέγοντα. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐμφαίνεται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου θειοτέρα, καὶ προβλέπει τὰ μέλλοντα.

(2) Παρετηρήθη γυνή τις, ἥτις πρὸ δύο ἐτῶν ἦτο μανιακὴ, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου της ἦλθεν ἐντελῶς εἰς τὰς φρένας της. Ἀμβλύνους τις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἵστατο ἀκίνητος εἴς τινα θέσιν, ἀλλ' ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του κατέστη φρενήρης.

(3) Ὁ Πλούταρχος λέγει· « δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι παρὰ τῷ θανάτῳ ἡ ψυχὴ ἀποκτᾷ νέαν τινὰ δύναμιν, ἣν πρότερον ἐστερεῖτο, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ὁ ἄνθρωπος κέκτηται πάντοτε τὴν δύναμιν ταύτην, ἀλλ' ἐπισκοτισμένην καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδιζομένην, τότε δὲ μόνον δύναται ἡ ψυχὴ νὰ τὴν ἐξασκῇ, ὅταν τὰ σωματικὰ δεσμὰ ἄρχωνται διαλυόμενα καὶ ὅταν αὕτη δὲν καταπιέζεται ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν φθαρτῶν μελῶν καὶ τῆς σαπρότητος τῶν χυμῶν. »

(1) Ἡ πίστις αὕτη εἶναι ἀρχαιοτέρα τῶν ὁμηρικῶν χρόνων· ἐν τῇ Γενέσ. κεφ. Κ. 3. ἀπαντᾶται· «Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Θεὸς πρὸς Ἀβιμέλεχ ἐν ὕπνῳ τὴν νύκτα, καὶ εἶπεν αὐτῷ.» Ὡσαύτως Βασιλ. Α'. Κ. ΚΗ'. «Καὶ ἐπηρώτησε Σαοὺλ διὰ Κυρίου, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ Κύριος ἐν τοῖς ἐνυπνίοις, καὶ ἐν τοῖς δήλοις, καὶ ἐν τοῖς προφήταις·» ὁ Ἰὼβ παραπονεῖται Κεφ. Ζ'. 13. « Ὅταν στοχάζωμαι, ὅτι θέλει μὲ παρηγορήσει ἡ κλίνη μου, αὐ ὁ Θεὸς μὲ φοβίζεις δι' ἐνυπνίων. » — Ἐντεῦθεν παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι καὶ ὁ ναὸς τῶν ἀσθενούντων· ὅπου ὁ Θεὸς ἐν τῷ ὕπνῳ τοῦ ἀσθενοῦς ἀπεκάλυπτε τὴν θεραπείαν του. Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ἀπαντῶμεν τὴν πίστιν ταύτην ἐν τοῖς ἐνυπνίοις εἰς διαφόρους λαοὺς ὡς π. χ. εἰς τοὺς ἀγρίους τῆς Ἀμερικῆς, τοὺς Ἰνδοὺς κ.τ.λ.

(2) Οὕτω κακῶς μεταφράζεται ὑπό τινων τὸ χωρίον ἐν Ἰλιάδι Β. 56 «ἦλθεν εἰς τὸν ὕπνον μου ὁ θεὸς ὁ Ὄνειρος·» ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐννοῆται· « ἦλθεν εἰς τὸν ὕπνον μου θεῖον ὄνειρον. »

φυσικῶς, περὶ ἧς ἐξέστω ἡμῖν δοῦναι τὴν ἐφεξῆς ψυχολογικὴν ἐξήγησιν. Ἐξετάζοντες τὴν σημασίαν τῶν ὀνειράτων ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν ἔποψιν, δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ τὰ ἐκλάβωμεν εἰμὴ ὡς τὸ ἐξαγόμενον τῆς καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ ἐξακολουθούσης ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Ἐντεῦθεν πᾶν ὄνειρον ἔχει τινὰ ἔννοιαν καὶ σημασίαν, καὶ ἐὰν εἰς τοῦτο ἀντιτείνῃ τις, ὅτι πολλάκις παρίστανται ἡμῖν ὀνείρατα ἄτοπα, τοῦτο εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, διότι μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἔγερσιν ἐνθυμούμεθα μόνον μοναδικά τινα ἀσυνάρτητα ἀποσπάσματα τοῦ ὅλου ὀνείρου, ἅπερ εἰκότως, προσπαθούντων ἡμῶν νὰ τὰ συνθέσωμεν παρέχουσί τι ἀλλόκοτον ἀπαραλλάκτως καθὼς μεμονωμέναι προτάσεις ἀποσπασθεῖσαι ἐκ διαφόρων χωρίων συγγράμματός τινος λογικῶς ἐπεξειργασμένου καὶ ὁμοῦ συντεθεῖσαι οὐδεμίαν προσφέρουσιν ἔννοιαν. Ὅθεν ἐὰν διατελῇ ἐνεργοῦσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ὕπνῳ (1), ἀνάγκη νὰ γίνεται ἡ ἐνέργεια αὕτη κατά τινα τρόπον ἰδιάζοντα εἰς τὴν ἀτομικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως δὲ δίδεται διπλῆ τις φύσις, διπλῆ σημασία τῶν ὀνειράτων. Ὅταν ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἦναι ἀτάραχος καὶ ἀπολαύῃ καθαρᾶς φρονήσεως, οὐδὲ ἐνοχλῆται ὁ ὕπνος ὑπό τινων σωματικῶν ἀνωμαλιῶν, τότε τὰ ὀνείρατα φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας (2).

Ὅταν ὅμως ἡ ψυχικὴ ζωὴ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐγρηγόρσεως (ἐπομένως δὲ καὶ τοῦ ὕπνου) ἦναι ἄτακτος καὶ ἀκανόνιστος, ἢ ὁ ὕπνος ἐνοχλῆται δι' ἀνωμάλων σωματικῶν καταστάσεων, τότε παριστάνονται καὶ ὀνείρατα, ἄτινα στερούμενα τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ συνδυασμοῦ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. Αὕτη λοιπὸν ἡ ἀποδειχθεῖσα διπλῆ φύσις τῶν ὀνειράτων παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρω σημειωθέντας λόγους τῆς Πηνελόπης. — Ὅτι δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἐζήτουν ἐξήγησιν τῶν ὀνειράτων ἦτο φυσικὴ χρεία· οὕτως ἡ Πηνελόπη παρακαλεῖ τὸν Ὀδυσσέα ὅστις τῇ ἐφαίνετο εἰσέτι ξένος νὰ τῇ ἐξηγήσῃ ὄνειρόν τι (Ὀδυσ. Ι. 535), καὶ ὁ Εὐρυδάμας καλεῖται (ἐν Ἰλ. Ε. 149) ὀνειροπόλος γέρων. — Ὅτι δὲ ἡ ὀνειροκρισία δὲν πρέπει νὰ κατατάττηται εἰς τὴν *Μαντικὴν*, τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τῆς Ἰλ. Α. 62, ἔνθα ὁ *Μάντις* καὶ ὁ *ὀνειροπόλος* ἀπ' ἀλλήλων διακρίνονται· καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Ἀχιλλεὺς ἐποτρύνει τὸν Ἀγαμέμνονα, ἕνεκα τοῦ λιμοῦ, τοῦ μαστίζοντος τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν, νὰ συμβουλευθῇ τινὰ *μάντιν*, ἢ ἱερέα ἢ καὶ *ὀνειροπόλον*, εἰκάζεται ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρει τὸν ὀνειροπόλον ὑποδεέστερον τοῦ μάντεως καὶ τοῦ ἱερέως.

Εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα περὶ τῶν προαισθήσεων καὶ τῶν ὀνειράτων προσθέτομεν καὶ περὶ τῆς *Μαγείας* καὶ τοῦ *Ζωϊκοῦ Μαγνητισμοῦ*. Ἐπειδὴ εἰς τὴν *Μαγείαν* τῶν ἀρχαίων ἐκεῖναι μόνον αἱ δυνάμεις τῆς ζωῆς ἐνήργουν, αἵτινες μετὰ ταῦτα διὰ τῆς Μεσμερικῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Ζωϊκοῦ Μαγνητισμοῦ κατέστησαν ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι τὴν Μαγείαν καὶ τὸν Μαγνητισμὸν, ἀμφότερα ἀπαντώμενα εἰς τὰ Ὁμηρικὰ Ποιήματα, θέλομεν συνάμα τὰ ἐκθέσειν. Καθόλου ἐμφανίζονται ἐνταῦθα ἔνστικτα αἰσθήματα, ἔνστικτος μαντεία, συμπαθητικὴ καὶ ἀντιπαθητικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐσωτερικὴ φωνὴ, καί τις συναίσθησις τῆς φύσεως καὶ μετὰ τῶν δυνάμεων αὐτῆς· ὅθεν δύναται ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ ὀνομασθῇ ζωηρὰ μαγεία, διότι εἰς αὐτὸν παρατηρεῖται μαγική τις συναίσθησις τῆς φύσεως, ἔνθα ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπίῤῥοιαν ἡ φαντασία, ὡς τὸ μέσον δι' οὗ ὁ Ἕλλην ἐσυγκοινωνοῦσε μάλιστα μὲ τὴν φύσιν· ὑπάρχει τι ἐνδόμυχον αἴσθημα τῶν μυστικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ὅπερ προσπαθεῖ νὰ ἐξωτερικευθῇ πρὸς ἀνακούφισιν, χωρὶς ὅμως νὰ μετατραπῇ εἰς καθαρὰν συνείδησιν ἡ ἀμοιβαία σχέσις μεταξὺ τοῦ αἰσθήματος τούτου καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὴν μαγείαν ἀναπτυχθεῖσαν κυρίως κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, καθ' ἣν εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα ἡ δύναμις τοῦ ἐξηγεῖν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίῤῥοιαν τῶν πολλαπλῶν τῆς φύσεως δυνάμεων, ἐνῷ μὲ τὴν ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένην πρόοδον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως καὶ τῆς σχέσεως τῶν δυνάμεών της πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν, ἐλαττοῦται ἡ μαγικὴ θεωρία, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀντικαθίσταται ἡ φυσικὴ ἐξήγησις. Ὅθεν κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχὴν εἶναι καθαρὰ τὰ ἴχνη μιᾶς μαγικῆς θεωρίας, εἰς ἣν ὑπεβάλλετο ὄχι μόνον ἡ ἐνέργεια τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὸ κατ' ἐκείνους

(1) Τὸ ὄνειρον, ὅπερ διέταξε τὸν Ἀγαμέμνονα καθεύδοντα νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν μάχην, ἦτο φυσικὴ συνέπεια τῆς ἐν τῷ ὕπνῳ ψυχικῆς του ἐνεργείας ἐφ' ἑνός ἀντικειμένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοσάκις εἶχε σκεφθῆ ἐγρηγορώς· ὡσαύτως δὲ ἐξηγεῖται καὶ τὸ ὄνειρον ὅπερ παρηγόρησε τὴν Πηνελόπην καθεύδουσαν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Τηλέμαχος ἔμελλεν ἤδη νὰ ἐπιστρέψῃ· ὡσαύτως δὲ ἐξηγοῦνται καὶ τὰ ἄλλα ὀνείρατα. Ὅτι ὁ Παῤῥάσιος ἐζωγράφησε τὸν Ἡρακλέα κατὰ τὸ εἶδος ὅπερ ἐνεφανίσθη αὐτῷ κατ' ὄναρ, τοῦτο γίνεται καταληπτὸν, ἐὰν στοχασθῶμεν ὅτι ὁ ζωγράφος οὗτος, τοῦ ὁποίου ὁ νοῦς διευθύνετο εἰς τὸ πῶς νὰ κατασκευάσῃ τὴν ζωγραφίαν τοῦ θεοῦ τούτου, εἶχε καὶ εἰς τὸν ὕπνον του παροῦσαν τὴν μορφὴν τοῦ θεοῦ.

(2) Ὅτι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀποκαλύπτονται ἀλήθειαι, αἵτινες ἐνίοτε μένουσιν εἰς αὐτὸν ἐγρηγορότα κεκαλυμμέναι, τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ δυνάμεθα ὁριστικῶς ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἐὰν ἐγινώσκοντο πάντοτε αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπίῤῥοιαι αἱ ἐπὶ τῶν ὀνειράτων ἐπενεργοῦσαι, ἐὰν ἑκάστοτε ἐγίνετο ἀκριβὴς ἡ ἀνάμνησις τῆς ὀνειρείου ἱστορίας, καὶ ἀείποτε ἐνοεῖτο ἡ γλῶσσα τοῦ ὀνείρου, ἤθελε λαμβάνειν τις πολλάκις διδασκαλίαν ἐκ τῶν ὀνειράτων.

τοὺς χρόνους ἀνεξήγητον ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας ἑνὸς ἀνθρώπου, ἢ μᾶλλον τοῦ πνεύματος, τῆς βουλήσεώς του, ἐπὶ ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου. Οὕτω π. χ. ἐν (Ὀδ. Ι. 457), οἱ παῖδες τοῦ Αὐτολύκου καταπαύουσι διὰ τῆς ἐπαοιδῆς τὸ ἐκ τῆς πληγῆς τοῦ Ὀδυσσέως ῥέον αἷμα. Διὰ τῆς ἐπαοιδῆς πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν μαγικόν τι ᾄσμα διὰ τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς, καὶ τὸ προμνησθὲν χωρίον ὑπαινίττεται τὴν πίστιν εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τῆς φωνῆς. Ἡ φωνὴ, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ᾠδὴ εἶναι τὸ ἄμεσον ὄργανον τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ συχνάκις ἀπαντῶνται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἡ δι' ἐμπαθοῦς βουλήσεως ἐκφραζομένη λέξις ἔχει ἐν ἑαυτῇ μαγικὴν δύναμιν(1). Ἰδιαιτέρως δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸν *ζωϊκὸν Μαγνητισμὸν* ἀπαντῶμεν καθαρὰ ἴχνη, καὶ μάλιστα εἰς τὴν συμβολικὴν χεῖρα, καθὸ ὄργανον τῆς μαγνητικῆς μεταδόσεως. Ἐντεῦθεν ἔπεται τὸ διὰ τῆς χειρὸς χαΐδευμα, πρὸς πνευματικὴν καθησύχασιν καὶ καταπράϋνσιν. Ἡ Θέτις χαϊδεύει διὰ τῆς χειρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἀχιλλέα ὀργιζόμενον διὰ νὰ καταπραΰνῃ (Ἰλ. Α. 361). Ὁ Ἕκτωρ παρηγορῶν τὴν σύζυγόν του θρηνοῦσαν τὴν χαϊδεύει διὰ τῆς χειρὸς (Ἰλιαδ. Ζ. 485.) καὶ ἡ Διώνη τὴν Ἀφροδίτην πληγωθεῖσαν (Ἰλ. Ε. 372). Ἡ λέξις καταῤῥάζω (χαϊδεύω μὲ τὴν χεῖρα ἄνωθεν εἰς τὰ κάτω), ἣν ὁ ποιητὴς χρῆται ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις εἶναι ταὐτόσημος μὲ τὸ καθησυχάζειν, καταπραΰνειν, καὶ ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ δημώδης πίστις ἀποδίδει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην χεῖρα τοιαύτην δύναμιν, ὁποίαν προϋποθέτει ἡ Μαγνητικὴ ἐνέργεια, καὶ ὅτι τὴν ἄνωθεν ἐπὶ τὰ κάτω διεύθυνσιν ταύτης τῆς κινήσεως θεωρεῖ ὡς ἀναγκαίαν πρὸς παραγωγὴν τῆς ἐνεργείας ταύτης, ὅπερ ἔγκειται καὶ αὐτὸ εἰς τοὺς νόμους τῆς μαγνητικῆς κινήσεως. Ἂν καὶ δὲν πρέπει νὰ διισχυριζώμεθα, ὅτι ὑπάρχει τότε ἐπιστημονικὴ γνῶσις τούτου τοῦ ἀντικειμένου, δὲν δυνάμεθα ὅμως ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἐνταῦθα παρατηρεῖται ἡ εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους κοινὴ τάσις ἡ προερχομένη ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται τὴν ἐν αὐτοῖς ὑπνώττουσαν ὀργανικὴν δύναμιν πρὸς παραμυθίαν καὶ καταπράϋνσιν τῆς ὀργῆς καὶ τῆς λύπης, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Θέτις χαϊδεύει τὸν παρωργισμένον Ἀχιλλέα προσπαθοῦσα νὰ τὸν καθησυχάσῃ πρὸ τοῦ ἀκόμη μάθῃ τὴν αἰτίαν τῆς ὀργῆς του. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀπαντῶμεν πάλιν ἀνάλογόν τι ὡς εἰς τὴν μαγείαν, συναίσθησιν τινὰ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπαρχούσης φυσικῆς δυνάμεως. — Τὸ σύμβολον τῆς τε μαγικῆς καὶ μαγνητικῆς δυνάμεως παρίσταται πανταχοῦ, ἡ ῥάβδος ἔνθα ἐμφανίζονται τὰ ἀποτελέσματα ἀμφοτέρων τούτων τῶν δυνάμεων. Ἡ Κίρκη ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέως νὰ πίωσι τὸ βλαβερὸν αὐτῆς φάρμακον, τοὺς μεταβάλλει εἰς χοίρους, ἐπιψαύουσα αὐτοὺς διὰ τῆς ῥάβδου της, καὶ πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς ἀναλαμβάνουσι τὴν ἀνθρωπίνην των μορφήν. (Ὀδ. Κ. 238. 388.) Διὰ τῆς ῥάβδου ἐπιψαύει ἡ Ἀθηνᾶ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν μεταβάλλει εἰς γέροντα (Ὀδυσ. Ν. 429). Ὁ Ἑρμῆς διὰ τῆς ῥάβδου κλείει τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγείρει τοὺς καθεύδοντας (Ἰλ. Ω. 343). Ὁ Ποσειδῶν πλήξας μὲ τὴν ῥάβδον του τοὺς ἥρωας, τοὺς ἐνέπλησεν ἀνδρίας καὶ κατέστησεν ἐλαφρὰ τὰ μέλη των (Ἰλ. Ν. 53).

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων λοιπὸν γίνεται καταφανὲς ὁποίαν ἔννοιαν εἶχον κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους περὶ ψυχῆς καὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐνεργειῶν. Αὕτη δὲ ἡ μελέτη ἐπεκτεινομένη καθόλου ἐπὶ τῆς τότε ὁλικῆς ἐποπτείας τοῦ τε ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, ἀποβαίνει κατ' ἐξοχὴν λυσιτελὴς πρὸς ἀκριβῆ στάθμισιν τῆς σημασίας τῶν ὅρων, οἷς χρῆται ὁ ποιητής· ἄλλως ἐφαρμόζοντες εἰς αὐτὸν τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ νοεῖν καὶ σκέπτεσθαι τρέχομεν κίνδυνον νὰ ἀποδίδωμεν αὐτῷ ἰδέας καὶ νοήματα πάντῃ ἀλλότρια καὶ ἑτεροφυῆ πρός τε τὸν βαθμὸν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρώτης ἐκείνης ἡλικίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

(1) Ἡ ἐπῳδὴ ἀποδεικνύει ἐπίσης ὡς οἱονδήποτε ἄλλο δημῶδες φάρμακον τὴν ἰαματικὴν ἐνέργειαν τῆς πίστεως, διότι εἰς πάντας συγκεχυμένον τι αἴσθημα ὑπαγορεύει ὅτι ἡ λέξις καὶ ἡ φωνὴ μυστηριωδῶς καὶ θαυμασίως διαιρεῖται καὶ ἵσταται ὡς μεθόριον μεταξὺ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ πνεύματος. Πόσον ἐναργῶς δεικνύεται τὸ παιδικὸν ἦθος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ἐν καιρῷ λύπης καὶ πληγῶν ἀκροάζεται μετὰ προσοχῆς τὴν ἐπῳδὴν, ὡς ὁ παῖς ὅστις τραυματισθεὶς τὸν δάκτυλον παύει τοῦ νὰ κλαίῃ, ἅμα εἰς τὸν ἐπίδεσμον τῆς πληγῆς προστίθεται καὶ μικρά τις ῥῆσις.

ΟΙΚΙΑΚΑΙ

Βιβλιοθῆκαι, Λέσχαι, Θέατρα.

Συνιστῶμεν πᾶσι τῆς Ἕλλησι τὰς *οἰκιακὰς βιβλιοθήκας*. Ἀντὶ τῶν ματαίων καὶ περιττῶν καὶ πολυτελῶν ἐπίπλων καὶ σκευῶν, δι' ὧν οἱ ξενόζηλοι καὶ ἄσωτοι τῶν ὁμογενῶν στολίζουσιν ἀσυμμέτρως τὰς οἰκίας καὶ τοὺς κοιτῶνας αὐτῶν, εὐλογώτερον ἐντιμότερον, ὠφελιμώτερον καὶ εὐπρεπέστερον ἦτο βεβαίως, ἐὰν ἐστόλιζον τὴν οἰκίαν, ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειαν διά τινος *βιβλιοθήκης οἰκιακῆς*. Πολλοὶ Ἑλληνίσκοι μιμοῦνται πιθηκικῶς τὰ κακὰ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἤγουν τὴν ματαίαν καὶ ἀνωφελῆ πολυτέλειαν, (ἡ ὁποία ἐκεῖ δικαιολογεῖται ὁπωσοῦν ὡς βοηθοῦσα τὰς τέχνας, τὰς ὁποίας ἡμεῖς στερούμεθα ἐδῶ, ὄντες καὶ ὀλιγοχρήματοι κ' ἐστερημένοι

πολλῶν ἀναγκαίων γνώσεων καὶ σχέσεων), καὶ τὴν βαρβαρικὴν τρυφὴν καὶ τὴν κτηνώδη ἡδυπάθειαν, μὴ προσέχοντες, ὅσον δεῖ, καὶ ὅσον ἁρμόζει, πρὸς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, τὸ φίλεργον δηλαδὴ καὶ φερέπονον καὶ τὸν πνευματικὸν βίον καὶ τὴν φιλοδικαίαν καὶ φιλόφρονα καὶ εὔτακτον πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους συμπεριφορὰν, μεθ' ἧς συμπράττοντες ἑταιρικῶς ἐκεῖνοι ἐπιχειροῦσιν ἐπιτυχῶς μεγάλα ἔργα καὶ ὠφελοῦνται χρηματικῶς καὶ ἰσχύουσι καὶ δοξάζονται. Οἱ προπάτορες ἡμῶν ζῶντες λιτῶς καὶ ὀλιγαρκῶς πολὺ φυσικώτερον καὶ ἀπαύστως ἐργαζόμενοι, γυμναζόμενοι, διδασκόμενοι, διδάσκοντες, συγγράφοντες, ἀγωνιζόμενοι, ἦσαν πολὺ ὑγιέστεροι, εὐῤῥωστότεροι, ἀνδρειότεροι, ἀλυπότεροι καὶ μακροβιώτεροι τῶν νεωτέρων, καὶ οὕτω κατέλιπον μνήμην ἑαυτῶν ἀθάνατον ἐν τοῖς μεταγενεστέροις, ζῶντες καὶ εὐτυχέστεροι ἐν πλείοις ὑγείᾳ, καὶ χαρᾷ παρ' ὅσην ἔχομεν ἡμεῖς σήμερον δι' ἄλλων συστημάτων. Καί τοι μὴ ἔχοντες τὸ μέγα τῆς τυπογραφίας βοήθημα, πολλοὶ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἶχον οἰκιακὰς βιβλιοθήκας καὶ συνέγραφον, πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες βιβλία ἐν μεγάλῃ τιμῇ, καὶ τοποθετοῦντες καὶ φυλάττοντες αὐτὰ ὡς πολύτιμα κοσμήματα. Ἐρωτῶμεν τοὺς νῦν Ἕλληνας καὶ τὰς νῦν Ἑλληνίδας, πόσοι καὶ πόσαι γράφουσι βιβλία χρήσιμα, πόσοι καὶ πόσαι ἀγοράζουσι βιβλία καλὰ καὶ ἀναγκαῖα, πόσοι καὶ πόσαι τιμῶσι τὰ βιβλία, ὡς στολίδια κάλλιστα ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων, συνιστῶντες οὕτω τὰς ἀναγκαίας οἰκιακὰς βιβλιοθήκας κατὰ τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν νῦν Εὐρωπαίων; Ἐπισκέψου τὰς πόλεις Βυζάντιον, Προῦσαν, Κυδωνίας, Βηρυτὸν, Ἀλεξάνδρειαν, Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα, Βιτώλια, Βάρναν, Ἀδριανούπολιν, Φιλιππούπολιν, Λάρισσαν, Πάτρας, Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην καὶ παρατήρησε πόσα βιβλία περιέχουσιν αἱ οἰκίαι τῶν αὐτόθι πλουσίων ὁμογενῶν, γέμουσαι ὅμως ἐπίπλων ἄλλων περιττῶν καὶ πολλῶν φορεμάτων καὶ ποικίλων ποτῶν καὶ παντοίων τῆς τραπέζης καὶ τοῦ μαγειρείου σκευῶν, τουτέστι τῶν πρὸς βίον ἀπολαυστικὸν, βαρβαρικὸν, ἀγενῆ ἐπιτηδείων μέσων, βίον ἐν ἑνὶ λόγῳ μὴ χρηστιανικὸν, μὴ ἑλληνικὸν, μὴ ἀνθρώπινον. Οὐδὲν λέγομεν κατὰ τὸ παρὸν περὶ Σμύρνης, Ἀθηνῶν, Σύρου καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὡς καὶ τῆς Ἑπτανήσου, διότι αὐτοῦ εὑρίσκεις τινὰς βιβλιοθήκας οἰκιακὰς καὶ βιβλία τινὰ πρόχειρα ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐν ταῖς αἰθούσαις καὶ τοῖς ἰδιαιτέροις δωματίοις. Μὴ ἔχοντες καὶ μὴ ἀγοράζοντες τ' ἀναγκαῖα βιβλία πῶς ζητοῦμεν καὶ πόθεν προσδοκῶμεν τὴν μάθησιν τὴν χρηστὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων καὶ τὴν ἀπαιτουμένην πρόοδον κατὰ πάντα καὶ τὴν ποθουμένην ἀγαθὴν τύχην. Ἔθνος ἄνευ συγγραμμάτων φιλολογικῶν, ἐπιστημονικῶν, τεχνικῶν, οὔτε συνιστᾶται στερεῶς, οὔτε προοδεύει, οὔτε τύχην βεβαίαν ἔχει, οὔτε τιμᾶται παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ἀλλὰ τίς κοπιάζει, ἵνα σπουδάσας καλῶς, συγγράψῃ ποτὲ χρήσιμόν τι βιβλίον οἱονδήποτε, μὴ ἔχων χρήματα πρὸς ἔκδοσιν αὐτοῦ, καὶ ὅταν ἐκδόσας τὸ βιβλίον, οὐδένες, ἢ ὀλίγιστοι ἀγοράζουσιν αὐτὸ, προτιμῶντες τὰ πολυτελῆ ξύλα, λιθάρια, ὑφάσματα, κρέατα, λάχανα, καρυκεύματα, ποτὰ καὶ ἄλλα ἀσωτεύματα, καὶ ἀρκούμενοι ἐνίοτε εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀσέμνων καὶ ἀηδῶν μυθιστορημάτων, ἢ τὴν θεωρίαν εἰκονογραφιῶν ἀπρεπῶν, αἰσχρῶν, ἢ ἀνωφελῶν; Διὰ τούτους καὶ τοὺς τοιούτους λόγους παρακινοῦμεν αὖθις τοὺς ἡμετέρους παντοῦ, μάλιστα δὲ τοὺς εὐκαταστάτους καὶ πλουσίους, ἵνα συνιστῶσι καὶ διατηρῶσιν ἐπιμελῶς τὰς οἰκιακὰς βιβλιοθήκας, ὡς ἀναγκαιότατα καὶ ὡραιότατα ἔπιπλα καὶ κοσμήματα τῶν καλῶν καὶ εὐϋπολήπτων οἰκογενειῶν, θεωροῦντες πάντα τ' ἄλλα ἔπιπλα πολὺ κατώτερα καὶ ἀχρηστότερα τοῦ βιβλίου, διότι ἐκεῖνα κατ' οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ πολλάκις βλάπτουσι τὸν νοῦν τῶν ἀγαπώντων αὐτὰ ὑπὲρ τὸ δέον, τὰ δὲ χρήσιμα βιβλία πάντοτε καὶ πολλαχῶς ὠφελοῦσι καὶ τιμῶσι τοὺς ἔχοντας καὶ περιποιουμένους αὐτά.

Σημειώσαντες ἀνωτέρω ἱκανὰ πρὸς τοὺς νοῦν καὶ ἐμπειρίαν ἔχοντας ὁμογενεῖς περὶ οἰκιακῶν βιβλιοθηκῶν καὶ βιβλίων, ἐρχόμεθα εἰς τὸ δεύτερον θέμα, τὰς Λέσχας.

Ἡ λέξις λέσχη παράγεται ἐκ τοῦ λέγειν, οὐχὶ ἐκ τοῦ παίζειν ἢ τοῦ χορεύειν· ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ αἱ ἀναγκαῖαι λέσχαι κατήντησαν περιττὰ καὶ ζημιώδη πρακτήρια καὶ χορευτήρια πρὸς εὐχαρίστησιν τινῶν γερόντων καὶ πολλῶν νέων, φροντιζόντων ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἀναρμόστως περὶ χαρτοπαιγνίων, σφαιριστηρίων καὶ χορῶν καὶ ἀσμάτων καὶ ἐρωτικῶν ὁμιλιῶν. Αἱ λέσχαι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευον πρὸ πάντων πρὸς πολιτικὴν καθοδηγίαν τοῦ λαοῦ. Σήμερον αἱ λέσχαι ἀναγκαιοῦσι πολὺ καὶ χρησιμεύουσιν ἐν ἡμῖν τότε μόνον, ὅταν, συνιστώμεναι κατὰ τρόπον οἰκονομικὸν καὶ εὔχρηστον πρὸς τὰ πολλὰ καὶ κρείττονα τῆς κοινωνίας μέλη, περιέχωσι βιβλιοθήκην καλὴν, σφαίρας, χάρτας γεωγραφικοὺς, περιοδικά τινα συγγράμματα καὶ τινὰς ἐφημερίδας πολιτικὰς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης, καὶ ὅταν ἐν ταῖς λέσχαις γίνεται ὑπὸ τῶν μετόχων συνερχομένων τακτικῶς ἱκανὸς λόγος περὶ τῶν νεωτέρων εἰδήσεων τοῦ κόσμου καὶ τῶν πολιτικῶν ἀντικειμένων οἱωνδήποτε καὶ σύσκεψις ὥριμος περὶ ὠφελείας τινὸς τοῦ κοινοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἡ λέσχη καὶ προτροπὴ πρὸς ἀγαθοεργίαν τινὰ καὶ διευκρίνησις πολλῶν ἐσφαλμένων ἰδεῶν, πληροφοριῶν καὶ φημῶν

Οὕτως ἡ λέσχη συμβάλλει πολὺ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας, πρὸς σύστασιν τοῦ δικαίου, πρὸς παντοίαν κοινωφέλειαν καὶ τὴν ἀναγκαίαν εὐταξίαν καὶ ὑπόληψιν τῆς κοινότητος, ὅπου συνιστᾶται. Ἡ Λέσχη τότε ἐπέχει τόπον πνυκὸς, ἢ βουλευτηρίου. Λέσχας λοιπὸν καὶ Συλλόγους χρειάζεται παντοῦ τὸ ἔθνος, ὡς τι μέσον ἀναγκαιότατον καὶ δραστικὸν προόδου ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς. Λέσχας χρειάζεται τὸ ἔθνος ἐν Πειραιεῖ, Σπάρτῃ, Μεσολογγίῳ, Χαλκίδι, Λαμίᾳ, Δαρίσσῃ, Ἄρτᾳ, Ἰωαννίοις, Θεσσαλονίκῃ, Βιτωλίοις, Δυῤῥαχίῳ, Σκόδρᾳ, Ἀργυροκάστρῳ, Ἀχρίδι, Καστορίᾳ, Σκοπίᾳ, Σοφίᾳ, Φιλιππουπόλει, καὶ Ἀδριανουπόλει, Αἴνῳ, Βάρνᾳ, Αἰγύσσῳ (Τούλσα), Σιλιστρίᾳ, Γεωργίῳ (Γιουργέβῳ), Καλλιπόλει, Ἀβύδῳ, Προύσῃ, Νικομηδείᾳ, Ἡρακλείᾳ, Σινώπῃ, Τραπεζοῦντι, Καισαρείᾳ, Νεαπόλει, (Νεβσεχὲρ) τῆς Καππαδοκίας, Ἀγκύρᾳ, Κοτυαίῳ, Περγάμῳ, Ἀδραμυττίῳ, Κυδωνίαις, Μιτυλήνῃ, Φωκαίᾳ, Μαγνησίᾳ, Θυατείροις, Ἐφέσῳ, Τράλλῃ, Ἀκοδικείᾳ, Μεγίστῃ, Κάσῳ, Σάμῳ, Χίῳ, Πάτμῳ, Σύμῃ, Ἀτταλείᾳ, Ταρσῷ, Βηρυτῷ, Ἱεροσολύμοις, Ἀλεξανδρείᾳ, Καΐρῳ, Μασσαλίᾳ καὶ ὅπου ἀλλοῦ. Ἡ ἐν ταῖς Λέσχαις γινομένη ὡραία καὶ τακτικὴ συναναστροφὴ τῶν κρειττόνων τῆς κοινωνίας μελῶν ἐστιν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μεγάλη εὐχαρίστησις καὶ πλήρης καὶ ὠφέλιμος διασκέδασις τῶν συνερχομένων. Ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς λέσχαις πάσαις, μάλιστα δὲ τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς ἐθνικῆς ὁλομελείας, ἁρμόζουσι καὶ λόγοι τινὲς ἅπαξ, ἢ δὶς τῆς ἑβδομάδος, σύντομοι καὶ πρακτικοὶ περὶ ἀντικειμένων φιλολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, ἐπιστημονικῶν, ἱστορικο-γεωγραφικῶν, ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν ὑπὸ τῶν λογιωτέρων καὶ ἐμπειροτέρων ὁμογενῶν, μετόχων, ἢ μὴ μετόχων. Ἐν ἑκάστῃ λέσχῃ Ἑλληνικῇ ἁρμόζουσι καὶ τρία κουτία, ἓν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως δωρεὰν ὠφελίμων ἀναγνώσεων εἰς τὸν κοινὸν λαὸν, ἄλλο ὑπερ τῶν ὀρφανῶν καὶ πτωχῶν παιδίων καὶ ἄλλο ὑπὲρ τῶν ἀπόρων μαθητῶν καὶ διδασκάλων. Εἰς δὲ τὰ κουτία ταῦτα εἰσέρχονται αἵ τε προαιρετικαὶ ἑκάστοτε συνδρομαὶ τῶν μετόχων καὶ ἄλλων προσώπων καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα διὰ τὰς παραβάσεις τοῦ κανονισμοῦ πρόστιμα, καὶ ὅσα στοιχήματα γίνονται ἐν τῇ λέσχῃ ἐνώπιον τῶν ἐφόρων, οἵτινες εἰσπράττουσιν αὐτὰ ὑπὲρ τοῦ κουτίου ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου γίνεται τὸ στοίχημα. Εἰς τὰ κουτία ταῦτα συνέρχονται καὶ τὰ ἔξωθεν ὑπὸ τῶν προαιρουμένων ἀποφασιζόμενα πρόστιμα ἢ στοιχήματα. Οὕτως αἱ λέσχαι ὠφελοῦνται καὶ τιμῶνται ὠφελοῦσαι καὶ τιμῶσαι τούς τε μετόχους καὶ τὰς κοινότητας καὶ τὸ ἔθνος. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μελετήματα καὶ σχεδιάσματα ἁρμόζουσι καὶ χρησιμεύουσι παντοῦ καὶ πάντοτε, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς νέας θεοσδότου ἐν ἡμῖν βασιλείας, ἐξ ἧς ἡ μᾶλλον εἰπεῖν δι' ἧς προσδοκᾷ ἡ πατρὶς καὶ ἡ Εὐρώπη παρὰ τῶν ἐμπειροτέρων καὶ γενναιοτέρων Ἑλλήνων πᾶσαν βελτίωσιν καὶ πρόοδον τῆς νῦν τοῦ ἔθνους ἀνωμάλου καὶ ἡμιβαρβάρου καὶ καχεκτικῆς καταστάσεως, περιεχούσης ὅμως καὶ ἱκανὰ στοιχεῖα πρὸς μόρφωσιν καὶ ἀποκατάστασιν βαθμηδὸν μεγάλου καὶ ἀξιολόγου λαοῦ, ἐὰν ἡμεῖς σήμερον προβλέπωμεν καὶ ἐνεργῶμεν ἐγκαίρως τὰ δέοντα μετὰ συμπνοίας σταθερᾶς καὶ ἀδελφικῆς. Καιρὸς σήμερον ὑπέρποτε, ἵνα πᾶς Ἕλλην θεωρῇ, ὡς ἱερὸν καὶ εὐάρεστον καθῆκον τὸ δαπανᾶν κατὰ τὸν κοινὸν λόγον μέρος τοῦ νοῦ, τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ βαλαντίου εἰς ἔργα καὶ μελετήματα ἐθνικῆς βεβαίως ὠφελείας καὶ τιμῆς.

Τὰ θέατρα ὠφελοῦσιν ἢ βλάπτουσι κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τὸ σύστημα. Θέατρα ἑλληνικὰ, ἔστωσαν καὶ μικρὰ καὶ ἀτελέστερα, χρησιμεύουσιν ἐν Κερκύρᾳ, Κεφαλληνίᾳ, Ζακύνθῳ, Ἰωαννίνοις, Ἀχρίδι, Σκόδρᾳ, Πάτραις, Τριπόλει, Καλάμαις, Ναυπλίᾳ, Ὕδρᾳ, Κρήτῃ, Κύπρῳ, Ἀτταλείᾳ, Καισαρείᾳ, Ἀγκύρᾳ, Προύσῃ, Βάρνῃ, Ἀδριανουπόλει, Φιλιππουπόλει, Σέῤῥαις, Θεσσαλονίκῃ, Βιτωλίοις, Σοφίᾳ, Μιτυλήνῃ, Χίῳ, Σάμῳ, Ἑρμουπόλει κτλ. ἐὰν ὅμως ἠθοποιῶσι καλῶς τὸν λαὸν, παριστανομένων ἐν αὐτοῖς πάντοτε δραμάτων ἐκλεκτῶν καὶ διδακτικῶν ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ διωρθωμένῃ. Ἀλλ' ὅταν παριστάνωνται ἐν τοῖς θεάτροις δράματα, ἢ μελοδράματα κακῶς μεταφρασμένα καὶ ἄσεμνα καὶ ἠθοφθόρα πρὸς ἡδονὴν ἁπλῶς καὶ διασκέδασιν, ἢ ἁρμονίαι μουσικαὶ ξενικαὶ, τοιαῦτα θέατρα τότε κλείονται προτιμότερον, ὡς περιττὰ, ἢ βλαβερά. Τὰ θέατρα ἐπενοήθησαν ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς διασκέδασιν καὶ τρυφὴν, ἀλλὰ πρὸς εὔστοχον τοῦ λαοῦ καθοδηγίαν καὶ ἠθοποίησιν. Τὰ θέατρα βλάπτουσι τοὺς νῦν Ἕλληνας, ἐὰν παριστάνωσι μελοδράματα ἢ ἄλλα δράματα ξένα καὶ κακοήθη, ὡς γίνεται πολλάκις. Ὁ ἑλληνισμὸς κατὰ τὰς νῦν αὐτοῦ περιστάσεις τότε μόνον καθ' ἡμᾶς ὠφελεῖται ὁπωσοῦν ἐκ τῶν θεάτρων, ὅταν παριστάνωνται ἐν αὐτοῖς δράματα ἑλληνικὰ ἐκλεκτὰ κατά τε γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸν ἠθικὸν σκοπὸν, οἷα τὰ τοῦ μακαρίτου Ζαμπελίου καὶ ἄλλα.

Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ διόρθωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἐντὸς τῶν τόπων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν περιφερείας, ὅπου ἡ γλῶσσα ἔπαθε πολλὰ διωκομένη, παρηγκωνισμένη, ἢ διαφθαρεῖσα, χρησιμεύουσι πολὺ θεατρικαί τινες συντροφίαι ἑλληνικαὶ, παριστάνουσαι παντοῦ δράματα ἑλληνικὰ, τὰ πλεῖστα κωμικὰ τὸ κατ' ἀρχὰς, καὶ ἄσματα τῆς νεωτέρας γλώσσης ποικίλα καθὼς καὶ ἄλλα ποιήματα παντοῖα καὶ βιβλία ἱστορικὰ καὶ ἐφημερίδες κτλ.

Ι. Γ. ΛΑΤΡΗΣ.

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΤΟΥ ΤΑΓΓΟΥΙΚ

καὶ ἡ μύτη

ΑΛΗ ΤΟΥ ΕΠΑΙΤΟΥ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 324.)

Ε'.

« Ἄκουσε, εἶπε μίαν ἡμέραν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν Ἀλῆ. Παρεκάλεσα πολλοὺς ἀνθρώπους νὰ σιωπήσουν . . . Σὲ παρακαλῶ, σὲ, νὰ ὁμιλήσῃς. Ὁμίλει ὅσον θέλεις· λέγε με τὴν ἀλήθειαν καθ' αὐτὸ ὅπως τὴν σκέπτεσαι· ἀλλὰ μόνον εἰς ἐμὲ λέγε την καὶ χαμηλά. Δὲν εἶναι καλὸν νὰ τὴν ἀκούσωσιν ἄλλοι. »

Ὁ Σουλτάνος ἦτο εἰλικρινής. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἐσυστάλη καὶ εἰς τοῦτο ἐφάνη ἁπλοϊκὸς πολὺ, ὡς δὲν ἤργησε νὰ ἐννοήσῃ.

Μετὰ συζήτησιν τακτικὴν, καθ' ἣν καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος ἐξήρθησαν, ὁ ἐπαίτης εἶπε τὴν τολμηρὰν γνώμην ὅτι συμφέρει εἰς τὴν ὑγείαν ἑνὸς Κράτους νὰ ὑπάρχῃ ἐνίοτε χαρὰ καὶ εἰς ἄλλο παρὰ τὴν αὐλὴν μέρος καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς νὰ μὴ ἦναι παραπολὺ δυσηρεστημένος. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἀπήντησε διὰ φράσεως συνήθους εἰς τοὺς θρόνους, ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν θρόνοι, τριφθείσης ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν Σουλτάνων ὅλων, ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν Σουλτάνοι. Ἐννοῶ τὴν περίφημον φράσιν· « Τὸ Κράτος εἶμ' ἐγώ ! » ἤ τις θὰ φανῇ μυθολογικὴ ἢ ἀνόητος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

« Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς, τὸ Κράτος δὲν εἶσαι σὺ, καὶ ἡ ἀπόδειξις ὅτι ὅταν ἀποθάνῃς τὸ Κράτος δὲν θὰ συναποθάνῃ. Λέγω περισσότερον ἀκόμη, ἂν ἐβασίλευσες κακῶς, θὰ γίνῃ καλλίτερα. »

Ὁ Ἀλῆς δὲν παρετήρησεν ὅτι ὁ Σουλτάνος εἶχεν ὠχριάσει ἀκούσας τὴν ὑπερβολὴν αὐτὴν καὶ ἐξακολουθῶν προσέθηκε·

« Διότι τέλος πάντων ἂν δὲν ὑπῆρχον πλέον Σουλτάνοι θὰ ὑπῆρχον ἀκόμη λαοί· ἐν ᾧ ἂν δὲν ὑπῆρχον πλέον λαοὶ δὲν θὰ ὑπῆρχον ἀκόμη Σουλτάνοι. »

Πρὸς τὴν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ Ἀλῆ θὰ ἔφριττον αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ταγγουΐκ ἂν δὲν ἦτο φαλακρός.

« Κύριε Ἀλῆ, εἶπεν, ἂν ἄλλο ἀπὸ τὸ εἰδικόν μου αὐτὶ ἤκουε τοὺς λόγους αὐτοὺς θὰ σὲ ἔπνιγα εὐθύς. »

Ὁ Ἀλῆς τὸ ἤκουσε μίαν φορὰν διὰ πάντα, ἀλλ' ἡ αὐλὴ δὲν εἶχε πλέον δι' αὐτὸν τὸ αὐτὸ θέλγητρον. Ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν ἦτο μᾶλλον κύριος τῆς γλώσσης του ἢ τῆς ῥινός του. Ἀντὶ νὰ τρέχῃ εἰς προϋπάντησιν τοῦ Σουλτάνου ὡς συνείθιζεν, ἐφρόντισε νὰ τὸν ἀποφεύγῃ καὶ ἐνόμισεν ὅτι παρετήρησεν ὅτι καὶ ὁ κύριός του αὐτὸς δὲν ἐσπευδεν εἰς ἀναζήτησίν του.

Οἱ αὐλικοί του εἶχον μάθει τέλος παρὰ τοῦ βεζύρου τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐλύσσων διότι εἶχον μεταξύ των τὸν ἐπαίτην ἐκεῖνον. Τοῦτο ὅμως δὲν τοὺς ἐμπόδιζε νὰ τὸν χαιρετῶσι ταπεινότατα· ὁ εὐνοούμενος ἄνθρωπος εἶναι πάντοτε μέγας. Ὁ καλὸς Ἀλῆς δὲν ἦτο ὑπερήφανος καὶ ἀνταπέδιδε τὴν εὐγένειάν των· ἀλλ' ἠσθάνετο μεγάλην στενοχωρίαν μεταξὺ τῶν ψευδῶν ἐκείνων φίλων.

Νομίζω δὲ ὅτι κατ' ἐκείνην περίπου τὴν ἐποχὴν ἤρχισε νὰ ποθῇ τὸν καιρὸν τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑπὲρ τὸ δέον κατηγορήσει, ὅτε ἐγευμάτιζε μὲ ἓν κρομμύδιον ὠμὸν, φλυαρῶν εὐχαρίστως μὲ δυστυχεῖς ἀνθρώπους ἴσους του.

Ϛ'.

Ἐν τούτοις ἡ ὑγεία του ἐστερεώθη· ἡ μύτη του ἐκκοκκινίσασα καὶ ἐκφουσκώσασα ἔλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ φυσικὸν χρῶμα καὶ τὴν φυσικὴν διεύθυνσιν· αἱ δυνάμεις του ἐπανῆλθον καὶ ἠσθάνετο γενναίαν ἀνάγκην νὰ τὰς μεταχειρισθῇ καλά.

Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ἦτο εἰς καλὴν διάθεσιν, εὑρέθη μύτην μὲ μύτην πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ν' ἀποφύγῃ τὴν συναπάντησιν ἦτο ἀδύνατον· ἠρκέσθη λοιπὸν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰ πλάγια ταπεινούμενος ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, διὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ περάσῃ· ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐστάθη ἐνώπιόν του μειδιῶν. Ἡ θύελλα εἶχε διασκεδασθῇ.

« Πῶς ! Κύριε Ἀλῆ, εἶπεν ὁ Σουλτάνος, μὲ ἀποφεύγεις.

— Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς, ἐπεθύμουν ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ φύγω αὐτὸς ἐμαυτόν ! Αἰσθάνομαι ὅτι ἡ ἀργία δὲν ἀξίζει τίποτε δι' ἐμὲ, δὲν ἀξίζει περισσότερον δι' ἐμὲ παρὰ διὰ τοὺς ἄλλους. Περιέπαιζα τοὺς αὐλικούς σου καὶ ἔσφαλα· διότι ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀγροικότερος πάντων. Δὲν χρησιμεύω εἰς κἀνένα καὶ εἰς τίποτε· τοὐλάχιστον ἐκεῖνοι προσπαθοῦν νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸν ἑαυτόν των. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐργασθῶ καὶ νὰ κερδήσω τὸν ἄρτον τὸν ὁποῖον ἡ Μεγαλειότης Σου μὲ δίδει. Ἂς πριονίσω ξύλα, Μεγαλειότατε, ἂς μετακομίζω βάρη, κατάστησέ με ὠφέλιμον, ἐπίβαλέ με κἀνὲν σοβαρὸν ἔργον, ἢ θὰ γίνω καὶ ἐγὼ μετ' ὀλίγον κακὸς ὡς καθ' εἷς ἄλλος.

— Ἔργον, εἶπεν ὁ Σουλτάνος, ἀλλ' ἔχεις ἓν, φίλε μου Ἀλῆ· μήπως τὸ ἐλησμόνησες ;

— Ὄχι, εἶπεν ὁ Ἀλῆς· ἡ Μεγαλειότης σου ἠρκέσθη εἰς τὸν λόγον μου, ὅταν ἐγὼ μόνον αὐτὸν εἶχα νὰ σὲ δώσω· ἀναμφιβόλως θὰ τὸν φυλάξω. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, Μεγαλειότατε, ἐὰν μένω πιστὸς εἰς τὸν λόγον μου ; ποῖον ὠφελεῖ τὸ νὰ περῶ τὴν ζωήν μου τηρῶν ἀνόητον ὅρκον ;

— Κύριε Ἀλῆ, ἀπεκρίθη ὁ Σουλτάνος, φιλονεικεῖς μὲ τὸ καθῆκόν σου. Φοβοῦμαι μήπως, ὅσον ἐλαφρὸν καὶ ἂν σὲ φαίνεται εἶσαι ἀκόμη πολὺ κατώτερος αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἀρνηθῇς, βεβαίως, ὑποθέτω, ὅτι ἐλευθέρως ὑπεσχέθης.

— Ἀλλοίμονον ! λέγεις ἀλήθειαν, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς ἀπηλπισμένος.

— Φύλαξε λοιπὸν τὴν ὑπόσχεσίν σου, ὑπέλαβεν ὁ Σουλτάνος, καὶ συλλογίσου τί σὲ περιμένει ἂν σὲ κατέβαινε νὰ τὴν ἀθετήσῃς. »

Καὶ ὁ Σουλτάνος ἀνεχώρησε.

« Τί ἀνόητον ὅρκον, τί ὅρκον ἠλιθίου ἔκαμα ! ἀνέκραζεν ὁ Ἀλῆς, μείνας μόνος· πρέπει νὰ ἤμην εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν διὰ νὰ μὴ ἀποστραφῶ ἀπὸ τόσον τρομερὰν ἀνοησίαν ! Ὢραία, μὰ τὴν ἀλήθειαν, φιλοτιμία ἀπὸ τὴν ὁποίαν κρέμαται ἡ ζωή μου ! »

Ζ'.

Ὀκτὼ ἡμέραι εἶχον παρέλθει μόλις καὶ ἡ ἐλαφρότης τοῦ Ἀλῆ ἠφανίσθη ἐντελῶς. Οὐδὲν διεσκέδαζε πλέον τὸ πνεῦμά του. Ὅλαι του αἱ σκέψεις ἐμαραίνοντο, ἡ θέσις του τῷ ἐφάνη μετ' ὀλίγον ἀνυπόφορος. Μετὰ πολλὰς δὲ σκέψεις, ἐνόμισε τέλος ὅτι εὗρε τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς κατακυριευούσης αὐτὸν μελαγχολίας. Ἡ θέα τοῦ βεζύρου κατὰ πόδας ἀκολουθοῦντος αὐτῷ ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας του εἶχε καταντήσει ἰδίως μισητὴ εἰς αὐτόν. Ὁ Ἀλῆς μετὰ μανίας τινὸς ἔβλεπε τὸν γέροντα πλησιάζοντα πρὸς αὐτὸν, ὅταν ἦτο ἀνάγκη, καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐκράτει ἑαυτοῦ· ὁ δὲ βεζύρης πάλιν φρυάσσων ὑπέμενε τὴν μοῖράν του. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὑπῆρχεν ἴσον μῖσος, ἀπέραντον, μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ὄντων, ἅτινα ἡ φαντασιοκοπία τοῦ κυρίου των ὑπεδούλωσε πρὸς ἄλληλα.

Δὲν εἰξεύρω ἂν ὁ βεζύρης εἶχε φύσει τὴν χεῖρα βαρεῖαν, ἢ ἂν σκληρῶς ἀντεκδικούμενος ἔσφιγγε πλέον τοῦ δέοντος τὴν ῥῖνα, ἧς ἀνωτέρα θέλησις τὸν εἶχε καταστήσει ὑπηρέτην, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Ἀλῆς καταντήσας ἄγριος, ἂν καὶ ἦτο πρᾶος, θὰ τὸν ἐφόνευεν ἀνηλεῶς, ἂν ἡ σκέψις μόνη ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον.

« Ἄ ! Μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ Ἀλῆς μετά τινα δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἡ ὑπομονὴ παρ' ὀλίγον τὸν διέφυγε, ἄ ! Μεγαλειότατε, ἔσο γενναῖος· τηρῶ τὸν ὅρκον μου ἑκατὸν χρόνους ἂν τὸ προστάττῃς, ἀλλὰ διάταξε νὰ μὲ σφογγίζῃ ἄλλος τὴν μύτην, διότι ὁ βεζύρης σου ἔχει σιδηρᾶ δάκτυλα. »

Ὁ δὲ Σουλτάνος ἀπεκρίθη εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην διὰ βλέμματος τόσον ἀσπόνδου καὶ τόσον σκωπτικοῦ, ὥστε ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε τὸ πᾶν νὰ ὑπομείνῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν δέησίν του. Ἐὰν ἐπρόκειτο μόνον περὶ θανάτου δὲν θὰ ὑπεχώρει ἴσως· ἀλλ' ἂν ἀπέθνησκε ἐνίκα ἡ καταφρόνησις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην πίστιν. Διὰ νὰ καταδαμάσῃ τὴν καταφρόνησιν ταύτην διὰ νὰ τὴν κατανικήσῃ ἔπρεπε νὰ ὑπάγῃ μέχρι τέλους καὶ νὰ σιωπήσῃ· ἐν συντόμῳ ἔπρεπε νὰ ἐκπληρώσῃ ὁλόκληρον τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ καταβάλῃ τὸν ἡρωϊκὸν τοῦτον ἀγῶνα.

« Ὀλίγοι μῆνες,, ἔλεγεν, ἐμβλέπων εἰς τὸ κακοδαιμόν του παρελθὸν, ὀλίγοι μῆνες, καὶ ὀδύνης ἔστω γρήγορα περοῦν ! »

Ὁ ταλαίπωρος Ἀλῆς ἐλησμόνει ὅτι ἂν τὰ ἔτη ἦναι βραχέα, τὰ λεπτὰ εἶναι μακρά· μάλιστα δὲ ἠγνόει πόσον τρομερὰν καταστρεπτικὴν δύναμιν ἔχει μία ἔμμονος ἰδέα κατὰ τῆς ἰσχυροτάτης θελήσεως εἰς ἀνθρωπίνην κεφαλήν.

Πεπεισμένος ὢν ἔτι ὅτι ἡ συνάφεια τοῦ βεζύρου ἦτο τὸ μεγαλείτερον ἐμπόδιον εἰς τὸν θρίαμβόν του, ἠρκέσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ νὰ ἀποφεύγῃ πᾶν πρᾶγμα δυνάμενον νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰς μεταξὺ τῆς ῥινός του καὶ τοῦ ἐχθροῦ του ἐνδεχομένας προσεγγίσεις. Ἀπέφευγε τὸν καύσωνα καὶ τὸ ψῦχος, ὡς ἄλλοι ἤθελον ἀποφύγει τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ· ἐφοβεῖτο ὡς τρελλὸς τὰ ῥεύματα τοῦ ἀέρος. Θὰ ἐπροτίμα νὰ σπάσῃ τὸν πόδα του παρὰ νὰ ἀποκτήσῃ καταῤῥοήν.

Η'.

Ὁ πανοῦργος βεζύρης εὐκόλως κατενόησε τὸ αἴτιον τῶν φόβων τοῦ Ἀλῆ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγέλασεν, ἀλλ' αἱ προφυλάξεις τοῦ θύματός του δὲν ἐσύμφερον εἰς ἄνθρωπον διὰ μόνης τῆς πτώσεώς του δυνάμενον νὰ ἐλευθερωθῇ. Ὅθεν καθ' ἡμέραν ὁ βεζύρης ἔστηνε παγίδας κατὰ τοῦ ταλαιπώρου Ἀλῆ. Ὁ δολερὸς γέρων εἶχεν ἀνακαλύψει εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἀστυνομίας, τὰ ὁποῖα πάντοτε παρέχουν ἀρθόνους, ὡς γνωστὸν, πληροφορίας καὶ πολυτίμους, ὅτι τὸ μικρὸν τοῦ Ἀλῆ ἁμάρτημα ἦτο ἄλλοτε ὁ *ταμβάκος*. Ἅμα μαθὼν τὸ σοβαρὸν τοῦτο μυστικὸν, ἤλλαξεν, ἵνα τὸν ἀπατήσῃ καλλίτερον, τρόπους πρὸς αὐτόν. Ἀντὶ αὐθάδους καὶ τραχέως, ἐγένετο γλυκὺς, ταπεινὸς, φιλόφρων καὶ ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν περιεπάτει μετὰ τοῦ Ἀλῆ, εἰς τὸ ἑξῆς μὴ δυσπιστοῦντος, τῷ ἔτεινε μὲ τὸν ἀθωότερον τρόπον *ταμβακέραν* πλήρη λεπτοῦ καὶ εὐώδους ταμβάκου, λέγων·

« Πίνεις ; εἶναι νωπός. »

Ἤδη δὲ ὁ ἀντίχειρ καὶ λιχανὸς τοῦ Ἀλῆ εἶχον εἰσδύσει εἰς τὴν μεθυστικὴν κόνιν, ἤδη ἡ χεὶρ του ἦτο εἰς τὸ μέσον τοῦ πρὸς τὴν μύτην του δρόμου, ὅτε αἴφνης ἐπανέρχεται ἡ μνήμη του καὶ κατανοεῖ εἰς ὁποίαν μυσαρὰν ἐνέδραν παρ' ὀλίγον ἐνέπιπτεν.

Ἡ ἀγανάκτησίς του ὑπῆρξε μεγίστη. Διὰ χειρονομίας ταχυτέρας σκέψεως ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν ταμβακέραν τοῦ πειρασμοῦ. Κατὰ δὲ θείαν τιμωρίαν μέγα μέρος τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰσῆλθεν εἰς τοὺς

ὀφθαλμοὺς τοῦ κακούργου. Ὁ βεζύρης τυφλωθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν κραυγάζων μανιωδῶς καὶ ὑπὸ τοῦ πόνου, προσκόπτων εἰς ὅλα τὰ ἔπιπλα καὶ καταρρίπτων κατα τὴν διάβασίν του ὅλας τὰς τραπέζας καὶ τὰς καταφόρτους ὑπὸ φιλοτεχνημάτων πολὺ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀγαπωμένων ὠτίδας (consoles).

Ἡ σκηνὴ αὕτη συνέβαινεν εἰς τινα αἴθουσαν ὑποδοχῆς γείτονα τῶν ἰδιαιτέρων δωμάτων. Ὁ δὲ Σουλτάνος τοῦ Ταγγουΐκ ἀκούσας τὴν ταραχὴν ἐφάνη εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, δι' ἧς ὁ βεζύρης ἔτρεχε μαινόμενος καὶ κραυγάζων· « Νερόν! νερόν! » καὶ παρ' ὀλίγον ἐρρίφθη κάτω ὑπὸ τῆς συγκρούσεως.

Ὁ δὲ βεζύρης ἀπηλπισμένος ὅτε ἐγνώρισε τὴν φωνὴν τοῦ κυρίου του ἐρρίφθη εἰς τὰ γόνατά του.

« Ἄθλιε, εἶπεν ὁ Σουλτάνος ὅταν ἔμαθε τὰ διατρέξαντα, δὲν δύναμαι ἐγὼ, ὁ Ἀλῆς ἂς σὲ δώσῃ χάριν. Τῷ χαρίζω τὴν ζωήν σου· ἂς διατάξῃ περὶ τῆς τύχης σου!

— Διατάττω εἶπεν ὁ Ἀλῆς νὰ φέρουν μίαν λεκάνην γεμάτην νερὸν κρῦον εἰς τὸν κακὸν αὐτὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ δροσίσῃ τὰ ὀμμάτιά του. »

Ἡ λαμπρὰ αὕτη πρᾶξις κατέκτησε πάντων τὰς καρδίας ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, ἐξαιρουμένου ἴσως μόνου τοῦ ἐνόχου. Διότι ἡ δυστυχία τῶν κακοήθων ὄντων εἶναι ὅτι δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀξίαν τῆς ἀγαθότητος.

Ὁ Ἀλῆς ἐσώθη· ἀλλὰ διὰ πόσον καιρόν;

Θ'.

Βλέπων πῶς μικροῦ δέον ἐλησμόνησε τὸν ὅρκον του, ὁ Ἀλῆς δὲν ἡσύχαζε πλέον. Ἡ δυσκολία τοῦ ἔργου του ἤρχιζε νὰ καταφαίνεται εἰς αὐτὸν ἐν ὅλῃ της τῇ ἀηδίᾳ. Φοβούμενος τὰς ὁρμὰς τοῦ ὕπνου, κατήντησεν, ἕνεκα φόβου συγκινητικοῦ καὶ γελοίου ἐνταὐτῷ νὰ μὴ τολμᾷ πλέον νὰ κοιμηθῇ πρὶν ἡ βάλῃ πρόσθετον ῥῖνα. Τὸ συμβὰν τῆς ταμβακέρας τὸν ἐδίδαξεν ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν ὑπῆρχε μόνον τὴν νύκτα καὶ ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἠδύνατο νὰ πταίσῃ. Ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα ἐσοφίζετο νὰ εὕρῃ τρόπον νὰ προφυλαχθῇ κατὰ πάσης ἐπιβουλῆς. Ἡ ἀδιάκοπος ἐπιτήρησις ἥτις καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἐκράτει δεδεμένον τόν τε νοῦν καὶ τὰς χεῖράς του, ἥτις τὸν ἠνάγκαζε νὰ συγκεντρώνῃ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγῶνος, οὗ τινος τὸ παιδαριῶδες καὶ μάταιον ηὔξανε τὴν ἀηδίαν, ἐγένετο εἰς αὐτὸν τὸ πλέον ἀνυπόφορον μαρτύριον. Οὐδὲν δὲ προτιμότερον εὗρε διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ δώσῃ ὀλίγην ἀνάπαυσιν εἰς τὸ πνεῦμά του, ἢ νὰ δένῃ τὰς χεῖράς του ὄπισθεν· διότι τὸ νὰ φέρῃ ψευδῆ μύτην τὴν ἡμέραν εἰς αὐλὴν, ὅπου αἱ συμπτώσεις γέλωτος ἦσαν τόσον σπάνιαι, ὥστε δὲν τὰς ἄφηναν νὰ περάσωσιν, οὔτε νὰ τὸ συλλογισθῇ ἠδύνατο. Τὸ ἡρωϊκὸν τοῦτο μέσον ἐπέτυχεν ὑλικῶς· ἀλλ' ὁ νοῦς του ἔμεινεν ἐλεύθερος .... Τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν δέσῃ! Εἰς τὸ ἑξῆς μίαν μόνον ἐπιθυμίαν, ἕνα λογισμὸν, μίαν ἀνάγκην εἶχε, νὰ ἐγγίξῃ τὴν μύτην του! νὰ βεβαιωθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὅτι ἡ μύτη ἦτο εἰς τὴν θέσιν της πάντοτε! Ἦτο ἡ ἐνόχλησις ἑκάστου λεπτοῦ τῆς ὥρας! Νὰ συνδέσῃ πάλιν, τῇ βοηθείᾳ τῶν δακτύλων του καὶ ἐλευθέρως, σχέσιν μετὰ τοῦ ἐνταὐτῷ παρόντος καὶ ἀπόντος μέλους τοῦ ὑποκειμένου του τῷ ἐφαίνετο ἡ μόνη ζηλωτὴ εὐτυχία, τὸ μόνον δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἀπαλλοτριώνῃ. Ἐξέπεμπε στεναγμοὺς ἀκουομένους εἰς τὰς ἀπωτέρας τοῦ παλατίου γωνίας καὶ ἐμποιοῦντας χαρὰν εἰς τὸν Σουλτάνον.

Εἰς τὴν κατοχὴν ταύτην τῆς ὑπάξεώς του ὁλοκλήρου ὑπὸ μιᾶς μόνης σκέψεως δὲν ὑπῆρχεν ἰατρικόν. Μάτην ὁ Ἀλῆς διήρχετο ὥρας ὁλοκλήρους ἀντικρὺ τοῦ κατόπτρου του παρατηρῶν τὸ ὄργανον ὅπερ προπετῶς ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποκόψῃ, οὕτως εἰπεῖν, ἀφ' ἑαυτοῦ· μάτην οἱ ὀφθαλμοί του λάμποντες ὑπὸ ἀλλοκότου ἐπιθυμίας ἔλεγον αὐτῷ· « Τὴν βλέπω, εἶναι πάντοτε ἐκεῖ δὲν ἐπέταξεν· » ἡ θέα τῆς ῥινός του ἐπηύξανε μᾶλλον τὸν πόθον του. Τὴν φυσικὴν φαγοῦραν ὑπὸ τῆς ὁποίαν τόσον ὑπέφερεν ἄλλοτε διεδέχθη εἶδος ἠθικῆς φαγούρας ἑκατοντάκις ζωηροτέρας, ἀνυποφορωτέρας καὶ τυραννικωτέρας.

Δὲν εἶχον ἀκόμη παρέλθη ἓξ ἑβδομάδες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς δοκιμασίας καὶ ἤδη εἶχε χάσει τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν ὕπνον, ἡ δὲ κεφαλή του ἔγεμεν ὀνείρων καὶ ἐν ᾧ ἦτο ἔξυπνος. Πόσαις φοραῖς καταληφθεὶς ὑπὸ ζάλης δὲν ὠνειρεύθη ὅτι ἡ μύτη του τὸν ἐγκατέλειπε κράζουσα· « Ἀχάριστε, σ' ἐγκαταλείπω! »

Ἠσθάνετο περίφοβος ἑαυτὸν γενόμενον κακόν· « ἂς καταρρεύσῃ αὐτὸ τὸ παλάτι, διενοεῖτο, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπιά του ἂς ἀρανισθῶσι μετ' ἐμοῦ ὅλοι οἱ μάρτυρες τῆς ταπεινώσεώς μου! » Ὅταν δ' ὁ βεζύρης ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, ἁπλοῦς καὶ ἐλεεινὸς πλέον, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν συνήθη ὑπηρεσίαν, ἐρρίπτε κατ' αὐτοῦ ἄγριά τινα βλέμματα· « Νομίζεις τὸν ἑαυτόν σου ἀξιολύπητον, ἄθλιε! τῷ ἐκραύγαζε, καὶ δὲν γνωρίζεις ὅτι εὐτυχία δι' ἐμὲ θὰ ἦτο ἂν ἤμην εἰς τὴν θέσιν σου· παραπονεῖσαι, σὺ ὁ ὁποῖος γεύεσαι τὴν ἀνέκφραστον ἡδονὴν νὰ ἐγγίζῃς τῇ μύτῃ μου καὶ νὰ ἐγγίζῃς τ' εἰδικῇ σου ὅσαις φοραῖς σὲ καταιβαίνει ἡ φαντασία, σὺ εἰς τὸν ὁποῖον ὅλον σου τὸ σῶμα ἀνήκει, ὅστις δὲν παρεχώρησες, δὲν ἐπρόδωκες τίποτε, δὲν ἀπηρνήθης τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου· ἀλλ' ὁμολόγησε λοιπὸν, ἀχρεῖε, ὅτι ἡ τύχη σου εἶναι ἀπὸ κατυφὲν, ἀπὸ μετάξι! »

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐφόβιζεν αὐτὸν περισσότερον, τόσον μέγα ἦτο ἔτι τότε τὸ πρὸς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν σέβας, εἶναι ὅτι ἐν τῇ παραφροσύνῃ του κατήντησε νὰ διαφιλονεικῇ ἐν ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ μονάρχου νὰ τὸν ἐπιβάλῃ τόσον τερατώδη συμφωνίαν· « Ἐνόμισα ὅτι ἦτο καλὸς, αὐτὸς ὁ βάρβαρος, αὐτὸς ὁ ἐστεμμένος τρελλὸς, ἔλεγε περὶ τοῦ Σουλτάνου, αὐτὸς ὁ ἐφευρέτης ἀνωφελῶν βασάνων, αὐτὸς ὁ δήμιος, ὁ ταπεινώσας καὶ αὐτὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ μαρτυρίου καὶ καταστήσας αὐτὸ γελοῖον. Ἄ! ἡ καρδία του ἔχει τριπλοῦν χαλύβδινον θώρακα. »

Τὸ θάῤῥος τοῦ πρώην ἐπαίτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπομείνει καρτερικῶς ὅλας τὰς ἐλλόγους ταλαιπωρίας, ὑπενέδιδεν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης καὶ ἀδικαιολογήτου δυστυχίας.

Ι'.

Μετὰ τρομερὰν νύκτα, πλήρη φαντασμάτων, πλήρη σκοτεινῆς ἀπελπισίας, πλήρη φανταστικοῦ γέλωτος, πρὸς παραφροσύνην παραπλησίων καὶ προδρόμων αὐτῆς, ὥρμησε τὸ πρωΐ ὠχρὸς καὶ ἀπηλπισμένος εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Σουλτάνου.

« Ἔσο γενναῖος! εἶπεν εἰς αὐτὸν, ἢ χάρισαί με τὸν ὅρκον, ἢ κόψε μου τὴν κεφαλὴν πρὶν ἐπιορκήσω. »

Ὁ Σουλτάνος εἶχε κοιμηθῇ καλῶς.

« Ἔλα, ἔλα, εἶπε μειδιῶν πρὸς τὸν Ἀλῆν, καταπραΰνσου, ταλαίπωρέ μου Ἀλῆ, μετ' ὀλίγους μῆνας θὰ μὲ εὐλογῇς· ἡ εὐχή σου θὰ πληρωθῇ, θὰ ἦσαι ἐλεύθερος ὡς ὁ ἀήρ, θὰ ἦσαι πλούσιος διὰ παντὸς καὶ ἡ ὑφήλιος θὰ λέγῃ διὰ σὲ, ὅστις ἐφάνης ἄξιος νὰ νικήσῃς τὸν ἑαυτόν σου, ὅτι εἶσαι ὁ ἰσχυρὸς τῶν ἰσχυρῶν. Ἔχε λοιπὸν ὑπομονὴν, ἀποδίωξε τὴν ἰδέαν ἥτις σὲ στενοχωρεῖ! Εἰς τὴν θέσιν σου θὰ διεσκέδαζα τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς μῆνας. Τίποτε δὲν σ' ἀρνοῦμαι ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ ὁποῖον μὲ ζητεῖς. Μὴ στενοχωρῆσαι λοιπόν· τὸ ἥμισυ τῆς δοκιμασίας σου συμπληροῦται μετ' ὀλίγον, τί διάβολον! τὸ ἐπίλοιπον θὰ περάσῃ ὡς ὁ ἀήρ.

— Πρὸ τοῦ τέλους, ἀπήντησεν ὁ Ἀλῆς, θὰ ἀποθάνω ἢ θὰ λυσσάσω.

— Πᾶ! εἶπεν ὁ Σουλτάνος, θὰ συνειθίσῃς, φίλε μου. Εἰξεύρεις ὅτι θὰ σὲ ἐλευθερώσω ἀπὸ κακὸν ἐλάττωμα! Νὰ ξύῃς τὴν μύτην σου, οὖρ! μὰ τὸν Ἀλλάχ! τὴν ἀπαγόρευσιν τὴν ὁποίαν σ' ἔκαμα μὲ ἔρχεται ἐνίοτε ὄρεξις νὰ τὴν κάμω εἰς ὅλους μου τοὺς ὑπηκόους.

— Δὲν σὲ τὸ συμβουλεύω, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς. Μετὰ ἕνα μῆνα ὁ λαός σου ἐξηγριωμένος θὰ σὲ ἀφῄρει καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν ζωήν. Οἱ λαοὶ εἶναι ὑπομονητικοὶ καὶ δυνατοὶ, εἰμπορεῖς νὰ τοὺς φορτώσῃς παρὰ πολὺ, νὰ τοὺς συντρίψῃς ὑπὸ τὸ βάρος· ἀλλὰ νὰ τοὺς περιπαίξῃς ἀτιμωρητὶ ποτέ!

— Τὸ κάτω, κάτω τῆς γραφῆς, εἶπεν ὁ Σουλτάνος, ὅταν βαρυνθῇς, Ἀλῆ, εἰπέ το μόνον· εἰξεύρεις τί σ' ὑπεσχέθην.

ΙΑ.'

Ἡ ἱστορία τοῦ ἐπαίτου Ἀλῆ εἶχε πλέον γίνει γνωστή. Ἀπὸ τὴν αὐλὴν διεδόθη εἰς τὴν πόλιν. Αἱ ἐφημερίδες (ὑπῆρχον χειρόγραφοι κυκλοφοροῦσαι κρυφίως ἐν Ταγγουΐκ), αἱ ἐφημερίδες αἵτινες εἶχον ἐντελῆ ἐλευθερίαν νὰ εὑρίσκωσιν ὅλα καλὰ, διηγήθησαν κωμικῶς τὴν ὑπόθεσιν. Οἱ δὲ Ταγγουΐκαῖοι ἐγέλασαν, εὑρόντες τὴν ἰδέαν τοῦ Σουλτάνου πολὺ παράδοξον. « Ὁ Σουλτάνος μας, εἶπον οἱ χρονογράφοι (chroniqueurs) τῶν ἐφημερίδων, ὁ Σουλτάνος μας εἶναι πολὺ εὐτράπελος. » « Εἶναι φιλόσοφος, εἶπον τὰ σοβαρὰ φύλλα· ἐδῶ ὑποκάτω κρύπτεται σκέψις τῆς ὁποίας τὸ βάθος δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἀνακαλυφθῇ. — Ὁπωσδήποτε εἶναι νόστιμον, ἔλεγον καὶ οἱ κεχηναῖοι (badauds). »

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐφαίδρυνε κυρίως τὸ πρᾶγμα ἦτο τὸ πρόσωπον τοῦ βεζύρου· « Καλὰ τὴν ἔπαθεν ἔλεγον ὅλοι· δὲν τὸ ἔκλεψεν αὐτό. Ἦτο αὐθάδης, σκληρὸς, ἀηδής. Ὁ Σουλτάνος ἐτιμώρησε τὴν αὐθάδειάν του, τὸν κατέστησεν ἀνίκανον νὰ ἦναι σκληρὸς, ἐτελειοποίησε τὴν ἀηδίαν του· ὅλον κέρδος εἶναι. »

Αἱ γελοιογραφίαι ἐβρίθησαν ἐπὶ τῆς ῥινὸς τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ βεζύρου πρὸς αὐτήν. Καθ' ἑκάστην πρωΐαν ἐγεννᾶτο ἡμίσεια δωδεκὰς, συνοδευομένη ὑπὸ εἴδους δελτίου κωμικοῦ τῆς ὑγείας τοῦ Ἀλῆ, τῶν σχημάτων τοῦ Ἀλῆ, καὶ αὐτῶν τῶν μορφασμῶν αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ βεζύρου ἐνώπιόν του εἰς τὰς ποικίλας θέσεις τὰς ὁποίας ἀπῄτει ἡ τιμωρία του.

Τὰ στοιχήματα ἤρχισαν.

« Ὁ Ἀλῆς θὰ φυλάξῃ τὸν ὅρκον του, ἔλεγον οἱ μέν· τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τόσον ἀκατόρθωτον!

— Δὲν θὰ τὸν φυλάξῃ, ἔλεγον οἱ δέ· διότι δὲν εἶναι τόσον εὔκολον ὅσον φαίνεται! »

Μεγάλαι ποσότητες ἐτέθησαν ἑκατέρωθεν.

Ἡ καλουμένη δοκιμασία τοῦ Ἀλῆ ἦτο τοῦ συρμοῦ. Αἱ οἰκίαι ἦσαν πλήρεις ἀνδρῶν σοβαρῶν, γυναικῶν αὐστηρῶν, προκαλουμένων ἀλλήλους νὰ ὑπομείνωσιν αὐτήν· οἱ μὲν ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, οἱ δ' ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα καὶ τοῦτο ἐπὶ μεγάλοις στοιχήμασιν. Ἡ μανία ἦτο γενική. Δὲν ἔβλεπες παρὰ ἀνθρώπους καταγινομένους εἰς τὴν μύτην των ἢ εἰς τὴν μύτην τοῦ γείτονός των. Κἀνεὶς δὲ, ὁμολογητέον πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀλῆ, κἀνεὶς δὲν εἰμπόρεσε νὰ περάσῃ τὴν δοκιμασίαν τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν.

Ὁ Σουλτάνος ἔτριβε τὰς χεῖράς του.

« Ἐν ᾧ ὁ λαός μου διασκεδάζει διὰ τόσον μικρὸν πρᾶγμα, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, δὲν σκέπτεται περὶ ἄλλου πράγματος. Τί καλὴν ἰδέαν εἶχα! »

Ἀλλὰ πρᾶγμα παράδοξον! Ἐξαντλήσαντες ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντληθῇ ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐθυμίας, ἤρχισαν αἴρνης νὰ θεωρῶσιν αὐτὴν ὑπ' ἄλλην ἔποψιν. Ἀφ' οὗ ἐφάνη καλή, ἡ ἀστειότης, ἐφάνη τέλος ὅπερ ἦτο δηλαδὴ ματαία ἡ βάρβαρος· ἀφ' οὗ ἐγέλασαν δυνατὰ τὸν Ἀλῆ ἤρχισαν ταπεινῇ τῇ φωνῇ νὰ τὸν λυπῶνται. « Νὰ ζητῇ τόσον μεγάλην πληρωμὴν δι' ὀλίγον καλὸν εἶναι ὡς νὰ μὴ ἔκαμνε καλόν· » ἔλεγον εἰς τὸ οὖς ὁ εἷς τοῦ ἄλλου. Καί· « ὁ Ἀλῆς δὲν ἀποθνήσκει τῆς πείνης· καὶ τί σημαίνει ἀφ' οὗ δὲν ἔχῃ πλέον ὄρεξιν, ἀφ' οὗ ζῇ ζωὴν χειροτέραν τοῦ θανάτου! Ἡ κοιλία δὲν εἶναι τὸ πᾶν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ μόνον μὲ ψωμί! »

Ἡ τελευταία συνέντευξις τοῦ Ἀλῆ καὶ τοῦ κυρίου του, ἐκείνη καθ' ἣν ὁ Σουλτάνος κατέδειξεν ὡς ἁπλῆν ὄρεξιν νὰ θέσῃ εἰς τὴν αὐτὴν δίαιταν μὲ τὴν μύτην τοῦ Ἀλῆ τὰς ῥίνας ὅλων τῶν ὑπηκόων του, ἡ συνέντευξις ἐκείνη εἶχεν ἀκουσθῇ ὑπό τινος ὑπηρέτου παρηγγελμένου ὑπὸ ἐφημεριδογράφου νὰ ὠτακουστῇ πρὸς μεγαλειτέραν ὠφέλειαν τῆς ἐφημερίδος του. Ὁ ἐφημεριδογράφος εὑρὼν τὴν ἀποκάλυψιν δυσχερῆ καὶ δυσδημοσίευτον εἰς τὰ πλάνητα φύλλα τοῦ τύπου, ἔσπευσεν εὐθὺς νὰ τὴν ἐκκενώσῃ εἴς τινα ξένην ἐφημερίδα. Αὕτη δὲ ἐτόλμησε ν' ἀναῤῥίψῃ τὸ νέον. Ἐν τούτοις τὰ φύλλα ἐμποδισθέντα εἰς τὰ μεθόρια κατεσχέθησαν εὐλαβέστατα. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ κατάσχωσι πρέπει κάποιος νὰ τὰ ἀνέγνωσε. Αὐτὸς ὁ κάποιος ὡμίλησε περὶ τούτου εἰς τὴν γυναῖκά του, ἡ σύζυγός του εἰς μίαν φίλην της, ἡ φίλη εἶχεν ἕνα ἐξάδελφον, ὁ ἐξάδελφος δὲν ἦτο ἐχεμυθής· ἐν συντόμῳ τὸ πρᾶγμα ἐμαθητεύθη εἰς τὰ χαρέμια καὶ τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖτο ἴσως ἡ ταχεῖα μεταβολὴ τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν ταὐτῷ ἠνοίχθησαν. Εἶδος γενικῆς φρικιάσεως διέδραμεν ἐν μιᾷ στιγμῇ οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ βασιλείου· « τέλος πάντων τί εἶναι ὁ Ἀλῆς; ἐλέγετο ταπεινῶς· ἡμεῖς, τὸ σύμβολόν μας, ὁ λαὸς προσωποποιημένος. Ἡ ἱστορία τῆς μύτης του εἶναι ἱστορία τῆς γλώσσης μας. Ὅπως ἠθέλησαν νὰ ἰατρεύσουν τὴν φαγοῦράν του, ἠθέλησαν νὰ ἰατρεύσουν καὶ τὴν εἰδικήν μας . . . καὶ νὰ τὸν περιγελῶμεν; εἶναι ὡς νὰ περιγελῶμεν ἡμᾶς αὐτούς! . . . . »

ΙΒ΄.

Αἱ γελοιογραφίαι μετετράπησαν εἰς σοβαρά. Ἀντὶ τοῦ Ἀλῆ κωμικοῦ, ἐρεθίζοντος τὴν χαρὰν τῶν διαβατῶν ἐπὶ τῶν ὑαλίων τῶν ἐμπόρων εἰκόνων καὶ τῶν βιβλιοπωλῶν, εἶδον ἡμέραν τινὰ εἰς τὰ αὐτὰ ὑαλία θαυμάσιον Ἀλῆν καὶ ἀξιολύπητον ἐν ταὐτῷ καὶ περὶ τὴν κεφαλήν του ἀκτῖνα μάρτυρος. Ἡ ζωγραφία αὕτη εἶχε συναθροίσει σωροὺς θεατῶν σιωπηλῶν ἥτινες τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἐγέλων.

Ἐσπέραν τινὰ ὁ Σουλτάνος περιπατῶν, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, εὑρέθη ἔκπληκτος μύτην μὲ μύτην μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλῆ τόσον ποιητικῶς ζωγραφημένον. Αἱ πρότεραι εἰκόνες τὸν εἶχον διασκεδάσει, ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλῆ ὡς θύματος παριστωμένου, τοῦ Ἀλῆ ὡραίου ὑπὸ ὀδύνης, ὑπομονῆς καὶ ὀργῆς συγκεντρωμένων, παρώργισαν αὐτὸν τόσον ὅσον ποτὲ Σουλτάνος δὲν ὠργίσθη.

Ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ· μετὰ ταχυτάτην καὶ συντομωτάτην ἀνάκρισιν χώνει εἰς τὸ βαθύτερον ὑπόγειον τὸν ὑπηρέτην ὅστις ἤκουσε ὅ,τι δὲν ἀπετείνετο εἰς τὸ αὐτίον του· παύει τὸν ὑψηλὸν ὑπάλληλον τὸν ἔχοντα χρέος νὰ ἐξελέγχῃ τὰς εἰκόνας τῶν ὁποίων ἡ κυκλοφορία ἐπετρέπετο, στέλλει εἰς ὅλα τὰ μέρη ἐν ταὐτῷ σπείρας κλητήρων καὶ χωροφυλάκων μὲ τὴν διαταγὴν νὰ ἁρπάσωσιν ἀνυπερθέτως ἀπὸ τὰ ὑαλία καὶ ἀπὸ παντοῦ τὰς εἰκόνας τοῦ Ἀλῆ. Ὅλα αὐτὰ εἰς μίαν στιγμήν.

Δύο δὲ ὥρας ἔπειτα ὅλα εἶχαν ἐκτελεσθῆ.

ΙΓ΄.

Ἀλλὰ καὶ δύο ὥρας μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην ἑκατὸν χιλιάδες ἀνθρώπων τῶν ὁποίων τὸ χρέος ἦτο νὰ κεῖνται εἰς τὴν κλίνην των, περιεκύκλονε τὰς κιγκλίδας τοῦ παλατίου, καὶ, τὸ παραδοξότερον, ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἑκατοντακισχιλίων τούτων Ταγγουϊκαίων, τόσον συνεσταλμένων συνήθως, ἐξήρχετο τρομερὰ κραυγή. Τὸ μέγα τοῦτο καὶ πυκνὸν πλῆθος ἐκραύγαζε ὡς μία φωνὴ—μίαν μόνην κραυγὴν ἀδιακόπως ἐπαναλαμβανομένην· « Τὸν Ἀλῆ! θέλομεν νὰ ἰδῶμεν τὸν Ἀλῆ! τὸν Ἀλῆ εἰς τὸν ἐξώστην, τὸν Ἀλῆ ἐλεύθερον καὶ ἐγγίζοντα εἰς τὴν μύτην του ὅσον θέλῃ . . . . . »

Ἡ πόλις ἦτο φωταγωγημένη ὡς πυρκαϊά· ὑπῆρχον δᾷδες εἰς ὅλων τὰς χεῖρας.

« Ἀπὸ ποῦ ἐξέρχεται αὐτὸς ὁ διαβολολαὸς; εἶπεν ὁ Σουλτάνος συγκεκινημένος εἰς ἄκρον, καὶ τί εἶναι ὅλον αὐτό;

— Αὐτό, μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ Ἀλῆς, εἶναι τὸ κῦμα ἀναβαῖνον, ἡ θάλασσα ἐξογκουμένη, ὁ ὠκεανὸς ἐκχειλίζων.

— Ἐκχειλίζων! εἶπεν ὁ Σουλτάνος· καὶ διατί;

— Τὸ ἀγγεῖον ὑπερεπληρώθη, εἶπεν ὁ Ἀλῆς· ἐγὼ εἶμαι μία ῥανὶς ὕδατος.

— Ἀλῆ ὁ λαὸς σὲ ζητεῖ, ἂν σὲ στείλω πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ παραθύρου;

— Ἐμπρός, Μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ Ἀλῆς· ἔχω

τὰς χεῖρας δεμένας, καὶ ἐλευθέρας δὲ ἂν τὰς εἶχα δὲν θὰ ἀντέτεινα. Δὲν ἐλησμόνησα ὅτι ἀνήκω εἰς σέ.»

Ὁ Σουλτάνος ἐσιώπησε.

Ἐν τούτοις ὁ ἐξωτερικὸς θόρυβος ηὔξανε, ηὔξανεν ἀκόμη, ηὔξανεν ἀπαύστως· ἦτο ἡ βραγχαλέα ἅμα καὶ ὑπόκωφος ἰαχὴ τοῦ κύματος ἐφορμῶντος κατὰ τοῦ κύματος καὶ ἡ ἔκρηξις μυρίων θυελλῶν.

« Αὐτὸς ὁ λαὸς ἐσιώπα τόσον καλὰ χθές! εἶπεν ὁ Σουλτάνος μὲ φωνὴν ἣν προσεπάθει νὰ καταστήσῃ ἀτάραχον.

— Ὑπὲρ τὸ δέον καλά, Μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ Ἀλῆς.

— Σήμερον, εἶπεν ὁ Σουλτάνος, μυκᾶται. . . .

— Χθὲς, Μεγαλειότατε, θὰ ἠρκεῖτο νὰ ὁμιλήσῃ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς.

— Γίὲ τοῦ Προφήτου, εἶπεν ὁ λοχαγὸς τῶν σωματοφυλάκων περίφοβος, σπάνουν τὰς πύλας! τετέλεσται· γυναῖκες, παδία ὅλοι ἀνακατόνονται. Ἂ! Μεγαλειότατε, αὐτὸς ὁ ἄθλιος ἐπαίτης μόνος δύναται νὰ μᾶς σώσῃ. Ἀκούεις· « Ἀλῆ! Ἀλῆ! θέλομεν τὸν Ἀλῆ! »

ΙΔ΄.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο βλάξ. Ἄλλο πρᾶγμα βεβαίως θὰ τὸν ἤρεσκε καλλίτερα· καὶ ὅμως ἐπῆρε τὴν ἀπόφασίν του.

« Ἀγαπητέ μου Ἀλῆ, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὸν φίλον του τὸν ἐπαίτην τί νὰ κάμω;

— Τίποτε, σχεδὸν τίποτε, εἶπεν ὁ Ἀλῆς, ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ ὁποίου διῆλθε ἐλαφρὸν καὶ μελαγχολικὸν μειδίαμα, νὰ μοῦ λύσῃς σὺ αὐτὸς τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἐξώστου· νὰ μὲ ἐπιτρέψῃς νὰ σφογγίσω τὴν μύτην μου ἐνώπιον τῶν καλῶν αὐτῶν ἀνθρώπων χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ μεγάλου σου βεζύρου, καὶ νὰ λύσῃς καὶ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ τὰ σωστά σου!

— Τῇ ἀληθείᾳ, εἶπεν ὁ Σουλτάνος, δείξας τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅτι ἦτο μέγας φιλόσοφος, ἴσως ἔχῃς δίκαιον, διότι βλέπω ὅτι ἔχουν φαγοῦραν. »

(Ἐκ τῆς Ἐφ. τῶν Συζητήσεων τῆς 5 καὶ 6 Αὐγούστου.)

Σ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

(Τέλος. Ἴδε φυλλ. 324.)

Ὁ Συγγραφεὺς ἀρχόμενος διαιρεῖ τὴν ἠθικὴν εἰς τρία μέρη· τὸ μὲν διαλαμβάνον περὶ τῶν ἐλατηρίων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τὸ δὲ περὶ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ αὐτῶν σκοποῦ ἢ τοῦ νόμου αὐτῶν, καὶ τὸ τρίτον, περὶ τῶν καθ' ἕκαστα καθηκόντων. Καὶ ὡς ἐλατήρια τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι κατ' αὐτὸν τρία· πρῶτον μὲν, *ἀκουσία τις ὁρμὴ ἢ κλίσις* πρός τινας ἐνεργείας ἀφορώσας εἴς τε τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε τὴν κίνησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ τὰς ῥοπὰς πρός τινα ἔργα καὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας, εἴτε τέλος τὰ ἔμφυτα ἐκεῖνα ἠθικὰ αἰσθήματα, οἷα ἡ πατρικὴ καὶ μητρικὴ στοργὴ, ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια, κ. τ. λ. Ταῦτα δὲ καλοῦνται *ἐνστίγματα* σωματικὰ, νοητικὰ καὶ ἠθικά. Δεύτερον δὲ ἐλατήριον εἶναι τὰ *πάθη*, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἐκ τῆς ἀγάπης πηγάζοντα λέγονται εὐμενῆ, τὰ δ' ἐκ τοῦ μίσους δυσμενῆ· διαφέρουσι δὲ τοῦ ἐνστίγματος, καθ' ὅσον ἀφίνουσι περισσοτέραν χώραν εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν θέλησιν. Τρίτον δὲ εἶναι ὁ *ἐγωϊσμὸς*, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ προσπάθεια πρὸς ἀπολαυὴν τῶν μέσων τῶν δυναμένων νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας, διευθυνομένη ὑπὸ τῆς κρίσεως καὶ τοῦ λόγου καὶ περιοριζομένη εἰς μόνην τὴν ἀτομικὴν ἡμῶν ὠφέλειαν. Τέταρτον δὲ καὶ εὐγενέστερον τῶν ἄλλων ἐλατήριον εἶναι ἡ *ἠθικότης*, ἢ ὁ *ἠθικὸς νόμος*, ὅστις πηγάζων ἐκ τοῦ λόγου θέτει ὡς σκοπὸν τῶν ἡμετέρων πράξεων τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκ τούτου ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος, ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις. Ἀλλ' ἐὰν δὲν θέλωμεν, λέγει, νὰ παραδεχθῶμεν ἀντίφασιν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς θείας προνοίας, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ πάντων τῶν ἐλατηρίων σύμπνοια, συναρμολογουμένων πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου προϋποθέτει τὴν ἐλευθερίαν, ὁ Συγγραφεὺς ἀνευρίσκει ταύτην εἰς τὸ τρίτον ἐκ τῶν τεσσάρων σταδίων ἑκάστης πράξεως, ἅτινά εἰσιν ἡ σύλληψις, ἡ διάσκεψις, ἡ ἀπόφασις καὶ ἡ ἐκτέλεσις· διότι μόνη ἡ ἀπόφασις εἶναι ἐκλογὴ μεταξὺ πράξεως καὶ ἀπραξίας, ἢ μεταξὺ διαφόρων πράξεων, καὶ ἡ ἐκλογὴ αὕτη γίνεται ἐλευθέρως.

Ἀλλὰ τί τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῆς ἠθικότητος; Ἡ ἠθικότης, ἀποκρίνεται, τείνει πρὸς τι τέλος ἀνώτερον τοῦ ἐνστίγματος, τοῦ πάθους καὶ τοῦ συμφέροντος, πρός τι ὅπερ ὀνομάζομεν ἀγαθὸν πραγματοποιούμενον διὰ τῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ ἀνώτερον τοῦτο τέλος τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ εἰμὴ ὑπὸ τοῦ πρακτικοῦ λόγου, τοῦ παρέχοντος ἡμῖν τὴν ἀρχὴν τῆς τελειότητος, ἐξ ἧς τοῦτο μόνον τὸ περιεχόμενον ἐξέρχεται· *Πράττε τὸ σὸν τέλος*· ἢ ἐπειδὴ ὁ νόμος οὗτος εἶναι καθολικὸς, ἡ πλήρης αὐτοῦ διατύπωσις εἶναι· πράττε τὸ τέλος σου πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τῆς φύσεως συνδυαζόμενον καὶ συναρμολογούμενον. Τέλος δὲ ἢ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως, ἤτοι τοῦ πνεύ-

ματος. Ἐνταῦθα λοιπὸν παρενείρει ὁλόκληρον κεφάλαιον εἰς ἐπίμετρον τῶν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ῥηθέντων περὶ φύσεως τῆς ψυχῆς, ὅπως συστήσῃ ὁριστικώτερον τὴν αὐλότητα καὶ ἀθανασίαν τοῦ πνεύματος· ἑπομένως δὲ συμπεραίνει ὅτι τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πνεύματος εἰς ὃ τὸ σῶμα ὑποτάσσεται καὶ αἱ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ τέλους τούτου ἀναγκαῖαι πράξεις εἶναι τὰ λεγόμενα καθήκοντα, ἅτινα κατατασσόμενα καθ' ἣν ἔχουσι σχέσιν πρὸς ἃ ἀφορῶσιν ὑποκείμενα, διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὰ πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐκθέσας δὲ κατὰ πλάτος τίνα τὰ καθήκοντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἑκάστην τῶν τριῶν τούτων τάξεων, ἐπιφέρει ἐντέλει σκέψεις τινὰς περὶ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας· παραδεχόμενος τὸν τῶν ἀρχαίων ὁρισμὸν ὅτι ἀρετὴ εἶναι ἡ ἕξις τοῦ ἀγαθοῦ, συμπεραίνει ἐντεῦθεν ὅτι οὐσιωδῶς καὶ γενικῶς εἶναι μία, διότι εἶναι ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν πλήρης, ἐκτέλεσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἡ ἐκπλήρωσις δηλ. ὅλων τῶν καθηκόντων. Ἀλλὰ καί τοι μία, ἔχει διάφορα εἴδη ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ διάφορα καθήκοντα. Ὅθεν πρὸς μὲν τὰ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα ἀντιστοιχοῦσιν ἡ ἠθικὴ ἐγκράτεια, ἡ σωφροσύνη, ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ μετριοπάθεια. Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ ἀτομικαὶ ἀρεταί. Πρὸς δὲ τὰ εἰς τοὺς ἄλλους καθήκοντα ἀντιστοιχοῦσιν αἱ κοινωνικαί, ἤτοι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη. Πρὸς δὲ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καθῆκον, ἡ θρησκευτικὴ ἀρετή, ἡ εὐσέβεια, ἐξ ἧς ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία καὶ τὰ ἰδιαίτερα ταύτης καθήκοντα. Ἐὰν δὲ θελήσωμεν, προσθέτει, ν' ἀναγάγωμεν πάσας τὰς ἀρετὰς εἰς ἔτι μικρότερον ἀριθμὸν, εὔκολον ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἀνάγονται πᾶσαι εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν εὐσέβειαν, ἥτις συγκεφαλαιοῖ ἐν ἑαυτῇ καὶ συμπληροῖ πάσας τὰς προηγουμένας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς πλήρους καὶ τελείας ἀρετῆς εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἡ εὐδαιμονία, ἥτις δύναται μάλιστα νὰ ὁρισθῇ συνείδησις τῆς ἀρετῆς.

Ἐν δὲ τῷ κόσμῳ τούτῳ καθὼς τὸ ἄτομον τελειοποιεῖται διὰ τῆς ἠθικῆς, τῆς διδασκούσης τὰ ἀτομικά, οὕτω καὶ αἱ κοινωνίαι διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ δικαίου, ἥτις καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ εἰς τὴν κοινωνίαν ἐφαρμογὴ τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ὅθεν μετὰ τὴν ἠθικὴν ἕπεται ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου. ταύτην δὲ πάλιν διαδέχεται ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἡ θεωρία δηλ. τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐφαρμοζομένου οὐχὶ πλέον εἰς τὰ ἄτομα, ἢ τὴν κοινωνίαν ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα. Οὕτω λοιπὸν συμπληροῦται ἡ ἀγαθολογία ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἠθικῆς, προχωροῦσα διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου καὶ τελευτῶσα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἠθικὴ εἶναι βεβαίως εἷς τῶν μᾶλλον ἐπεξειργασμένων κλάδων τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Κ. Βραΐλα, πλείστας ἀξιολόγους ἐπόψεις περιέχουσα. Ἀλλὰ τὸ ἔξοχον αὐτῆς πλεονέκτημα εἶναι ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τῆς θρησκευτικότητος· διότι ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ἐννοίᾳ τοῦ θείου ἔγκειται ὁ ἔσχατος λόγος τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως. Εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης περιωρισμένης βουλήσεως μετὰ τῆς θείας ἐνυπάρχει ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἠθικότητος, ἐνῷ ὁ πεποιθὼς εἰς μόνας τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις, ὁ πιστεύων ὅτι δύναται νὰ καταστῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἠθικὸς καὶ ἐνάρετος ἄνευ ὑπερτέρας τινὸς ἀντιλήψεως ἄνευ τῆς πρὸς τὸ θεῖον διηνεκοῦς ἀνατάσεως τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας, ἐξελέγχεται αὐτόχρημα μοχθῶν ἀγῶνα Σισύφειον· διότι ἡ ἔμπνευσις ἥτις μᾶς ὑψόνει ὑπεράνω τῆς συνήθους ἡμῶν καταστάσεως, ἥτις φέρουσα ἡμᾶς εἰς λήθην τοῦ ἑαυτοῦ μας μᾶς πληροῖ μεγάλης τινὸς ἰδέας, εἶναι ἡ μόνη πηγὴ ἠθικῆς προαγωγῆς καὶ τελειοποιήσεως. Ὅθεν ἡ ζωτικὴ δύναμις τῆς θρησκείας, τὸ φρόνημα τῆς μετὰ τοῦ θείου συνδιαλλαγῆς καθίσταται ὁ μοχλὸς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἠθικότητος. Καὶ ὁ συγγραφεὺς οὖν εἰκονικώτατα ἐκφράζει τὴν ἀλήθειαν ταύτην λέγων, ὅτι διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων ἐνισχυόμεθα εἰς τὴν ἐκ» πλήρωσιν πάντων τῶν ἄλλων καὶ φωτίζεται ἄ» νωθεν ἡ ψυχὴ ἀνατείνουσα πρὸς τὴν οὐράνιον ἐ» κείνην χώραν, ἥτις εἶναι ἡ ἀληθὴς αὐτῆς πατρίς. » Καὶ τῳόντι ὁ μελετῶν τὸν θεὸν μελετᾷ τὸ ἀλη» θὲς, τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ πηγῇ αὐτῶν καὶ » κατὰ τὸ πλήρωμα τῆς τελείας αὐτῶν φύσεως καὶ » ὑποθέσεως » (Ἠθ. σελ. 267).

Ἀλλ' ἐὰν ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης τοῦ θείου εἰσέδυεν εἰς τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς σημαινόμενον, ἐὰν ἀφαιρῶν ἐξ αὐτῆς πᾶσαν αἰσθητικὴν καὶ φαντασιώδη παράστασιν τὴν μετέτρεπεν εἰς καθαρὰν μεταφυσικὴν ἔννοιαν, θὰ προέβαινεν ἀσφαλέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον εἰς διεξαγωγὴν τοῦ ἠθικοῦ ζητήματος. Ἐξηγούμεθα.

Ἐὰν προσέξωμεν εἰς τὸν ἐν ἡμῖν ἐνυπάρχοντα δυϊσμὸν μεταξὺ τῆς γενικῆς καὶ ἀτομικῆς βουλήσεως ὃν πολυτρόπως ὁ κοινὸς νοῦς κατὰ καιροὺς ἐξέφρασεν, εἴτε θρησκευτικῶς *βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου*, εἴτε ποιητικῶς, vedo il miglior e al peggior m' appiglio, θέλομεν εὐκόλως κατανοήσειν ὅτι ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἐρείδεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐν τοῖς βάθεσι τῆς οὐσίας μας ἀποκαλυπτομένη βουλητικὴ δύναμις ἥτις ὑπερνικᾷ τὴν ἀτομικὴν βούλησιν καὶ τὸν ἐγωϊσμὸν, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν φύσεως. Ἀνάγκη ν' ἀναγνωρισθῇ ἐνταῦθα τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἐξοχὴν ὑπερανθρώπινον, ἡ παρουσία τῆς ἀϊδίου, μιᾶς καὶ ἑνωτικῆς βουλήσεως ἐν τῇ διηνεκεῖ πάλῃ καὶ διχοστασίᾳ τῶν ἀτομικῶν βουλήσεων. Ἀλλ' ἡ καθαγιάζουσα ἐκείνη βούλησις εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐπαλήθευσις τῆς ἐν ἡμῖν θείας βουλήσεως· διότι ὁπότε ἡμεῖς προχωροῦντες εἰς τὴν γνῶσιν καταντῶμεν εἴς τι ἐν ἡμῖν ἀρχικὸν καὶ ἀΐδιον, ἐκεῖ εἶναι ἡ οὐράνιος χώρα, ἐκεῖ ὑφιστάμεθα τὴν τοῦ θείου ἐπίῤῥοιαν. Ὅθεν ἰδοὺ τί ἐνοούσαμεν εἰπόντες ὀλίγον ἀνωτέρω ὅτι ἡ δύναμις τῆς θρησκείας καθίσταται ὁ μοχλὸς τῆς ἠθικότητος.

Τεθείσης λοιπὸν τῆς διακρίσεως ταύτης μεταξὺ τῆς γενικῆς καὶ ἀτομικῆς βουλήσεως, ἔπονται πλεῖσται ἀλληλένδετοι θεωρίαι ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα μόνον ὀλίγας τινὰς, ὅσαι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν εἰς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν ἠθικολογικῶν πορισμάτων τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας τοῦ Κ. Βράϊλα.

Καὶ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὕτη καὶ οὐσιώδης τοῦ ἀνθρώπου βούλησις, ἡ ὑψουμένη ὑπεράνω τῶν ἐνατιγμάτων καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἔχει ὡς ἀντικείμενόν της καθολικόν τινα σκοπὸν, ὃν πᾶς τις κυρίως βούλεται ἢ ὀφείλει νὰ βούλεται, διότι δὲν προτίθεται αὐτὸν ἡ ἀτομικότης καθὸ τοιαύτη, ἀλλ' ἡ ὑπερτέρα βούλησις ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Οὗτος δὲ ὁ καθολικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς διατυπόνει μὲν ὑπὸ τὸ προστακτικὸν *πράττε τὸ τέλος σου*, ἤτοι πράττε σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν τοῦ πνεύματός σου, ἀλλὰ δὲν προσδιορίζει συνάμα καὶ τίνες εἰσὶν αἱ σφαῖραι τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τίνες εἰσὶν αἱ κύριαι ἐξωτερικεύσεις τῆς οὐσιώδους βουλήσεως ἢ αἱ καλούμεναι *τραγματικαὶ ἰδέαι*, αἵτινες διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς τελειοποιήσεως τοῦ ἀτόμου πραγματοποιοῦσιν ἀείποτε ἐντελέστερον τὴν οὐσίαν ἐκείνης τῆς θεμελιώδους βουλήσεως. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, οὖσα τὸ πρῶτον ἀφῃρημένη καὶ ἀπροσδιόριστος, ἀποκτᾷ διὰ τῶν πρακτικῶν ἰδεῶν ὅλως ὡρισμένον καὶ πολλαχῶς διωργανωμένον ἐμπεριεχόμενον. Πρὸς εὐχερεστέραν δὲ κατάληψιν τοῦ συστήματος τῶν πρακτικῶν τούτων ἰδεῶν, ἀνάγκη προηγουμένως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὸ *ἄτομον* καὶ ἡ *κοινωνία* εἶναι δύο ὑπάρξεις ἀπ' ἀλλήλων ἀναπόσπαστοι· οὐδεμία τούτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ προγενεστέρα τῆς ἄλλης, οὐδεμία δύναται νὰ ἐννοηθῇ καθ' ἑαυτὴν ὡς αὐθύπαρκτος ἀρχὴ τῆς ἑτέρας ἐκ ταύτης παραγομένης· ἑπομένως δὲ οὐδεμία τούτων τῶν ὑπάρξεων δύναται νὰ λάβῃ ἐπίδοσιν καὶ τελειότητα ἄνευ τῆς ἑτέρας. Τὸ ἄτομον ἀναπτύσσεται τοσοῦτον ποικιλώτερα καὶ πλουσιώτερα, ὅσῳ τελειοτέρα καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ κοινωνία ἐν ᾗ ζῇ. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἐκ τῆς τελειότητος ἑκάστου ἀτόμου προοδεύει καὶ τελειοποιεῖται ἡ κοινωνία. Ἐκ τούτων λοιπὸν γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἴση ἀπαίτησις ἁπάντων πρὸς ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εἶναι ἡ ῥίζα τῆς *ἰδέας τοῦ δικαίου*. Ἀλλὰ τὰ ἄτομα συμπληροῦνται ἀμοιβαίως, συνέχονται πρὸς ἄλληλα διὰ μιᾶς ἀδιαῤῥήκτου ἑνότητος· αὕτη δὲ ἐξωτερικεύεται εἰς δραστικὴν κοινότητα, εἰς ἀμοιβαίαν συμπλήρωσιν, ἐμφανιζομένη εἰς ἅπαντας ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς *ἀγάπη*, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς τάσις πρὸς διηνεκῆ *τελειοποίησιν*· αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἰδέα τῆς *ἀμοιβαίας συμπληρώσεως*, ἢ τῆς *συμπληρωτικῆς ἀμοιβαιότητος*. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἔχει τὸν λόγον της εἰς ἄλλην τινὰ ὑπερτέραν ἑνότητα, ἐξ ἧς παγιοῦται καὶ ἐνισχύεται τὸ ἠθικὸν φρόνημα, αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἰδέα τῆς μετὰ τοῦ *θείου ἑνώσεως*, ἐφ' ἧς, ὡς ἀνωτέρω ἐῤῥέθη, πᾶσα ἠθικότης στηρίζεται. Ὅθεν *ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου, ἡ τῆς συμπ.ληρωτικῆς ἀμοιβαιότητος* καὶ *ἡ τῆς μετὰ τοῦ θείου ἑνώσεως*, ἰδοὺ αἱ τρεῖς ἰδέαι, αἱ συναπαρτίζουσαι τὸ συγκεκριμένον ἐμπεριεχόμενον τοῦ *ἀγαθοῦ*, ἰδοὺ τὸ τριπλοῦν ἀντικείμενον τῆς οὐσιώδους βουλήσεως, ἰδοὺ αἱ τρεῖς σφαῖραι, ὧν ἡ συστηματικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην ἠθικὴν ἐπιστήμην.

Ὅθεν τὰ ὅρια τῆς διακρίσεως, ἅτινα θέτει ὁ συγγραφεὺς μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, διισχυριζόμενος ὅτι ἡ μὲν ἀφορᾷ τὸ ἄτομον, ἡ δὲ τὴν κοινωνίαν, εὐκόλως συγχέονται καὶ συνταράσσονται, καθ' ὅσον ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου εἶναι ἡ ἔκθεσις τῶν ἀναγκαιούντων ὅρων πρὸς τελείαν ὕπαρξιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἑπομένως εἶναι ἡ μᾶλλον ἀφῃρημένη, ἡ κατωτάτη βαθμὶς τῆς ἠθικῆς ὑποβεβηκυῖα εἰς ἄλλην ἀνωτέραν, τὴν τῆς συμπληρωτικῆς ἀμοιβαιότητος, ἥτις καὶ αὐτὴ ὑπόκειται εἰς τὸν ἀκρότατον ἠθικὸν σκοπὸν τῆς εἰς τὸ θεῖον ἀφοσιώσεως. Ναὶ μὲν αἱ τρεῖς αὗται ἰδέαι ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν πραγματείαν τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἀναμὶξ καὶ σποραδικῶς, ἄνευ συστηματισμοῦ καὶ διοργανώσεως· καὶ ἡ ἐπιστήμη συνίσταται εἰς τὸν τῶν ἰδεῶν συστηματισμὸν καὶ διοργάνωσιν.

Δεύτερον δὲ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ διακρίνεται ἁπλῶς ἡ οὐσιώδης καὶ γενικὴ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν καὶ ἄμεσον βούλησιν, ἀλλὰ πρέπει προσέτι νὰ σπουδασθῇ ἀπὸ τὸν ἔσχατον αὐτῆς βαθμὸν μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασιν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωσθῇ ἡ ἠθικὴ βούλησις εἰς τὴν γένεσιν καὶ εἰς τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς μορφώσεώς της. Τὴν ἀνάγκην δὲ ταύτην συναισθανόμενος καὶ ὁ συγγραφεὺς διεξέρχεται τὰ τέσσαρα προμνησθέντα ἐλατήρια τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων· τοὺς δὲ ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας προσδιορίζει διὰ τῆς ὑπεροχῆς ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐλατηρίων ἐκείνων, οἵτινες ἑπομένως κατ' αὐτὸν εἶναι ἢ ἐνστιγματικοὶ, ἢ ἐμπαθεῖς, ἢ ἰδιοτελεῖς, ἢ ἠ-

θικοί. Ἀλλὰ τίς ἡ φύσις τῶν διαφόρων τούτων ἐλατηρίων, ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς σταδίων τῆς ἠθικῆς βουλήσεως, τίς ἡ μεταξὺ τούτων ἀναγκαία συνάφεια, καὶ τίς ἡ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο προοδευτικὴ μετάβασις, μέχρις οὗ ἐπιτευχθῇ τὸ ἀκρότατον τέρμα τῆς ἠθικότητος, ταῦτα πάντα εἶναι ζητήματα, ἅτινα δὲν δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ ὁ ἠθικολόγος ὁ διερχόμενος διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς μετὰ λόγου ἀποδείξεως.

Ἀληθινὰ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ ἐνστίγματα δὲν ἐμπεριλαμβάνει μόνον τὰ σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ διανοητικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ, ὤφειλεν ὅμως νὰ τὰ θεωρήσῃ ὁποῖα οὐσιωδῶς εἶναι, ὡς τὰς πρώτας ἐξωτερικεύσεις τῆς βουλήσεως, ἑπομένως δὲ καὶ αὐτῶν τῶν πρακτικῶν ἰδεῶν, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν αἰσθήματος καὶ τάσεως. Ἐνταῦθα *πνευματικαὶ* τάσεις οὐχ ἧττον ἢ *αἰσθητικαὶ* ἐνεργοῦσι παράλληλοι. Τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἧττον ἢ τὸ κακὸν κεῖνται σύμμικτα ἐν τῇ ταραχώδει ταύτῃ καταστάσει τοῦ ἐνστίγματος. Ὅθεν ἐπίσης ἀληθεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι *φύσει ἀγαθὸς*, δηλ. ἡ οὐσία τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἰδεῶν ἐνυπάρχει αὐτῷ, ὡς τοὐναντίον ὅτι εἶναι *φύσει κακός*· διότι ἐνταῦθα ἀναφύονται αἱ ἀτομικαὶ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ ἰδιοτέλειαι. Ὅθεν ἐν τῷ ἐνστίγματι ὁ ἄνθρωπος ἐπαμφοτερίζει, ὁτὲ μὲν ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ ἑκάστοτε ἀναφυομένου προσωπικοῦ συμφέροντος, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν αὐθορμήτως ἐκδηλουμένων ἠθικῶν τάσεων. Ἀλλὰ καί τοι ὁ ἄνθρωπος προϋπάρχει ὅλος εἰς τὸ ἐνστιγμα ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς τάσεως, ἡ βούλησις ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἀκόμη ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει μὲ τρόπον ἀνεπτυγμένον καὶ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἰδιάζοντα· ἐνεργεῖ ἀστάτως, συγκεχυμένως, ἀμφιταλαντευομένη μεταξὺ ἀντιθέτων ὁρμῶν καὶ τάσεων. Ὅθεν ἀνυψουμένη ὑπεράνω τούτων, προτίθεται τότε σκοπὸν ἔμμονον συνοδεύουσα τοῦτον διὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς κρίσεως. Οὗτος δὲ ὁ τρόπος τοῦ βούλεσθαι λέγεται χαρακτήρ. Ὅθεν ὁ χαρακτὴρ εἶναι *πνεῦμα διανοούμενον, βουλόμενον καὶ πρᾶττον κατά τινα σκοπόν*, πρὸς ὃν σταθμίζων τὰς τάσεις, ἂν μὲν εὑρίσκῃ ταύτας συμμέτρους πρὸς ἐκεῖνον, τὰς ἀποδέχεται, ἄλλως δὲ τὰς ἀποδοκιμάζει. Μετὰ τὰ ἐνστίγματα λοιπὸν οἱ χαρακτῆρες εἶναι τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἠθικῆς βουλήσεως, ἑπομένως δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναφερόμενοι *ἐνστιγματικοὶ χαρακτῆρες* εἶναι ἀνύπαρκτοι, διότι οἱ δύο οὗτοι ὅροι, ἔνστιγμα καὶ χαρακτὴρ, εἶναι ἀσυμβίβαστοι καθὸ πρὸς ἀλλήλους ἀντικείμενοι.

Ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ δὲν πρέπει νὰ ἐκληρθῇ ὡς ἡ αὐτὴ πάντοτε καὶ ἀναλλοίωτος κατάστασις τοῦ ἀτόμου, διότι τοῦτο ἐξ οἰκείας αὐτοῦ δυνάμεως ὑπερβάλλον τὸ ἔνστιγμα, ἀδιακόπως προχωρεῖ εἰς τὸ ὕψος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ χαρακτῆρος. Ἑπομένως δὲ ὁ χαρακτὴρ εἶναι ἀεννάως προοδευτικὸς καὶ τελειοποιήσιμος. Ἔργον λοιπὸν τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ δείξῃ τίνι τρόπον ὁ χαρακτὴρ τελειοποιεῖται καὶ διαπλάττεται, ἐφ' ὅσον ἡ βούλησις προσαποκτᾷ ἐν ἑαυτῇ μείζονα ἐνδόμυχον εὐστάθειαν καὶ ἑδραιότητα, ἐφ' ὅσον ἐμπνέεται ὑπὸ τῶν πρακτικῶν ἰδεῶν, ἠθικεύουσα τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ ἐνστίγματος. Ὅθεν τὰ διάφορα βήματα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος προσδιορίζονται, κατὰ τὸν τελικὸν αὐτοῦ σκοπὸν, ὅστις παραλαμβάνεται ἐκ τῶν τριῶν πρακτικῶν ἰδεῶν· διότι ἡ ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι ἡ συντήρησις καὶ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις ἡμῶν αὐτῶν, σκοπὸς ἠθικῶς δικαιολογούμενος, καθ' ὅσον χρησιμεύει ὡς ὅρος τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἠθικότητος, ἢ ὁ χαρακτὴρ προτίθεται ὡς τελικὸν σκοπὸν οὐχὶ ἑαυτὸν, ἀλλ' *ἕτερόν τι*, πρὸς ὃ ἀφοσιοῦται (ὡς ἡ μήτηρ πρὸς τὰ τέκνα της, ὁ ἐπιστήμων πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, ὁ πολίτης πρὸς τὴν πατρίδα, κ. τ. λ.)· καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα τῆς συμπληρωτικῆς ἀμοιβαιότητος· ἢ τέλος ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀκρότης τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, ἐφ' ὅσον εἰς πᾶσαν ἰδιαιτέραν πρόθεσιν, εἰς πᾶσαν προσφερομένην εὐκαιρίαν τείνει τις πάντοτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς μιᾶς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὁ μοναδικὸς καὶ ἑνταυτῷ ὁ γενικὸς τελικὸς σκοπὸς τῆς βουλήσεως καὶ τῶν πράξεών της. Ἡ πεπερασμένη ἀνθρωπίνη βούλησις, προσπελάζουσα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς τελειότητος, δείκνυται συνταυτιζομένη μὲ τὴν ἄπειρον καὶ οὐσιώδη βούλησιν, συνδιαλλαττομένη μετὰ τῆς θεότητος.

Τρεῖς ἄρα χαρακτῆρες διακρίνονται εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν πρὸς τὴν ἠθικότητα. Ὁ μὲν πρῶτος περιστρέφεται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν τελικῶν σκοπῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀτομικότητα, εἰς τὸ ἐγώ· ὁ δὲ δεύτερος συνίσταται εἰς τὴν αὐταπάρνησιν καὶ ἀφοσίωσιν πρός τινα ἰδιαιτέραν πλευρὰν τῆς ἠθικῆς ἰδέας, πρός τινα μονομερῆ ἠθικὸν σκοπόν· καὶ ὁ τρίτος εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ συμφωνίαν μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀκροτάτου ἀγαθοῦ, ὅπερ προτίθεται ὡς τὸν ἀπόλυτον σκοπὸν τῶν διανοημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν πράξεων.

Καί τοι δὲ τὰς προεκτεθείσας περὶ τῆς ἠθικῆς βουλήσεως καὶ τῶν διαδοχικῶν αὐτῆς σταδίων θεωρίας μας ἔπρεπε νῦν νὰ συμπληρώσωμεν, ἐπιλαμβανόμενοι τό τε περὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας ζήτημα, ὅπερ ἐξετάζεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατόπιν τῶν ἐλατηρίων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ τὸ μετὰ τούτου στενῶς συνδεδεμένον περὶ ὑπάρξεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ τετάρτῳ μέρει τοῦ πονήματός του τῷ ἐπιγραφομένῳ *Ἡ Θεοσοφία*, ὅμως ἵνα μὴ καταστῶμεν φορτικώτεροι τοῦ δέοντος περαίνομεν τὴν διατριβὴν, ταύτην ἐπιπροσθέντες μόνον ἐνταῦθα βραχεῖάν τινα σκέψιν, εἰς ἣν ἄγει ἡμᾶς ἡ προδιατυπωθεῖσα τριχοτομία τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, πρὸς διευκρίνησιν τῆς περὶ τοῦ ἠθικοῦ νόμου διδασκαλίας τοῦ συγγραφέως.

Ὁ συγγραφεὺς ὁρίζων τὸν ἠθικὸν νόμον ἠθικὴν ἀνάγκην τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθὸν, χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς ἀναγκαῖον, καθολικὸν, ἀναλλοίωτον, ἔτι δὲ καὶ ὑποχρεωτικὸν, καθὸ νόημα καὶ βούλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη περὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐπιτάττοντος εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅτι *πρέπει* νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν, ὑποκρύπτει ὑψηλήν τινα ἀλήθειαν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐκφρασθῇ ὑπὸ μορφὴν καθαρωτέραν καὶ μᾶλλον εὔληπτον· διότι ἡ ἀρχὴ αὕτη ὀφείλει νὰ θεωρῆται ὡς τρανὴ μαρτυρία τῆς ἰδιαζούσης φύσεως τῆς ἠθικῆς ἰδέας καὶ ὡς ζωηρὰ ἐκδήλωσις τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ οὐσιώδους βουλήσεως, ἐνῷ ὁ νόμος οὗτος ἀπαιτῶν πλήρη ὑποταγὴν εἰς τὴν ἐντολήν του δεικνύει διὰ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ὅτι εἶναι θεῖόν τι ἐνυπάρχον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ βουλήσει. Καὶ τῳόντι ἐνόσῳ ὁ ἄνθρωπος προσδιορίζεται ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ὁρμῶν καὶ τάσεων ἢ καὶ ἀνυψοῦται ἐκ τούτων εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τοῦ χαρακτῆρος, ἡ οὐσιώδης ἐκείνη βούλησις παρίσταται ὡς ὑπερτέρα τις θεία δύναμις, ἥτις ὑποχρεωτικῶς ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου νὰ νικᾷ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ πάθη του. Ἀλλ' ἅμα τὸ ἄτομον κατορθώσῃ νὰ ἐπιθῇ ἐπὶ τῆς τρίτης καὶ ἀνωτάτης βαθμίδος τοῦ χαρακτῆρος, ἅμα ἰσχύσῃ νὰ συναρθῇ ἐν τῷ ἑαυτοῦ συνειδότι εἰς μίαν ἀδιάσπαστον ἑνότητα μετὰ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ νὰ προσοικειωθῇ ὁλοσχερῶς τὸ ἐμπεριεχόμενον αὐτῆς, τότε ἐξαφανίζεται πᾶσα μορφὴ τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἐντάλματος· διότι ἡ βούλησις ἐκπληροῦσα αὐτὸν κινεῖται ἐντὸς ὁμοουσίου αὐτῆς στοιχείου, ἐκτελεῖ τὸ καθῆκον οὐχὶ ὡς ἐπιβεβλημένον ὑπὸ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως, ἀλλ' ἐξ ἰδίας αὐτῆς ὁρμῆς καὶ κλίσεως· ὁ ἠθικὸς νόμος, ὅστις ἐπεβάλλετο εἰς τὸ ἄτομον ὡς ἐπιταγὴ, συγχωνεύεται ἤδη καὶ συνταυτίζεται μετ' αὐτοῦ. Ἡ ἡμετέρα βούλησις δὲν εἶναι πλέον ἡ ἄστατος ἐκείνη βούλησις ἡ δυϊζομένη καὶ διχοστατοῦσα πρὸς ἑαυτὴν, ἀλλ' ἡ μετ' εὐφροσύνου συνειδότος καὶ μετὰ πεφωτισμένης αὐταπαρνήσεως ἐκτελοῦσα πᾶσαν ἀγαθὴν πρᾶξιν χάριν αὐτῆς τῆς ἀγαθότητος.

Ἵς ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι αἱ κρίσεις μας περὶ τῆς μεθόδου εἴτε περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐπιστήμης, εἴτε περὶ τῶν δύο κυριωτέρων κλάδων τοῦ φιλοσοφικοῦ τούτου συστήματος, τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς, ὑφ' οἱανδήποτε ἔποψιν καὶ ἂν κατωπτεύσαμεν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀρχὴν, ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν θεωρίαν τοῦ συγγραφέως, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ σύγγραμμά του καθόλου θεωρούμενον γέμει πλείστων ἀξιολόγων φιλοσοφημάτων ἱκανοποιούντων τὰς ἀνάγκας τοῦ πνεύματος, ὅτι ὑπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν ἔν τε τῇ θεωρητικῇ καὶ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ ἀνακινουμένων ζητημάτων ἐπισπεύδεται πάντοτε ἡ ἑνότης τοῦ σκοποῦ, ὅτι ἡ μετάβασις ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο μέρος, ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο ἀντικείμενον, γίνεται ὡς τὰ πολλὰ μὲ τρόπον φυσικὸν καὶ ἀκατανάγκαστον, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους καὶ αὐταὶ αἱ δύσβατοι χῶραι τῆς ἐπιστήμης, καὶ αὐταὶ αἱ μᾶλλον μετάρσιοι ἰδέαι καθίστανται προσιταὶ καὶ εἰς τοὺς ἀδαήμονας διὰ τῆς ἀκριβοῦς, ὁμαλῆς καὶ ῥέμα ῥεούσης φράσεως, οἵα ἐμπρέπει μάλιστα εἰς ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα.

Εἴθε δὲ τὸ πόνημα τοῦ Κ. Βράϊλα χρησιμεύσῃ ὡς ζωηρὸν παράδειγμα καὶ πρὸς ἄλλους ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων, ἵνα συντόνως ἐγκύπτοντες εἰς τὴν μελέτην τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιῤῥωνύωσι τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα διὰ τοιούτων θρεπτικῶν καρπῶν, ἐγγυωμένων διανοητικὴν ἰσχὺν ἅμα δὲ καὶ φρονήματος ἔξαρσιν.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ τῇ 1 Αὐγούστου 1863.

Θ. ΚΑΡΟΥΣΟΣ.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

Εἰς Ἰούλιον Berger de Xivrey (*)

ὑπὸ

Βλαδιμίρου **Brunet de Presle**

ἐκφωνηθεὶς,

τῇ 30 *Ἰουλίου ε. ν.* 1863.

Κύριοι,

Ὁ πρόεδρος καὶ ὁ ἰσόβιος γραμματεὺς τοῦ τμήματος τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν καλῶν γραμμάτων τῆς Ἀκαδημίας τῆς Γαλλίας, κωλυόμενοι ἐν Παρισίοις ὑπὸ σοβαροῦ καθήκοντος, λυποῦνται ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποδώσωσιν ἐνταῦθα τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὸν ἀγαπητὸν καὶ ποθητὸν συνάδελφον **Κ. Berger de Xivrey**. Ἐκέλευσαν δέ με ἵνα μεθερμηνεύσω τὴν γνώμην τῆς Ἀκαδημίας, τῆς δευτέρας αὐτῆς οἰκογενείας, δι' ἣν ὁ πρόωρος οὗτος θάνατος εἶναι πένθος, καὶ τὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, ἧς ὁ ἀποθανὼν ἦτο

(*) Ὁ **Κ. Berger de Xivrey**, ὃν εὐτυχῶς ἐγνωρίσαμεν, εἶχε φιλελληνικώτατα φρονήματα καὶ ἔγραψεν ὑπὲρ Ἑλλάδος καὶ περὶ ἑλληνικῶν ὑποθέσεων.

ὑπέφορος, καὶ τέλος ἐκείνων τῶν σοφῶν συλλόγων, οἷος ἡ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῆς παιδίας ἐφορεία, ὧν ἦν μέλος καὶ συνεργάτης ὁραστήριος καὶ εἰς οὓς καταλείπει, ὡς εἰς πάντας, μέγα κενὸν καὶ γενικὸν πόθον.

Ὅπως ἐκπληρώσω τὴν δυσχερῆ καὶ λυπηρὰν ταύτην ἐντολήν, ἀνάγκη νὰ ὑπερνικήσω τὴν ἐκ τῆς ἰδίας ἐμαυτοῦ βαθυτάτης λύπης συγκίνησιν. Ἐὰν παρασυρθῶ ὑπὸ πασῶν τῶν ἀναμνήσεων τῶν περικυκλουσῶν με καθ' ὃν χρόνον στεροῦμαι παιδικοῦ φίλου, οὗ τινος ἡ ἀγάπη ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη διαρκέσασα οὐδέποτ' ἐψεύσθη, θέλω ἐπαινέσει πάντα τὰ ἐπαγωγὰ αὐτοῦ ἐν τῷ κατ' οἶκον βίῳ προτερήματα, ἅ τινα εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐγὼ ηὐτύχησα νὰ ἐκτιμήσω· τὸν εὐσεβῆ πρὸς τὴν μητέρα ἔρωτα, τὴν ζωηρὰν πρὸς τὸν ἀδελφόν, τὰς ἀδελφὰς καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀγάπην, τὸν ὑπὲρ τῶν φίλων ζῆλον, τὴν εὐπροσηγορίαν, τὴν ἐνεργῆ εὐμένειαν πρὸς ὅσους ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ. Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσι πάντες οἱ γνωρίσαντες αὐτόν, μάλιστα δὲ ὁ γαμβρὸς οὗτοσὶ ὁ τοσοῦτον ἐκείνου ἄξιος (*). Καὶ ὑμεῖς δὲ, Κύριοι, εἰ καὶ ὀλίγον χρόνον ἰδόντες αὐτόν, ἐθαυμάσατε τὴν μεγάλην ἀγαθότητα, ἔξοχον τοῦ ἤθους χαρακτῆρα, ἐπὶ τῆς μορφῆς αὐτοῦ ἐζωγραφημένην. Ἀλλ' ὀφείλω νὰ λαλήσω περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πατρίδι ἀπωλείας, ἣν ἐπροίκισε διὰ καλλίστων ἔργων καὶ ἦτις ἀνέμενε πολλὰ παρὰ τῆς ὡρίμου ἤδη ἀλλ' ἐρρωμενεστάτης ἔτι ἱκανότητος αὐτοῦ. Ἄλλην ποτὲ ἡμέραν, φωνὴ τῆς ἐμῆς ἱκανωτέρα θέλει εἴπει τὸ ἐγκώμιον τοῦ προκειμένου νεκροῦ ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἀκαδημίας, παρόντων πάντων τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ γραμματοφίλων· ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀνεῳγμένον καὶ μετὰ μικρὸν κλεισθησόμενον τοῦ τάφου τούτου χεῖλος, ὀλίγου λογιζόμεθα πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐπὶ γῆς δοξάζοντα. Μόνα τὰ ἀγαθοεργήματα συνακολουθοῦσιν ἡμῖν πέραν τοῦ ἐπιγείου βίου· μεγάλη παραμυθία εἰς ἡμᾶς ἀναλογιζομένους ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ὁ ἡμέτερος φίλος προσελεύσεται φέρων τὸν τίτλον τοῦτον πρὸς τὸν πανάγαθον Κύριον, διότι καταλείπει ἐπὶ τῆς γῆς τοσαύτας εὐγνώμονας ἀναμνήσεις ὅσην καὶ δόξαν διὰ τὰς εὐρείας γνώσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐργατικὸς βίος ἐπιβάλλεται ἐπ' ἴσης καθῆκον εἰς πάντα χρηστιανὸν οἱασδήποτε τάξεως, ὁ δὲ προκείμενος φίλος ἐπετέλεσεν αὐτὸν ἄριστα καὶ οὐδεὶς ὑπῆρξεν ἀκριβέστερος εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν, οἷς ὑπεδύετο.

Ὁ Ἰούλιος Berger de Xivrey ἐγεννήθη ἐν Βερσαλλίαις κατὰ μῆνα Ἰούνιον τῷ 1801. Στερηθεὶς νεώτατος ἔτι τὸν πατέρα, ἀξιωματικὸν τοῦ ἱππικοῦ ἐν Ἀουστερλίτσῃ πεσόντα, εἰσήχθη εἰς τὸ τοῦ ἁγίου Κύρου Πρυτανεῖον, ὅπου τὸ ἔθνος ἔτρεφε τοὺς υἱοὺς τῶν ὑπὲρ πατρίδος θνησκόντων στρατιωτῶν. Τὴν δὲ πρώτην τοῦ νοὸς μόρφωσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, διακεχριμένου ἰατροῦ, οὗ τινος τὴν μνήμην πάντοτε προσφιλῆ διετήρησε, παρὰ τῆς μητρὸς, ὠφέλιμα περὶ τῆς τῶν παίδων ἀνατροφῆς συγγραψάσης (ταλαιπώρου μητρὸς, κακῇ μοίρᾳ ἐπιζώσης εἰς τὴν μόνην αὐτῆς χαρὰν, τὸ μόνον κλέος!), τέλος δὲ παρὰ συγγενοῦς, ὄνομα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ ἔνδοξον ἔχοντος. Ὁ νεανίας καθ' ὅλας τὰς τάξεις ἐπέδωκε θαυμασίως καὶ εἰκοσαέτης μόλις κατεῖχε θέσιν διανοίγουσαν αὐτῷ ὠφέλιμον καὶ ἔντιμον στάδιον· ἀλλὰ παρητήθη αὐτῆς ὅπως ἐγκύψῃ ὅλος εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν πρὸς ἃς διαφερόντως ἔρρεπεν. Ἀπαρχὴ δὲ τῆς μελέτης ἐξεδόθη τῷ 1823 ἡ μετάφρασις μικροῦ τινος ἔργου τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ ἐνδοξοτάτου τῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐνθαρρυνθεὶς, ποδηγετηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρίστων παρ' ἡμῖν διδασκάλων, ὑφ' ὧν εἰκότως διεκρίθη, ἐξέτεινε μετ' οὐ πολὺ τὸν κύκλον τῶν ἰδίων σπουδῶν. Μὴ ἀπαριθμῶν πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα ἔργα, μόνην τὴν ὀκτάτομον συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν Ἐρρίκου τοῦ Δ' ἀναφέρω, ὡς καλλιτώτερον καταδεικνύουσαν μίαν τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλειῶν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας. Πᾶσαι αἱ ἐποχαὶ ἦσαν αὐτῷ γνωσταί· οὕτω δὲ ἅμα περαιωθέντος τοῦ ἰταλικοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς ταραχῆς καὶ τῆς τῶν γνωμῶν διαστάσεως, ὁ Berger ἐν ὀλίγοις ἡμερονυκτίοις ἔγραψε μεθ' ἱστορικῆς ἀπαθείας καὶ σεμνότητος συγκεφαλαίωσιν τῆς πατροπαραδότου πρὸς τὴν Ἰταλίαν πολιτείας τῆς Γαλλίας. Ἔπειτα δ' ἐπανέκαμψεν εἰς τὰς συνήθεις μελέτας ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν τοῦ μεσαιῶνος χειρογράφων τῶν ἐν τῇ ἐμπεπιστευμένῃ αὐτῷ πλουσίᾳ παρακαταθήκῃ. Ἐνέκυπτε δὲ ἐσχάτως εἰς συλλογὴν τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῆς παλαιᾶς μονῆς τοῦ Saint-Sauveur, ἐν ᾧ εὑρισκόμεθα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἔχαιρεν ἀποσύρων τὸν τῆς λήθης πέπλον.

Τοσαῦτα ἔργα, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ ξένῃ διακριθέντα, ἐδαψίλευσαν αὐτῷ πολλὰς τιμάς. Μέλος τῶν Ἀκαδημιῶν Τολώσσης, Ῥοτομάγου, Ῥέμων, Ναγκείου καὶ ἄλλων ξένων πόλεων, δόκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Τυβίγκῃ, ἱππότης τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, τοῦ ἑλληνικοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ ἁγ. Μαυρικίου, ὑπέφορος τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης καὶ νεωστὶ διορισθεὶς γραμματεὺς τοῦ Μουσείου τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, ἀπὸ τοῦ 1839 ἐκλεχθεὶς μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν, πιθανῶς αὔριον ἐκαλεῖτο εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀντιπροέδρου κατὰ τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν, ἐν ᾗ διανέμονται τὰ βραβεῖα καὶ ὅπου ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου αὐτοῦ θέλει ἀντηχήσει λυπηρῶς μεταξὺ τόσων φίλων.

Προσβληθεὶς τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον, μεταξὺ ἀπαύστων καὶ ἴσως ὑπερβολικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ ὀξείας νόσου, ἦλθεν εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἣν τοσοῦτον ἠγάπησε, πρὸς ζήτησιν ἀναπαύσεως καὶ ἐπίτευξιν ἀναῤῥώσεως, ἣν αἱ ἐνδελεχεῖς φροντίδες τῶν ἀφωσιωμένων οἰκείων καὶ ἐπικουρήματα σοφὰ ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἀπέδιδον ἂν αὐτῷ ἐὰν ἠδύναντο νὰ ἀναβάλωσι τὴν ὑπὸ τῆς Προνοίας ὁρισθεῖσαν ὥραν. Ὑποκύψωμεν ταπεινῶς εἰς τὰς ἀνεξερευνήτους αὐτῆς βουλάς! Ἀναπαύθητι ἐν εἰρήνῃ, ἀγαπητὲ καὶ σεβαστὲ φίλε, ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς γῆς, ἣν ἐξελέξω ὅπως διαγάγῃς ἠρέμα τὰς τελευταίας σου ἡμέρας, ὅπου εὐμενῶς ἐγένου δεκτός. Ὁμόθυμοι πόθοι, θερμαὶ εὐχαὶ πρόπεμπουσί σε. Δέξαι δὲ τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν τῶν ἀπόντων σου συναδέλφων, ἐκ στόματος τοῦ καυχωμένου ὅτι ὑπῆρξε μαθητής σου, μηδέποτε δὲ ἐπιλησομένου πᾶν ὅ,τι τῇ σῇ φιλίᾳ ὀφείλει.

Σ.

(**) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ὁ Κύριος Guadet, συγγραφεὺς τῶν *Γιρονδίνων* καὶ ἀνεψιὸς τοῦ περιφήμου Guadet.

ΠΟΙΚΙΛΑ.

Ξένος τις, ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις παρεπιδημούντων, ἔκρινε καλὸν νὰ μεταβῇ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἀτμοκινήτου εἰς Θεσσαλονίκην· κατὰ δὲ τὸ διάστημα τοῦ πλοὸς ηὔξησε, φαίνεται, τὸ ἑλληνικὸν λεξιλόγιόν του διὰ νέου πλούτου λέξεων *ψωμὶ*, *κρασὶ* κτλ. κτλ. ἐγένετο λοιπὸν σοφώτερος τῶν πλείστων ἐν Ἀθήναις διπλωματῶν, τῶν τοσάκις ἐκφερόντων κρίσεις περὶ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, τοσάκις μετ' ἀλαζονείας ἀκατανοήτου καὶ αὐτὰς τὰς βαρβάρους φιλολογίας *ἃς δὲν ἀνέγνωσαν*, τῆς ἡμετέρας, *ἣν δὲν ἀνέγνωσαν*, προτιμώντων, τοσάκις μάλιστα καὶ ἀρνουμένων τὴν ὕπαρξιν ἑλληνικῆς φιλολογίας ποῦ; εἰς τὸν τόπον τοῦ Ῥίζου, τοῦ Ζαλοκώστα, τοῦ Σούτσου, τοῦ Μουστοξείδου! Ἐν τούτοις, καὶ ἐκ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Πειραιᾶ κατάπλου ὠφεληθεὶς πάλιν, ἀνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας μεστὸς λέξεων καὶ ἑλληνομαθείας. Ἐπειδὴ δ' ὁμογενής τις αὐτοῦ φίλος ἀκούσας αὐτὸν ἐπαιρόμενον, ἠρώτησε πῶς λέγεται **le pain** καὶ ἀπεκρίθη *ψωμὶ*, πῶς δὲ **le vin** καὶ ἀπεκρίθη *κρασὶ*, ἀπαράλλακτα ὅπως ἡμεῖς ἐρωτῶμεν τὰ διετῆ παιδία πῶς λέγεται γαλλιστὶ ἡ *βὶς* καὶ ἀποκρίνονται **le nez**, ἐρωτᾷ ἄλλο δυσκολώτερον, πῶς καλεῖ τις ἑλληνιστὶ τὸ **garçon** τοῦ ζαχαροπωλείου ἢ τοῦ ξενοδοχείου, ἐκεῖνος δ' ἀποκρίνεται θριαμβικῶς *Παναγιώτη*.

Ὁ φίλος ἦτο εὐφυής, κατὰ τοῦτο δ' ὑπερέβαινε τὸν ὁμογενῆ του εἰς τὰς ἑλληνικὰς γνώσεις, ὅτι τρώγων συχνότερον ἐκείνου παγωτὰ εἰς τοῦ Σόλωνος ἐγνώριζε πιστὴν καὶ βεβαίαν μετάφρασιν τῆς λέξεως **garçon**. Προσεκάλεσε λοιπὸν τὸν σοφόν του φίλον εἰς τοῦ Σόλωνος ἵνα φάγωσι παγωτὰ, καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καλέσῃ ἑλληνιστὶ τὸν ὑπηρέτην παρεκάλεσε τὸν σύντροφόν του νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου. Καὶ εὐθὺς ἀκούεται βροντώδης φωνή·

— Παναγιώτη!

Ἀνέλπιστος δ' ἀπάντησις ἀντηχεῖ εὐθὺς ὡς ἐκ θαύματος.

— Ἔφθασα.

Καὶ μετ' ὀλίγον προσελθών τις τῶν ὑπηρετῶν ἠρώτησε τοὺς κυρίους τί παγωτὰ ἤθελον. Ἔκτοτε ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ προσφέροντος τὰ παγωτὰ ἵνα πείσῃ τὸν φίλον του ὅτι πρέπει νὰ λέγῃ *παιδὶ* καὶ ὄχι *Παναγιώτη*, ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Ὁ νεανίας ἦτο πεπεισμένος ἢ μᾶλλον ἀκατάπειστος.

Ὁσάκις ἀκούσῃς φωνὴν εἰς τοῦ Σόλωνος, φωνὴν ξενίζουσαν καὶ *Παναγιώτη* βατταρίζουσαν, στρέψον εὐθὺς τὴν κεφαλὴν καὶ θὰ ἴδῃς τὸν Γάλλον μου.

Εἰς τοῦ αὐτοῦ ζαχαροπλαστείου τὰς τραπέζας καθήμενος τὸ ἑσπέρας, πείθεσαι ὅτι ὁ κόσμος ἤρχισε

πάλιν νὰ εἰσρέῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὧν οἱ κάτοικοι καθ' ἡμέραν αὐξάνονται διὰ τῆς προσθήκης ἐπηλύδων ἔξωθεν ἐρχομένων ὅπως παρευρεθῶσιν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ βασιλέως, ὅτι ἦλθε πάλιν ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν ἁμαξηλατῶν, ὅτι τὰ ξενοδοχεῖα κερδαίνουσιν, εἴπερ ποτὲ, τὴν σήμερον καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμός των ὑπερεπλεόνασεν. Ἡ παρὰ τὴν Καπνικαρέαν μεγάλη τοῦ Ἱεροπούλου οἰκία μετεσχηματίσθη εἰς **appartements meublés** ἐν μέρει, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς ἐργαστήρια· ἐπὶ τῆς πρώτης ὀροφῆς αἱ λέξεις **Modes** καὶ **Robes** ἀναγινώσκονται τοσάκις ὅσους ἐξώστας ἔχει ἡ οἰκία. Μεταξὺ δὲ τῶν ἰσογείων ἐργαστηρίων διακρίνεται μακρόσχημος καὶ διπρόσωπος ἐπιγραφὴ **A la ville de Copenhague. J. Marengos, tailleur.**

Πόσον ταχέως ἐνεγράφη εἰς τοὺς δημοτικοὺς τῆς γλώσσης ἡμῶν καταλόγους ἡ λέξις *Κοπεγχάγη*, εἰ καὶ δυσπρόφορος ! Ἐν Πειραιεῖ ἔχομεν *Ξενοδοχεῖον Κοπεγχάγης*, ἐν Ἀθήναις *Ξενοδοχεῖον Κοπεγχάγης*, *Καφφενεῖον Κοπεγχάγης*, γλύκυσμα βαρυστόμαχον *Κοπεγχάγη*, *Κουρεῖον Κοπεγχάγης*, *Ἱματιουργεῖον Κοπεγχάγης*· μόνη ἡ *ἐθνοφυλακὴ* ὑπερβαίνει τὴν *Κοπεγχάγην* εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἐργαστηρίων.

Ἤκουσα προχθὲς εὐφυέστατον τετράστιχον δημοτικὸν, ἐφαρμοσθὲν ὑπό τινος τῶν ἡμετέρων ποιητῶν εἴς τινα φίλον, ὅστις, *μὴ ἐφευρὼν*, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, *τὴν πυρίτιδα* ἐξελέχθη βαθμοφόρος τῆς ἐθνοφυλακῆς· ὑποτίθεται ὅτι ὁ φίλος ὀνομάζεται Ἰωάννης·

« Ὁ Γιάννης μας τὸ ζῶ
Ὁ Γιάννης μας τὸ ζῶ
Τὸ ζῶ, τὸ ζῶ, τὸ ζῶ,
Τὸ ζώνει τὸ σπαθί. »

Δὲν εἶναι ἄξιον βραβεύσεως;

Ἐν Παρισίοις ὑπάρχουσιν ἐπαρχιώτιδες φοροῦσαι στρογγύλους πετάσους — πρᾶγμα εἰς τὰς καλὰς παρισινὰς ἀσυγχώρητον. — Ἐν Ἀθήναις δὲ πολλαὶ Κυρίαι καὶ ἡλικιωμέναι, ἵνα εὐφημότερον τὸ *γραῖαι* ἐκφράσω, φοροῦσι τοιούτου εἴδους πετάσους. Ἰδοὺ δὲ τί συμβουλεύει γαλλίς τις εἰδήσεις τοῦ συρμοῦ δίδουσα· « Ὑπάρχουσι παρισιναὶ καὶ ἐπαρχιώτιδες, αἵτινες φέρουσι πέτασον σωματοφύλακος (**mousquetaire**) ἢ φιαμμίνα, ἐπὶ λευκῆς κόμης, ὅπερ λυπηρότατον εἰς τὸν θεατήν. Ὅταν φέρῃ τις στρογγύλον πῖλον ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει ἀκόμη ἀπαιτήσεις νεότητος, διότι ὁ πῖλος οὗτος ἐνοχοποιεῖ τὰ γηραιὰς μορφὰς, καὶ τίποτε δὲν γηράσκει τὸ πρόσωπον τόσον ὅσον τὰ ψαρὰ μαλλία . . Ὁ *ζωογόνος χυμὸς* τοῦ **K. Gargauld, boulevard de Sébastopol, 106**, τιμώμενος 9 μόνον φράγκων, εἴτε ὑγρὸς, εἴτε ὡς ἀλοιφὴ ἐπιτιθέμενος εἰς τὴν κόμην δι' ὡραίου ψηκτρίου **ad hoc** (ἐπίτηδες) κατεσκευασμένου καὶ εὑρισκομένου παρὰ τῷ αὐτῷ ἐφευρέτῃ, ἀποδίδει εἰς τὰς τρίχας (χωρὶς νὰ τὰς βάφῃ, ἐννοεῖται) τὸ πρῶτον αὐτῶν χρῶμα. Ἑνὸς μόνου μηνὸς ὑπομονή· εἰς δὲ μὴν γρήγορα παρέρχεται! » — Ὅ,τι ὅμως καὶ ἂν λέγῃ ἡ Κυρία **Alice de Savigny** δὲν συμβουλεύομεν τὴν δοκιμὴν ταύτην εἰς τὰς ἐνταῦθα λελευκασμένας· πολὺ εὐκολώτερον καὶ προτιμότερον νὰ παύσωσι φοροῦσαι τοιούτου εἴδους πετάσους, οἰκονομήσωσι δ' οὕτω πρὸς τοῖς ἐννέα φράγκοις καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τοὺς δυστήνους συζύγους.

Πρό τινος καθ' ἑσπέραν βλέπομεν, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπαιτῶν, Ἰταλοὺς περιερχομένους καὶ ἐξαιτουμένους *ὅ,τι τις προαιρῆται*, διὰ ν' ἀναπετάσωσιν ἀερόστατον μικρόν. Ἐν ᾧ δ' οἱ ἐν Ἀθήναις χάσκακες θαυμάζουσι πρὸς τοῦτο, ἐν Γαλλίᾳ ἰδοὺ τί γίνεται.

Κατεσκευάσθη ἀερόστατον ὑπὸ τοῦ πεπαιδευμένου φωτογράφου Ναδὰρ, φέρον ὄνομα *Γίγας*, καὶ ἐξετέθη πρὸς ἐπίσκεψιν ἐπί τινας ἡμέρας. Τὸ ἀερόστατον τοῦτο, τὸ μεγαλείτερον ὅσων μέχρι τοῦδε κατεσκευάσθησαν, ἔχει ὕψος 45 μέτρων ἤτοι φθάνει περίπου εἰς τὰ τρία τέταρτα τῆς μητροπόλεως τῶν Παρισίων **Notre-Dame**, καὶ ἤξισεν 104,000 φράγκων· μόνος ὁ προμηθεύσας τὸ ἐκ λευκῆς μετάξης ὕφασμα, ἐπληρώθη διὰ 12,080 μέτρων 54,000 φράγκων. Ἡ λέμβος κατεσκευάσθη οἰσύϊνος, ἐν εἴδει διωρόφου οἰκίσκου μετὰ δωματίων δι' ὀγδοήκοντα ἀνθρώπους, τυπογραφίας, φωτογραφικοῦ ἐργοστασίου κτλ. κτλ. Ἡ τιμὴ τῶν θέσεων ὡρίσθη εἰς 500 φρ. καὶ ἤδη 40 ἐπιβάται ἐνεγράφησαν. Ἡ πρώτη ἀεροπορία θέλει γίνει—ἠ ἔγινεν ἴσως ἤδη— πρὸς τὴν Βάδην. Τὰ δὲ ἔξοδα τῆς κατασκευῆς δύνανται νὰ καλυφθῶσι διὰ μόνης τῆς εἰσπράξεως δικαιώματος εἰσόδου εἰς τὸν ἰδιαίτερον περίβολον τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως, ὅθεν τὸ ἀερόστατον θέλει πετασθῆ.

Ἡ θεωρία τοῦ Ναδὰρ ἐκλήθη **autolocomotion aérienne**, *ἐξ αὐτομάτου ἐν τῷ ἀέρι κίνησις*, ἐξετέθη δ' εἰς τοὺς πρωτίστους τῆς Γαλλίας ἐπιστήμονας ἐνώπιον πολλοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ πλήθους, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ **de La Landelle** καὶ ἐπικυρωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ δι' ἐμπράκτων παραδειγμάτων· διότι ἀνεπέτασε διάφορα μικρὰ ἀερόστατα, κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο κατασκευασθέντα καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ὑψούμενα, ἀνασηκοῦντα δὲ διάφορα βάρη. Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ τὰ *ἀερόστατα* καταργοῦνται ἐντελῶς καὶ ἀντικαθίστανται διὰ τῆς ἕλικος καὶ τῶν κεκλιμένων ἐπιπέδων· ἡ δὲ θεωρία δὲν εἶναι νέα· διότι τῷ 1768, δεκαπέντε ἔτη πρὸ τῆς ἀναβάσεως τῆς πρώτης *μογγολφιέρης* (ἀεροστάτου), ὁ μηχανικὸς **Pauchon** προεῖπε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἕλικος ἐν τῇ ἀεροπορίᾳ· τὴν σήμερον δὲ τῷ ὄντι ἐφαρμόζεται.

Ἀλλὰ, μεταξὺ λόγων, σκόπιμον δὲν εἶναι τάχα νὰ ἐρωτήσωμεν πῶς ἀπέβη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Παρισίων ἡ ἐφεύρεσις τοῦ εἰς Γαλλίαν ἐπὶ τούτῳ ἀποδημήσαντος Ἕλληνος ἀξιωματικοῦ, ἣν ἐν συντόμῳ ἠκούσαμεν ἐκτιθεμένην καὶ ἐλπίδας ἐπιτυχίας παρέχουσαν;

Ἡ εἴδησις τῆς ψηφίσεως τῆς Ἑνώσεως ὑπὸ τῶν βουλῶν τῆς Ἑπτανήσου ἐνέπλησε χαρᾶς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν· ὅθεν ἐγένετο δοξολογία καὶ ἡ ἐθνοφυλακὴ συναθροισθεῖσα παρήλασεν ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως κραυγάζουσα *Ζήτω ἡ Ἕνωσις! Ζήτω ὁ Γεώργιος!* Ἓν μόνον πρᾶγμα ἐλύπε

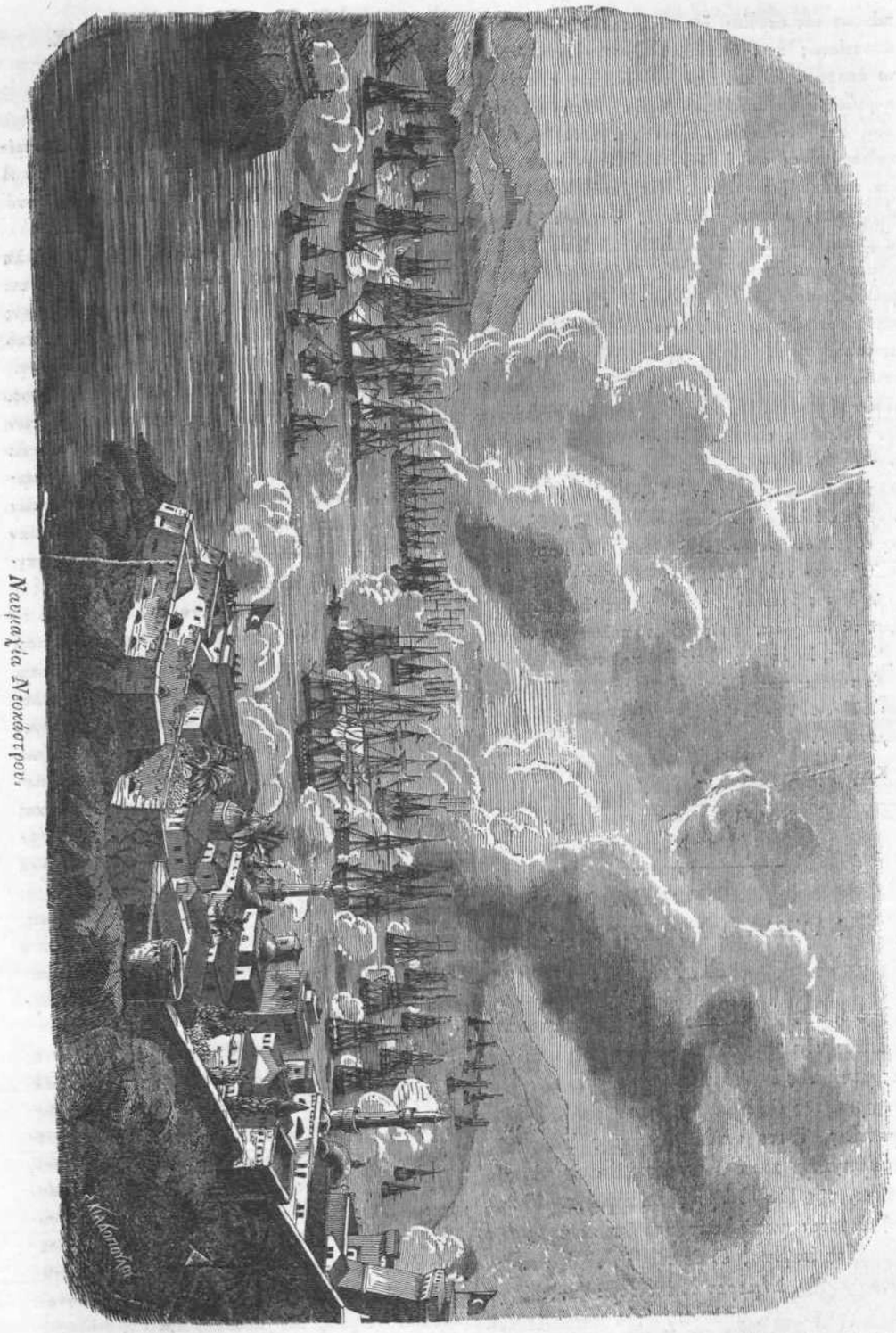

πάντων τὰς καρδίας, ὅτι μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀποσείσεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀποσείσωμεν καὶ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν τῶν πυροβολισμῶν, συνήθειαν βάρβαρον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, καὶ ἔτι βαρβαρωτέραν καὶ ἀπανθρωποτέραν καθισταμένην ὑφ' ἡμῶν, γεμιζόντων τὰ ὅπλα καὶ διὰ σφαιρῶν ἵνα τέρπωμεν τὰς ἀκοὰς διὰ τοῦ ἡδέως συρίγματος αὐτῶν. Τέσσαρες ἢ πέντε λέγονται οἱ φονευθέντες ἢ τραυματισθέντες· ἴσως δὲ ὁ ἀριθμὸς ἦναι ὑπερβολικός· ἀλλ' ἡ ἀγανάκτησις τῶν φρονίμων πολιτῶν ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον. Δὲν ἐννοοῦσιν οἱ νήπιοι, οἱ εἰς τοιαύτην εὐθυμίαν ἐκδιδόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τῆς πυρίτιδος μεθυσκόμενοι, ὅτι δωρεὰν φονεύουσι καὶ ὅτι τὸ αἷμα τῶν φονευομένων πίπτει ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν; Καὶ τί ἔπταισεν ἡ οἰκογένεια ἐκείνη ἡ μέχρι χθὲς εὐτυχὴς, ὥστε, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἀγάλλονται διὰ τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὴν ἕνωσιν, αὐτὴ νὰ πενθῇ! Δὲν εἶναι ἄδικον, δὲν εἶναι ἀνόσιον! Ἀλλ' ἂν οἱ λόγοι οὗτοι δὲν φαίνωνται ἰσχυροὶ, δὲν ἐντρεπόμεθα τοὐλάχιστον τοὺς ξένους; τί δὲ θέλει φρονήσει περὶ ἡμῶν ὁ νέος βασιλεὺς, ὁ ἐκ χώρας ἡσύχου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαχύσει, πρὸς φύσει πολυτάραχον λαὸν ἐρχόμενος, ἂν ἀκούσῃ ἰδίοις ὠσὶ καὶ τοῦτο τὸ κακόν!

Ἐν τούτοις παρ' ὀλίγον νὰ βρέξῃ . . . ἀλλὰ . . . . παρ' ὀλίγον. Τὴν θεομηνίαν ταύτην πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν; . . .

Καιρὸς μετανοίας. . . .

Σ.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΝΕΟΚΑΣΤΡΟΥ.

Τὴν 8 τοῦ ἀρχομένου μηνὸς τελοῦμεν τὴν 36 ἐπετηρίδα τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας, ἥτις μετὰ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει ρωσικῆς συνθήκης καὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον γαλλικῆς ἐκστρατείας, ἔθετο τὰ θεμέλια τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας. Καὶ ἐν μὲν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Πανδώρας κατεχωρίσαμεν ἐκτενῆ ἔκθεσιν μετὰ λεπτομερεῦς πίνακος τῆς ναυμαχίας ἐκείνης, ἐν δὲ τῷ Η', εἰκόνα παριστᾶσαν αὐτήν. Σήμερον δὲ ἐκδίδομεν καὶ ἄλλην εἰκόνα γραφεῖσαν ὑπὸ τεχνίτου παρευρεθέντος εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην μάχην.

ΑΠΟΔΗΜΗΤΟΥ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 323 καὶ 324.)

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, δύο ἡμέρας καὶ ἡμίσειαν διατρίψαντες ἐν Καΐρῳ, ἐπανήλθομεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπον, οὐδ' ἴχνος σχεδὸν σώζει τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος, ἀλλ' οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ σώζῃ, διότι οὐδεμία ἴσως ἄλλη πόλις ὑπέστη ὡς αὐτὴ τοσαύτας περιπετείας καὶ καταστροφάς· ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων μετέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς Ἄραβας, ἀπὸ τῶν Ἀράβων εἰς τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς Γάλλους, ἀπὸ τῶν Γάλλων εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τοὺς Τούρκους ἐκ νέου. Πρὸς ταῖς τοσαύταις δὲ μεταβολαῖς ἐγένετο καὶ μυριάκις παρανάλωμα πυρκαϊῶν καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ ὀχλαγωγιῶν καὶ πολιορκιῶν καὶ βιαίων ἀναστατώσεων· οὐδεμίαν δὲ ἀπέφυγε τῶν συμφορῶν ὅσας φέρουσι κατόπιν αὐτῶν ἡ ἐκπόρθησις καὶ ἡ ἀνταρσία.

Καὶ λυπηρὸν μὲν ὅτι ἐξέλιπον διὰ παντὸς καὶ τὸ Σαράπιον μετὰ τοῦ κολοσσιαίου αὐτοῦ ἀγάλματος, καὶ τὸ Σῆμα, ἐν ᾧ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ ταφὴ, καὶ τὸ Μουσεῖον, ἡ ἑστία ἐκείνη τῆς σοφίας τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τὸ Ἑπταστάδιον, τὸ συνενοῦν τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Φάρου, καὶ τὸ Γυμνάσιον, τὸ ἔχον μείζους ἢ σταδιαίας τὰς στοὰς καὶ ἐν μέσῳ τὸ δικαστήριον καὶ τὰ ἄλση, καὶ τὸ Πάνειον, τὸ χειροποίητον καὶ στροβιλοειδὲς τοῦτο ὕψος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἀπεσκοπεῖτο ὅλη ἡ πόλις, καὶ τὰ περικαλλῆ βασίλεια καὶ τεμένη καὶ λοιπὰ ἀναθήματα καὶ ἱερὰ, ὧν μεστὴ ἦτο ἡ Ἀλεξάνδρεια· λυπηρότατον ὅμως, διότι ἀδύνατον νὰ ἀνασκευασθῇ, ὅτι κατεστράφη ἡ περιώνυμος ἐκείνη βιβλιοθήκη, ἡ περιέχουσα ἑπτακοσίας χιλιάδας τόμων, ἐν οἷς βεβαίως καὶ ἀριστουργήματα σοφίας καὶ ἐπιστήμης.

Τῆς βιβλιοθήκης ταύτης πρῶτος θεμελιωτὴς ὑπῆρξε Πτολεμαῖος ὁ Σωτὴρ ἢ Λάγος, ὁ βασιλεύσας ἐν Αἰγύπτῳ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ. Πιστὸς ἐκτελεστὴς τῆς μεγαλοφυοῦς ἰδέας τοῦ προκατόχου αὐτοῦ, καθ' ἣν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔπρεπε νὰ καταστῇ, ὡς εἴδομεν, νέον κέντρον ἑλληνικοῦ βίου καὶ γέφυρα πολιτισμοῦ συζευγνύουσα τὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης, προσέλαβε πρὸς τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἄλλον σύμμαχον ἀκαταμάχητον, τὴν ἑλληνικὴν, λέγω, σοφίαν καὶ γλῶσσαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἵδρυσις τοῦ μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης, τῆς ὁποίας τὸν πλοῦτον ἐπηύξησαν οἱ διάδοχοι τοῦ Πτολεμαίου. Φρονῶ δὲ ὅτι τὴν προαίρεσιν ταύτην τῶν Λαγιδῶν ἐπεβοήθησε δραστηρίως καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς πάπυρος. Ὡς γνωστὸν ὁ πάπυρος φύεται ἄφθονος ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ δὲ Στράβων, ἀπαριθμῶν τὰ ἰδιάζοντα αὐτῇ προϊόντα, τάσσει μετὰ τῶν πρώτων καὶ τὴν βίβλον ἢ βύβλον. Φυσικὸν ἄρα ὅτι διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς ὕλης ἐπολυπλασιάζοντο εὐκολώτερον ἢ ἀλλαχοῦ τὰ βιβλία. Ἀλλ' εἶχε τῷ ὄντι ἡ ἀλεξανδρινὴ βιβλιοθήκη τὸν ὑπέρογκον ἐκεῖνον ἀριθμὸν, καὶ ἂν εἶχεν αὐτὸν, ἦσαν τάχα διάφορα διαφόρων συγγράμματα, ἢ μὴ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντίγραφα τῶν αὐτῶν; Τὸ κατ' ἐμὲ, ἐὰν πρέπει νὰ συμπεράνω ἐκ τῆς ἀμφιβολίας, ἥτις καὶ σήμερον ἔτι ἐπικρατεῖ περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν βιβλίων τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν, καὶ περὶ τῆς ἐν αὐταῖς συσσωρεύσεως πολλῶν ἀντιτύπων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος, τολμῶ νὰ εἴπω ὅτι ὡς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οὕτω καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους ὑπῆρξεν ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τοὺς ὑπολογισμούς.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, τὸ 1790 ἔτος, ἐπιστεύετο κοινῶς καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἡ ἐν Παρισίοις βασιλικὴ βιβλιοθήκη περιεῖχε 350,400 ἢ καὶ 500 χιλιάδας βιβλίων· καὶ ὅμως, γενομένης εὐσυνειδήτου καταμετρήσεως ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα, τὸ 1791, εὑρέθησαν μόνον 153,000. Ὁ Γεώργιος Γ' εἶχε δωρήσει πρὸς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βιβλιοθήκην, καὶ πάντες διεβεβαίουν ὅτι συνέκειτο ἐκ 200,000 τόμων· ἀλλ' ἀπεδείχθη πρό τινων ἐτῶν ὅτι ἦσαν 65,000 μόνον. Καὶ ἐν Ἑνετίᾳ δὲ πάγκοινος ὑπῆρχε δόξα ὅτι ἡ Μαρκιανὴ βιβλιοθήκη περιεῖχεν 150,000 τόμων· ἀλλὰ τὸ 1835, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ὁ ἔφορος αὐτῆς διεβεβαίου ὅτι δὲν ὑπερέβαινον τὰς 60,000 μετὰ τῶν χειρογράφων. Τοιαῦται ὑπερβολαὶ λέγονται καὶ διὰ τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ὀξφόρδης, τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἄλλας.

Ἀλλὰ τί πρὸς ἡμᾶς ἡ πληθὺς τῶν βιβλίων, ἀφοῦ δὲν ἀρκῇ νὰ μαρτυρήσῃ καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν; Ἡ δημοσία καὶ πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ καταταχθῇ, διὰ τοὺς ὄχλους τῶν ἐν αὐτῇ τόμων, μετὰ τῶν τριτευουσῶν τῆς Εὐρώπης βιβλιοθηκῶν· ἀλλὰ ποία ἡ ἀξία τῶν τόμων τούτων; Πολλάκις ἐλάχιστος χειρογράφων ἢ ἄλλων σπανίων καὶ ἐκλεκτῶν συγγραμμάτων ἀριθμὸς, ὑπερτερεῖ κατά τε τὴν ὑλικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν μυριάδας τόμων ἀκρίτως σεσωρευμένων. Ἐνίοτε μάλιστα, διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὰς περὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἤθη ἀλλοιώσεις, οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία τιμᾶται ὅσον ἄλλοτε. Σήμερον, φέρ' εἰπεῖν, μικρὸν ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς τὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ἅ τινα ὅμως διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ θυσιῶν συνήγειρον καὶ ἐθησαύριζον οἱ πρὸ ἡμῶν· τί δὲ ἀναζητοῦμεν περιπαθῶς; τὰ χειρόγραφα τῶν ἀντιγραφέων τοῦ μεσαιῶνος.

Τὸ κατ' ἐμὲ, φρονῶ ὑπερβολικὴν τὴν περὶ τῆς ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης ἐπικρατοῦσαν δόξαν, καὶ ἰδοὺ ποῖοι κυρίως οἱ λόγοι μου. Ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων τέσσαρα ἦσαν τὰ ἔθνη τὰ ἔχοντα φιλολογίαν· οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἱστορία περιωρίζετο εἰς ὀλίγας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῆς γῆς μόλις τὸ ἕκτον μέρος ἦτο γνωστὸν, καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἔκειντο ἔτι ἐντὸς σπαργάνων, πρόδηλον ὅτι οἱ τότε συγγραφεῖς ἐστεροῦντο τῶν τριῶν ἀνεξαντλήτων πηγῶν, ἀφ' ὧν ἀρύονται δαψιλῆ νάματα οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πλὴν τούτου, αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν, πολλάκις δὲ καὶ τῶν πόλεων τοῦ αὐτοῦ κράτους ὀλίγαι σχέσεις, ἡ δυσκολία τῆς συγκοινωνίας, ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας κατὰ τὰς ὁδοιπορίας, ταῦτα καὶ ἄλλα συνέτρεχον εἰς περιορισμὸν τοῦ ἀχανοῦς σταδίου, ὅπερ διατρέχει σήμερον ἐλεύθερος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Εἰς τὰς δυσκολίας δὲ ταύτας ἀνάγκη νὰ προστεθῶσι καὶ ἡ τῆς ὕλης ἐφ' ἧς ἔγραφον καὶ ἡ βραδύτης τῆς γραφῆς, αἵτινες ὡσαύτως ἐκώλυον τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν διάδοσιν τῶν συγγραμμάτων· ἀλλὰ καὶ ὁ βάρβαρος τρόπος, καθ' ὃν ἐγίνετο τότε ὁ πόλεμος, ἔχων ἀείποτε συμμάχους τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν πυρκαϊὰν, δὲν συνετέλει ὀλίγον εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν βιβλίων. Ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου παραδείγματος χάριν οὐκ ὀλίγα συνεγράφησαν· καὶ ὅμως ἐλάχιστος ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρις Αὐγούστου καὶ Τραϊανοῦ περιελθόντων πονημάτων. Ἐκ τούτων πάντων προκύπτει ὅτι καὶ τῶν συγγραφέων ὁ ἀριθμὸς ἦτο μικρὸς, καὶ τὰ βιβλία ὀλίγα, καὶ αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν περιωρισμέναι, ἅμα δὲ καὶ ἐλλειπεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς ποικιλίας.

Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον μίαν μόνην βιβλιοθήκην, καὶ ταύτην προσιτὴν εἰς μόνους τοὺς Λεβίτας καὶ τοὺς φυλάρχας. Ἐν δὲ τῇ Αἰγύπτῳ, ὡς ἱστορικοί τινες ἀξιοῦσιν, ὑπῆρχον βιβλιοθῆκαι δώδεκα αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ· ἀλλ' ἡ μόνη, περὶ ἧς σώζονται ἀναμφισβήτητοι μαρτυρίαι, εἶναι ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἡ Ἑλλὰς, εἰ καὶ σοφωτέρα τῶν ἄλλων ἐθνῶν, οὐδέποτε συνεκρότησε βιβλιοθήκας· γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ μὲν Σπαρτιᾶται οὐδέποτε ἀπέκτησαν βιβλία, ἡ δὲ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Πεισιστράτου συστηθεῖσα ἦτο ἐλαχίστου λόγου ἀξία. Ἡ Ῥώμη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου αὐτῆς εἶχε μόνον ἀρχεῖα καὶ ἱερὰ βιβλία· καὶ μόνον ὅτε περιέφερε πανταχοῦ τῆς γῆς τὰ νικηφόρα αὐτῆς ὅπλα, συνήθροισεν ἀλληλοδιαδόχως βιβλίων θησαυροὺς, δι' ὧν συνέστησαν βιβλιοθήκας οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ῥωμαίων, ὁ Παῦλος Αἰμύλιος, ὁ Σύλλας, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ Οὐάρρων, ὁ Λούκουλλος, ὁ Κικέρων, ὁ Ἀττικὸς, ὁ Πλίνιος, ὁ Τραϊανὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες καὶ ἡγεμόνες.

Ἀλλ' ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο τῆς ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης ἡ σημασία κατά τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν

ἀξίαν τῶν βιβλίων, βέβαιον ὅτι μεμερισμένη οὖσα εἰς δύο, ἐν τῷ Σαραπίῳ καὶ τῷ Μουσείῳ, κατεκάη, αὖτη μὲν ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, ὅτε περιῆλθεν οὗτος εἰς βαρὺν καὶ δυσμεταχείριστον πόλεμον πρὸς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀχιλλᾶν καὶ κινδυνεύων «ἠναγκάσθη, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, διὰ πυρὸς ἀπώσασθαι τὸν κίνδυνον, ὃ καὶ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην ἐκ τῶν νεωρίων ἐπινεμόμενον διέφθειρεν,» ἐκείνη δὲ ἐπὶ τοῦ ἄραβος κατακτητοῦ Ἀμρού. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐγένετο κατὰ τύχην παρανάλωμα τῶν φλογῶν, ἡ ἐν τῷ Σαραπίῳ παρεδόθη ἑκουσίως τῷ πυρὶ ὑπὸ τοῦ Ἀμρού, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ καλίφου Ὁμάρ. Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, ὁ τελευταῖος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀμμωνίου, παρεμβὰς τότε παρεκάλεσε θερμῶς νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ βανδαλικὴ αὕτη πρᾶξις· ἀλλ' ὁ βάρβαρος καλίφης ἀπεκρίθη τάδε. «Εἰ μὲν τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων συμφωνοῦσι πρὸς τὸ Βιβλίον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀνωφελῆ καὶ ἑπομένως περιττὸν νὰ διατηρηθῶσιν· εἰ δὲ ἐξ ἐναντίας δὲν συμφωνοῦσι, φανερὸν ὅτι εἶναι ἐπιβλαβῆ καὶ πρέπει νὰ καταστραφῶσιν.» Ἐξετελέσθη δὲ κατὰ γράμμα τὸ θηριώδες πρόσταγμα, καὶ ἐπὶ ἓξ μῆνας ἐθερμαίνοντο διὰ τῶν βιβλίων τοῦ Σαραπίου αἱ τέσσαρες χιλιάδες τῶν λουτρῶν τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως.

Τοιαύτην ἔχουσα βιβλιοθήκην καὶ τοιαῦτα μνημεῖα ἡ Ἀλεξάνδρεια, ὑπῆρξε πυρσὸς σοφίας φαεινὸς καὶ ἐπιφανὴς τῆς ἐπιστήμης μητρόπολις, ὅτε αἱ μὲν Ἀθῆναι εἶχον παρακμάσει, ἡ δὲ Ῥώμη εἰς μόνην τὴν ἀνδρίαν ὤφειλεν ἔτι τὴν δόξαν αὐτῆς. Εὐκλείδης ὁ περιώνυμος γεωμέτρης, Θεόκριτος ὁ τῶν εἰδυλλίων ποιητὴς, Ἄρατος ὁ ἀστρονόμος, Καλλίμαχος ὁ ὑμνῳδὸς, Ἀπολλώνιος ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀργοναυτικῶν, Μανέθων ὁ ἱστορικὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι σοφοὶ περιῆψαν μέγα κλέος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ μετὰ Χριστὸν δὲ, μέχρι τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἦνθει τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης ἡ σχολή· ὁ Σέξτος, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Ἀθήναιος, ὁ ἀστρονόμος Πτολεμαῖος, ὁ πατὴρ τῆς ἀλγεβρης Διοφάντης, ἡ φιλόσοφος ἐκείνη Ὑπατία τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξαν ἀγλαΐσμα· ἀλλὰ καὶ τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας οἱ φωστῆρες Κλήμης καὶ Ἀθανάσιος ὁ Μέγας καὶ Κύριλλος καὶ Ὠριγένης καὶ ἄλλοι αὐτῆς ἐγένοντο ὀπαδοί.

Τὸ κλέος τοῦτο τῆς ἀρχαίας Ἀλεξανδρείας δὲν εἶναι ἴσως δύσκολον νὰ ἀνανεωθῇ, οὐχὶ ἀμέσως διὰ τῆς παιδείας, περὶ ἧς οὔτε ἡ ἐξουσία οὔτε οἱ αὐτόχθονες μεριμνῶσιν, ἀλλὰ δι' ἄλλου τινὸς ὀργάνου, ἐκ τῶν δραστικωτάτων ἀναντιῤῥήτως, τοῦ ὀργάνου τῆς ἐμπορίας· διότι ἡ ἐμπορία, συνδέουσα καὶ συνεξοικειοῦσα τὰ ἔθνη διὰ καθημερινῶν συναλλαγῶν, μεταφυτεύει ἀπὸ τῶν πλέον πεπολιτισμένων εἰς τὰς ἀκαλλιεργήτους ἢ ἐκβαρβαρωθείσας χώρας, τοὺς τρόπους δι' ὧν γεννᾶται, προάγεται καὶ κραταιοῦται ὁ πολιτισμός. Ὁ πλοῦτος γεννᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς εὐζωΐας, ἡ εὐζωΐα γεννᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ ἀγωγὴ ἐξευγενίζουσα τὰς καρδίας, ἐξαίρουσα τὸ φρόνημα καὶ πλατύνουσα τὴν σφαῖραν τῶν ἰδεῶν, φέρει ἡμᾶς ἀκατασχέτως εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν τρόπων, δι' ὧν ἐμεγαλύνθησαν τὰ ἔθνη, ἃ τινα σπεύδομεν νὰ μιμηθῶμεν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὁδὸς, τὴν ὁποίαν διέτρεξαν πόλεις ἀκμάσασαι καὶ ἀκμάζουσαι. Τὸ Λίβερπουλ, ἡ καθ' ἡμᾶς πολυπληθὴς καὶ πολυτάλαντος αὕτη πόλις τῆς Ἀγγλίας, ἡ ἁμιλλωμένη πρὸς τὸ Λονδῖνον κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἐμπορίας, αὐτὴ τῆς ὁποίας αἱ ἐμποριακαὶ σχέσεις ἐξακοντίζονται, οὕτως εἰπεῖν, καὶ μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς οἰκουμένης μερῶν, οὐδ' ἐλάχιστον ποσὸν φόρου (140 ἢ 150 δρ.) εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀποτίσῃ πρὸ 300 ἐτῶν· «Ῥίψον ἱλαρὸν βλέμμα, ἔγραφον οἱ κάτοικοι τοῦ Λιβερπούλ δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐπὶ τῆς πενεστάτης ταύτης πόλεως (poor decayed town)». Ἀλλὰ τίς ἡ χρεία νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς ἐποχὴν τοσοῦτον ἀπέχουσαν ἀφ' ἡμῶν; τὸ 1700 εἶχε 5,000 κατοίκων, τὸ 1830, 165,000 καὶ σήμερον, μετὰ τριάκοντα τρία ἔτη, καὶ πλέον τῶν 300,000. Ἡ Ἀλεξάνδρεια μάλιστα ὑπῆρξε κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ τοῦ Λίβερπουλ προοδευτικωτέρα· διότι ἐντὸς ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος εἰκοσιπεντάκις ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Ἀλλ' ὑπάρχουσί τινες ἀξιοῦντες ὅτι, ἐπειδὴ ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς Ἀλεξανδρείας σύγκειται κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ καὶ περιπλέον ἐξ Ἑλλήνων, Ἰταλῶν, Γάλλων, Ἄγγλων, ἐνὶ λόγῳ ἑτεροχθόνων, ἡ δὲ θρησκεία τῶν αὐτοχθόνων ἀποκρούει τὴν πρόοδον, ὁ πολιτισμὸς δὲν θέλει ὑπερβῆ τὸ ὅριον τὸ χωρίζον τούτους ἐκείνων. Τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως δὲν συμφωνῶ, καὶ τὴν γνώμην μου ὑποστηρίζω καὶ πάλιν διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ἀγγλικῆς ἐκείνης πόλεως. Τῆς πόλεως ταύτης τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐγένοντο τὴν ΙΣ' καὶ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ξένοι, Γάλλοι, φεύγοντες τὴν τυραννίαν τοῦ δουκὸς τῆς Ἄλβης, καὶ τὴν αἱμοσταγῆ μάχαιραν τοῦ καθολικισμοῦ, τοῦ ἀνακαλέσαντος τὸ ἐν Ναμνήταις ψήφισμα, συνέῤῥευσαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἰδίας πατρίδος. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων τοῦ Λίβερπουλ, ὡς οἱ ἐνδεέστεροι τῶν καθ' ἡμᾶς Φελλάχων, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς μακαρίους, ὁσάκις εἶχον λεπτὸν στρῶμα μεστὸν μαλλίου, ἢ προσκεφάλαιον ἐξ ἀχύρων ἢ πινάκια καὶ περόνας ἐκ κασσιτέρου. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ Ἀλεξάνδρεια πλεονεκτεῖ, καθὸ παραλία πόλις, πολλῶν ἄλλων λιμένων κατὰ τὴν σταθερότητα τῆς ἐμπορίας αὐτῆς. Ὡς γνωστὸν, μεταξὺ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ πλέον τῶν ἄλλων ὑποκείμενον εἰς μεταβολὰς εἶναι

τὸ τῆς ναυτικῆς ἐμπορίας, καὶ τοῦτο διότι οἱ μὲν τόποι ὅθεν παραλαμβάνονται τὰ ἐμπορεύματα καὶ ὅπου μετακομίζονται ἀλλάσσονται συνεχῶς, οἱ δὲ λιμένες ἐν γένει δὲν ἔχουσιν ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ ἰδίας δυνάμεις, ἀλλὰ δανείζονται αὐτὰς ἔξωθεν. Ἰδοὺ διὰ τί ἐμποριακαὶ πόλεις, ἀκμάσασαι τὸ πάλαι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς ἡ Τύρος, ἡ Καρχηδὼν, ἡ Γένουα, ἡ Ἐνετία, ἡ Μελίτη, καὶ ἄλλαι, τοσοῦτον παρήκμασαν σήμερον. Ὅπου ὅμως ἡ βιομηχανία, ὡς ἐν Λίβερπουλ, ἢ ἡ γεωργία, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, παράγουσι προϊόντα ἀναγκαῖα πολλάκις δὲ καὶ ἀναπόφευκτα εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, τοὺς λιμένας τῶν μερῶν ἐκείνων δὲν ἀπειλεῖ παρακμή.

Ἀλλ' οὐδ' ἡ θρησκεία μοὶ φαίνεται ἀποκρούουσα τὴν εἰσβολὴν τοῦ πολιτισμοῦ· ὡς οἱ Αἰγύπτιοι, μωαμεθανοὶ ἦσαν καὶ οἱ Ἄραβες τῆς Ἱσπανίας, καὶ τῆς Περσίας οἱ σάχαι, καὶ οἱ καλίφαι τῆς Βαγδάτης· μωαμεθανοὶ ἦσαν οἱ Ἀβασίδαι, οἱ καθιδρύσαντες καὶ σχολεῖα, καὶ πανεπιστήμια, καὶ τιμήσαντες τοὺς πρὸς αὐτοὺς καταφυγόντας τοῦ Βυζαντίου σοφοὺς, καὶ μεταφράσαντες ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἄλλων γλωσσῶν τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ πλεῖστα τῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν συντελούντων συγγραμμάτων. Εὐγένεια, κομψότης τρόπων, φιλοξενία ἐπεκράτουν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν μωαμεθανῶν ἐκείνων ἡγεμόνων. Διὰ τί ἄρα καὶ σήμερον ἐν Αἰγύπτῳ, ἐὰν μάλιστα οἱ διάδοχοι τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐξακολουθήσωσι πατοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δυναστείας αὐτῶν, δὲν θέλει ἀναλάμψει ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων χρόνων; Ἡ ἐνθεομανία, τὸ ἰσχυρότατον τοῦτο τῶν ἐμποδίων, ἐκλείπει βαθμηδὸν καὶ, πρᾶγμα ἀνήκουστον ἐν Τουρκίᾳ, αἱ ὑπηρέτιδες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ χριστιανικῶν οἰκιῶν πρεσβεύουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ, καὶ γυμναὶ τὸ πρόσωπον παρουσιάζονται εἰς πάντας, καὶ ὑπηρετοῦσιν εἰς τὰς τραπέζας καὶ προσφέρουσι πρὸς τοὺς ξένους γλύκυσμα καὶ καφέν. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγάμων χριστιανῶν οἰκίας, μεταξὺ αὐτῆς τῆς θεοβλαβοῦς μητροπόλεως τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἐν Καΐρῳ, εἶδον γυναῖκας τοῦ Κορανίου ὀπαδούς. Ναὶ μὲν ἀδύνατον νὰ γείνῃ διὰ μιᾶς ἡ ἀλλοίωσις, διότι ἡ ἐνθεομανία, εἰ καὶ ἀσθενὴς, θέλει ἐξακολουθήσει παλαίουσα πρὸς τὸν ξένον πολιτισμόν· ἀλλ' οὗτος θέλει ἐπὶ τέλους θριαμβεύσει, καὶ θριαμβεύσει πρὸ πάντων διότι ἡ Αἴγυπτος, ὡς προεῖδεν ὁ ἀληθῶς μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας θεμελιωτὴς, εἶναι ἡ ἐκ φύσεως ὡρισμένη ὁδὸς πρὸς τὴν μετάβασιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν.

Κατὰ τὸν Πολύβιον, ἐπισκεφθέντα τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ Εὐεργέτου τοῦ Φύσκωνος, τρία ἦσαν τὰ ἐκεῖ γένη, τὸ ἐπιχώριον, ὀξὺ καὶ πολιτικὸν, τὸ μισθοφορικὸν, πολὺ καὶ ἀνάγωγον, καὶ τὸ τῶν Ἀλεξανδρέων συγκείμενον ἐκ μιγάδων, Ἑλλήνων ἀνέκαθεν καὶ μεμνημένων τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ἔθους. Εἰς τρία ἴσως δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς σήμερον νὰ διαιρέσωμεν ἐν γένει τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ· εἰς ἐγχωρίους, ὡς καὶ τὸ πάλαι εὐφυεῖς, εἰς ἀπομίσθους στρατιώτας, Ἀλβανοὺς Τούρκους καὶ Μακεδόνας, καὶ εἰς μιγάδας, μεθ' ὧν τακτέοι ἐν τοῖς πρώτοις οἱ Ἕλληνες. Τῶν μιγάδων δὲ τούτων κύριον ἔργον εἶναι ἡ ἐμπορία.

Ὅτε ἔφθασα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, πλὴν τῶν δύο ἀξιολόγων ἀδελφῶν Νεγρεπόντε, τοὺς ὁποίους ὅμως εἶχον γνωρίσει ἄλλοτε βρέφη, καὶ τοῦ Κ. Κ. Μαργαρίτου, ἀρχαίου δημοσίου λειτουργοῦ καὶ ἐμπόρου ἐν Ἀθήναις, ἀκμαῖον σώζοντος τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ ὡς πάντες ἡμεῖς συγχωροῦντος ἢ μετριάζοντος, ὁσάκις εὑρισκώμεθα μακρὰν τῆς χώρας ὑπὲρ ἧς ἐπάθομεν, καὶ αὐτὰς αὐτῆς τὰς παρεκτροπὰς, πάντες οἱ λοιποὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι μοὶ ἦσαν ἄγνωστοι. Ἀλλ' ὁ Κ. Sabatier μ' ἐξοικείωσεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας μετ' αὐτῶν εἰπών μοι ταῦτα· «Οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες τιμῶσι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα διὰ τῆς ἐμπειρίας, τῆς τιμιότητος, τῆς φιλοπατρίας, τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ πλούτου.»

Καὶ πάντοτε μὲν ἤθελεν ἐμπλήσει χαρᾶς, σήμερον ὅμως πρὸ πάντων, ὅτε τὰ ἐμφύλια πάθη ἐξευτελίζουσι τὴν πατρίδα, εἰς ἄκρον παραμυθεῖ πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν ἡ μαρτυρία αὕτη, ἐξερχομένη ἐκ τοῦ στόματος ξένου. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβῆς μου, οὐ μόνον ἐπείσθην περὶ τῆς ἀληθείας τῆς μαρτυρίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης προστίθημι εἰς τὰς ἀρετὰς ἐκείνας τὴν τῆς φιλοξενίας, διότι οὐδαμοῦ ἔτυχον τοιαύτης καὶ τοσοῦτον εὐμενοῦς καὶ φιλόφρονος δεξιώσεως ὡς ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ πάντων τῶν ὁμογενῶν.

Εἰ δὲ καὶ κύριον ἔργον ἔχουσι τὴν ἐμπορίαν, δὲν καταπυκνοῦσιν ὅμως τὰς ὁμιλίας, ὡς πέρυσιν ἔλεγον περὶ τῶν ἐμπόρων ἄλλης τινος μεγαλοπόλεως, δι' αἰωνίων *λιρῶν* καὶ *κορσελιδὲ* καὶ *σεχιμίων*· ἄρα καὶ ὁ μὴ ὀπαδὸς, ὡς ἐγὼ, τοῦ Κερδώου, δύναται νὰ συμβιώσῃ ἱκανὸν χρόνον μετ' αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἐπιποθήσῃ τοὺς ὑψιπέτεις ῥήτορας τῆς ἀθηναίας κοινωνίας· διότι καὶ περὶ πολλῶν ἔχουσιν εἰδήσεις, καὶ τὴν κρίσιν ὀρθὴν καὶ ἐπὶ πραγμάτων στηριζομένην, καὶ τοὺς τρόπους εὐγενεῖς, καὶ τὴν ἡμετέραν λαλοῦσιν, ὃ καὶ ἀξιοσημείωτον, ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς ἑλληνικῆς μητροπόλεως. Πολλάκις ἐν ἑσπεριναῖς συναναστροφαῖς, προεδρευομέναις μετὰ πολλῆς χάριτος ὑπὸ τῆς Κ. Β. Γεωργαλᾶ ἢ τῆς Κ. Ἰ. Ἀντωνιάδου ἢ τῆς Κ. Τύμπα, κατέτριψα εὐφροσύνως ὥρας ὁλοκλήρους μεταξὺ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ τῶν Κυρίων Ἀντ. Νικολοπούλου, Θ. Ῥάλλη, Π. καὶ Δ. Μαυρογορδάτων, Θεοδ. Ῥοδοκανάκη, Ἰω. Δημα-

τρίου, Σ. Κωνσταντινίδου, Α. Πρίγκου, Ἐλ. Ῥηγάδου, Δ. Πάπου, Ῥήγα Ἰωαννίδου, Κ. Χριστοδούλου καὶ ἄλλων, οἵ τινες διά τε τοῦ λόγου καὶ τῆς συμπεριφορᾶς ἤθελον τιμήσει πᾶσαν ὁμήγυριν. Ἡ Κ. Μ. Μαύρου, καί τοι γεννηθεῖσα καὶ ἀνατραφεῖσα ἐν Αἰγύπτῳ, ὁμιλεῖ τὴν ἑλληνικὴν μετ' ἀξιοθαυμάστου καθαρότητος.

Ἀλλὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἑλληνικὴν κοινότητα τιμῶσι καὶ ἄλλοι μὴ μετερχόμενοι τὴν ἐμπορίαν· ὁ ἰατρὸς Νεροῦτσος, οὗ τινος πολλὰς καὶ σοφὰς πραγματείας ἀνέγνωμεν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*, καὶ ὅς τις παρασκευάζει εἰς ἔκδοσιν λεξικὸν τῶν ἱερογλυφικῶν, ὁ Μιχαὴλ Ἰακ. Ῥίζος, κληρονόμος τῆς εὐφυΐας, τῆς περὶ τοὺς λόγους χάριτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ ἀειποθήτου αὐτοῦ πατρὸς, ὁ ἰατρὸς Οἰκονομόπουλος, ὁ πρῶτος μετὰ τοῦ Κυρίου Φερενδίνου ἐκδοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἑλληνικὴν ἐφημερίδα, τὴν *Αἴγυπτον*, οἱ δικηγόροι Μινότος, Βαλωτᾶς, Μαρσέλος, οἱ ἰατροὶ Κολονέλος, Δικαῖος, Καλλιάρχης, ὁ ἀρχιτέκτων Τράϊμπερ καὶ ἄλλοι, ἐκπροσωποῦσι κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην τῶν Φαραὼ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἀξίαν δὲ μνήμης θεωρῶ πρὸ πάντων τὴν φιλογένειαν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν. Ὁ μακαρίτης Τοσίτσας, ὡς εἶπον ἤδη, ἀνήγειρεν ἰδίᾳ ἀδροτάτῃ δαπάνῃ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν πυρῆνα τῆς λεγομένης Ἑλληναιγυπτιακῆς Κοινότητος. Ὅπως δὲ ἐξασφαλίσῃ ἔτι μᾶλλον τὰ δικαιώματα καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἐφρόντισε νὰ καταχωρισθῇ ἐν τῷ *Θεμελιώδει Καρονισμῷ* ἐπίτηδες ἄρθρον, τὸ 17, δι' οὗ ὑπαγάγει αὐτὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου. Ἀπὸ τοῦ 1854, ὅτε ἐψηφίσθη ὁ *Καρονισμὸς*, μέχρι πρὸ δύο ἐτῶν, οὐδέποτε ἀμφεσβητήθη ἡ διάταξις αὕτη, καὶ ἐπὶ τῶν καταστημάτων ἀνυψοῦτο, ὡς καὶ σήμερον ἀνυψοῦται, ἡ ἑλληνικὴ σημαία· ἀλλ' ἔκτοτε ἐγεννήθησαν διχογνωμίαι καὶ διαιρέσεις, εἰς ὧν τὴν δείνωσιν συνέτρεξαν οὐκ ὀλίγον καὶ τῶν πληρεξουσίων αἱ ἐκλογαὶ, καὶ ὅτε μετέβην εἰς Αἴγυπτον ἐπεκράτει ἡ ἰδέα ὅτι προσπάθειαι ἐγίνοντο νὰ ὑπεξαιρεθῶσι τὰ καταστήματα ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἡμετέρου προξενείου. Ἐγὼ ὅμως, ξένος καὶ ἀπροσωπόληπτος διαβάτης, ζηλωτὴς μὲν ἔνθερμος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τιμῶν δὲ εἰλικρινῶς τὴν φιλογένειαν ὅπου καὶ ἂν ἀπαντῶ αὐτὴν, συνδιαλεχθεὶς πολλάκις μετὰ τῶν διχονοούντων καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, ἐπείσθην ὅτι παρεξηγήσεις μᾶλλον καὶ φιλοτιμίαι καὶ ὑπερβάλλων ζῆλος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀδεξία ἐνέργεια, ὑπῆρξαν ἀφορμὴ τῆς πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀποτροπαίου διαιρέσεως, διότι πάντες ἑκατέρωθεν ἀπέκρουον ὡς ὀλεθρίαν τὴν ἰδέαν ἐκείνην. Διὸ καὶ ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ πρὸς τὰ κοινὰ ἀγάπη, καὶ πρώτη ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Κοινότητος, ἥτις προεδρεύετο ὑπὸ τοῦ Γεν. τῆς Ἑλλάδος προξένου, δίδουσα ἀπόδειξιν συνέσεως καὶ μετριοπαθείας, ἀπεχώρησεν ὅπως ἐκλεχθῇ ἑτέρα.

Ἄλλο παράδειγμα φιλογενείας εἶναι καὶ ἡ προθυμία μεθ' ἧς οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνέδραμον τὴν σύστασιν τῆς ἐθνοφυλακῆς, πρῶτοι τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἀποστείλαντες χρήματα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Κ. Ἰ. Ἀντωνιάδης προσέφερεν ἐπὶ τούτῳ περὶ τὰς δεκαπέντε χιλιάδας δραχμῶν, οἱ ΚΚ. Ῥοδοκανάκης, Μαῦρος, Γεωργαλᾶς ἀνὰ ἓξ περίπου χιλιάδας καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων δὲν ἐνθυμοῦμαι δυσχερῶς τὰ ὀνόματα.

Ὁ Κ. Μάρκος Μαῦρος, Μυκόνιος τὴν πατρίδα, ἐκ μικρῶν ὁρμηθεὶς καὶ διὰ τοῦτο ἐπαίνων ἄξιος, κατεσκεύασεν ἑαυτῷ διὰ πολλῆς δραστηριότητος καὶ ἐμπειρίας ἀξίαν λόγου περιουσίαν. Ἐξακολουθῶν δὲ νὰ ἀγαπᾷ θερμῶς τὴν πατρίδα ἀνήγειρε τὸ 1857 ἀδρᾷ δαπάνῃ ἐν Μυκόνῳ δύο σχολεῖα ἀῤῥένων καὶ κορασίων, ἃ τινα καὶ ἐδωρήσατο τῷ δήμῳ. Ἔμαθον δὲ ὅτι δὲν παύει εὐεργετῶν τὴν πατρίδα διὰ συνεισφορῶν καὶ βοηθημάτων.

Ὁ Κόμης Στέφανος Τιτζίνιας, πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν κατασταθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τιμᾷ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ συμπεριφορᾶς, συντρέχων γενναίως τὰ κοινά. Ζῶν αὐτὸς μεγαλοπρεπῶς, εὐχαρίστως βλέπει καὶ τοὺς ἄλλους μετέχοντας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ· διὸ ἀνήγειρε λαμπρὰν κοινὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ κατὰ Ῥάμλι ἐξοχῇ αὐτοῦ, καὶ θέατρον οἰκοδομεῖ ἐν τῇ πόλει. Ἐγνώρισα δὲ φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ συζύγου ἐν ἑτέρᾳ ἐπαύλει, τῇ κατὰ τὴν διώρυγα Μαχμουδιὲ, καὶ τοὺς ΚΚ. Κ. Νάτσιον, ἀρχαῖον τοῦ μακαρίτου Τοσίτσα ὀπαδὸν καὶ μιμητὴν τῆς φιλογενείας ἐκείνου, τὸν Κ. Κ. Κανέλλην, οὐχ ἧττον τῶν ἄλλων φίλον τῆς πατρίδος, τὸν ἐκ Κρήτης ἰατρὸν Κ. Σομαρίπαν, τὸν Κ. Τσιτσεκλῆν καὶ ἄλλους. Λυποῦμαι δὲ μὴ δυνάμενος νὰ μνημονεύσω τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς φιλογενείας πάντων τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν.

Ὡς ἀνωτέρω εἶπον, κύριον ἔργον ἔχουσιν οἱ ὁμογενεῖς τὴν ἐμπορίαν· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ δύο ἄλλοι τρόποι πλουτισμοῦ, πολὺ πολλάκις ἐπωφελέστεροι, μήτε ἐπιδεξιότητα, μήτε νοῦν ἐπιχειρηματικὸν, μήτε μόχθους ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ τόλμην, ἐπιμονὴν καὶ τύχην· εἶναι δὲ αἱ ἀποζημιώσεις καὶ αἱ παραγγελίαι, ἐξ ὧν πολλοὶ, μὴ Ἕλληνες πρὸ πάντων, μεγάλα ἐκαρπώθησαν κέρδη διὰ τῆς ἰσχυρᾶς προστασίας τῶν προξένων αὐτῶν.

Καὶ ὁποῖαι μὲν αἱ ἀποζημιώσεις ἔδωκα ἤδη μικρὰν ἰδέαν διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ καταποντισθέντος εἰς τὸν Νεῖλον ἱπποποτάμου καὶ τῶν ξυλοκοπηθέντων ἡνιόχου καὶ θυρωροῦ. Ἐν Καΐρῳ διατρίβων εἶδον ἐν τῇ περὶ τὴν πόλιν ἐξοχῇ, μετα ζὺ ἀνθηροῦ κήπου, λαμπρὰν καὶ μεγάλην οἰκίαν κατάκλειστον· ἐρωτήσας δὲ διὰ τί ἦτο ἀκατοίκητος ἔμαθον τὴν ἑξῆς ἱστορίαν. Ἡ οἰκία ἐκείνη ᾠκοδομήθη ὑπὸ Ἰταλοῦ, ὅστις μετὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐζήτησε παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ κατασκευάσῃ πρὸ αὐτῆς πλατεῖαν ἀμαξητὴν ὁδόν· ἐπειδὴ δὲ ἡ κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς αἰτήσεως οὐ μόνον εἰς τὸ σχέδιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην ἀντέβαινε, διότι ἔπρεπε νὰ καταστραφῶσι κῆποι εἰς ἄλλους ἀνήκοντες, ὁ Ἰταλὸς κλείσας τὴν οἰκίαν ἀπήτει ἀποζημίωσιν λέγων, ὅτι ἐὰν ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ κατασκευάσῃ ὁδὸν, ὤφειλε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν οἰκοδομήν. Τρία ἔτη ἐπέμενε, καὶ ἐπὶ τέλους ἔλαβε τὴν πολυπόθητον ἀποζημίωσιν, περὶ τὸ ἓν ἢ καὶ ὑπὲρ τὸ ἓν ἑκατομμύριον φράγκων!

Τὸ δὲ ἐκ τῶν παραγγελιῶν κέρδος φαίνεται πολὺ εὐκολώτερον. Ὁ Ἀβάζ πασᾶς ἀνέθετό ποτε εἰς Γάλλον τινὰ ἀγορὰν τεσσάρων ἢ ἓξ κατόπτρων, ἃ τινα καὶ ἐγὼ, ἀκούσας τὰ περὶ αὐτῶν θρυλλούμενα, ἔσπευσα νὰ θαυμάσω. Μετακομισθέντων δὲ ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ὁ Γάλλος ἀντίτιμον ἓν ἑκατομμύριον διακοσίας χιλιάδας φράγκων, καὶ λαβὼν ᾠκοδόμησε παλάτια, καὶ ἵππους ἔφερεν ἐξ Ἀραβίας καὶ ὀχήματα ἐκ Παρισίων, καὶ παραδείσους κατεσκεύασε, καὶ θαλαμηγοὺς (yacht) ἐναυπήγησε, καὶ ἀπὸ ταπεινοῦ καὶ εὐτελοῦς μέγας καὶ ἔνδοξος ἀνεδείχθη.

Τοιαῦτα μυθώδη καὶ ἄξια τῆς Χαλιμᾶς συμβαίνουσιν ἐν Αἰγύπτῳ. Καὶ ταῦτα βλέπων καὶ ἀκούων ἀνεκάλουν συνεχῶς εἰς τὴν μνήμην ὅσα περὶ τύχης μοὶ ἔλεγεν ὁ ἀγγλέλλην· καὶ ἀπαριθμῶν τὰς μεταβολὰς ὅσων ἐγενόμην μάρτυς καὶ θῦμα ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους, ἀνεπόλουν τὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅτι « καὶ ὁ Θεὸς πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς. »

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Ω Δ Η.

Ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου.

Πνέουσα τὴν θείαν αὔραν, τῆς Θεᾶς ἐλευθερίας,
Τόνισε, γλυκεῖα Μοῦσα, καὶ ἓν ᾄσμά σου φαιδρόν·
Ἕως χθὲς ἀντεκελάδεις τῆς πατρίδος θρηνῳδίας,
Ἀλλὰ σήμερον ἀγάλλου τὸν ἐλεύθερον καιρόν.
Ἦλθ' ἡ ὥρα νὰ παρέλθουν αἱ ἡμέρ' αἱ σκοτειναί
Καὶ νὰ λάμψουν πάλιν νέαι, ἔνδοξοι καὶ φαειναί.

Ὦ! ποσάκις κατηράσθην τὴν στιγμὴν τῆς γενετῆς μου
Ὅταν ἔβλεπα τὸ μέλλον ἀπὸ σύννεφο θολό!
Ἀλλὰ σήμερον ὁπότε ἐλευθεροῦται ἡ πατρίς μου,
Τὸ παράφορόν μου λόγον ἐκ ψυχῆς ἀνακαλῶ.
Ὅταν ἔλεγα ἐκεῖνα ἦσαν ἡμέραι σκοτειναί,
Ἀλλὰ τώρα αἱ ἡμέραι ἀνατέλλουν φαειναί.

Ἀπὸ ἔνδοξον μητέρα, ὦ πατρὶς, καταγομένη,
Πρὸ πολλῶν αἰώνων ἦσουν δούλη ξένων δυνατῶν·
Καὶ ἀντὶ αὐτονομίας ἔβλεπες ὀδυρομένη [νετῶν!
Τούρκους, Ῥώσσους, Γάλλους, Ἄγγλους, ἢ ἓν σμῆνος Ἑ-
Μαῦρα ἔφευγαν τὰ χρόνια κ' αἱ ἡμέραι σκοτειναί,
Καὶ κλαυθμοὺς σοῦ ἐχορήγουν αἱ πληγαί σου αἱ δειναί.

Ἀλλ' ὡς ἤρχισαν ν' ἀστράπτουν τὰ ἡρωϊκὰ ἐδάφη,
Καὶ ἐσκίρτησαν Μυκάλαι, Θερμοπύλαι, Μαραθὼν,
Καὶ εἰς αἵματα τυράννων ἡ Ἑλλὰς ἐρυθροβάφει,
Καὶ ἐτῶν τετρακοσίων ἀπετίναξε ζυγόν,
Τότε ἔτρεξες, Πατρίς μου, ἂν γεμάτ' ἀπὸ πληγάς,
Καὶ ἐσκόρπιζες τὸ αἷμα εἰς βουνὰ καὶ εἰς πλαγιές.

Τόσα τρόπαια καὶ νίκαι ἔφερον ἐλευθερίαν,
Κ' εἰς ἐκείνην ἀνεπαύθης, ὡς εἰς δένδρον τὸ πουλί,
Ἀλλ' ἐπέπεσαν οἱ ξένοι, καὶ σ' ἀπέσπασαν μὲ βίαν,
Καὶ ἀφῄρεσαν βιαίως τῆς μητρός σου τὸ φιλί!...
Ἀλλ' ἰδοὺ ποῦ τώρα πάλιν, ἡ Ἑλλὰς θὰ σὲ δεχθῇ
Καὶ σοῦ δίδει τὸ τουφέκι, καὶ σὲ ζώνει τὸ σπαθί.

Εἰς ἐλεύθερα λουλούδια, ἀεράκι, τώρα φύσα,
Τώρα ψάλλε, ἀηδόνα, τ' ἄσματά σου τὰ λαμπρά,
Νὰ, ποῦ φεύγει διὰ πάντα τοῦ χειμῶνος τόση λύσσα,
Καὶ ἡ ἄνοιξις προβαίνει ἐνδυμένη μὲ χαρά....
Καὶ μαζή της ἀνατέλλουν αἱ ἡμέραι φαειναί....
Ὦ! χαρεῖτε τὴν χαρὰν μας, ἄστρα, γῆ καὶ οὐρανέ.

Πρὶν σὲ σφίξῃ, ὦ Πατρὶς μου, ἡ φιλόστοργος ἀγκάλη,
Προτοῦ λάβῃς τὸ τουφέκι, προτοῦ ζώσῃς τὸ σπαθί,
Τῆς μητρός σου εἰπὲ, « ἴδε, τὰ ἀρχαϊκά μου κάλλη,
» Εἰς αὐτὰ ἡ παρθενία καὶ ὁ ἔρως σου ἀνθεῖ·
» Δὲν τὰ ἔφθειραν τῶν ξένων δυστυχίαι περισσαί,
» Μένουν ἄσπιλα ἀκόμα ὡς τὰ ἔλαβ' ἀπὸ σέ. »

Τότε λάβε τὸ τουφέκι· καὶ πορεύου ἐλευθέρα,
Εἰς τοῦ Βότζαρι τὸ μνῆμα νὰ τροχίσῃς τὸ σπαθί·
Φύλαξέ τα, ὡς νὰ ἔλθῃ ἡ εὐφρόσυνος ἡμέρα
Τὸ Βυζάντιον ν' ἀνάψῃ καὶ εἰς αἷμα νὰ σβυσθῇ...
Τώρα ῥῖψε τὰς ἀκάνθας, καὶ τὴν πένθιμον στολήν,
Καὶ μ' ἐλεύθερα λουλούδια στόλισε τὴν κεφαλήν.

Καὶ λευκὰ ἐνδεδυμένη εἴσελθε ς' τὴν ἐκκλησίαν,
Τοῦ κλεινοῦ Ἀθανασίου ν' ἀσπασθῇς τὴν δεξιάν·
Καὶ ἐκείνου ἀφοῦ λάβῃς τὴν ἁγίαν εὐλογίαν,
Ἔξελθε, μὲ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τὴν ἱεράν,
Εἰς τοῦ Πρώτου Γεωργίου τὰς ἀγκάλας νὰ ῥιφθῇς·
Ἀφοῦ πίστιν εἰς τὸ ἔθνος μὲ ἐκεῖνον ὁρκισθῇς...

Πνέουσα τὴν θείαν αὔραν, τῆς Θεᾶς ἐλευθερίας,
Τόνισε, γλυκεῖα Μοῦσα, καὶ ἓν ᾄσμά σου φαιδρόν,
Ἕως χθὲς ἀντεκελάδεις τῆς Πατρίδος θρηνῳδίας,
Ἀλλὰ σήμερον ἀγάλλου τὸν ἐλεύθερον καιρόν·
Ἦλθ' ἡ ὥρα νὰ παρέλθουν αἱ ἡμέρ' αἱ σκοτειναί,
Καὶ νὰ λάμψουν πάλιν νέαι, ἔνδοξοι καὶ φαειναί.

Σκίρτα τοῦ Καποδιστρίου, ὦ ψυχὴ ἐνδοξοτάτη,
Ἔφθασε τῆς Ἑπτανήσου ἡ στιγμὴ ἡ ποθητή·
Καὶ τὴν Ἕνωσιν εὐλόγει ἐκ τῶν οὐρανῶν, Μινιάτη,
Βούλγαρη καὶ Θεοτόκη, θείου λόγου ἀετοί·
Ἰδοὺ σήμερον πληροῦται τοῦ Ὑψίστου ἡ βουλή,
Κ' εἰς τὸ στέμμα Γεωργίου γλυκοφέγγει Ἀνατολή...

Εἰς ἐλεύθερα λουλούδια, ἀεράκι, τώρα φύσα,
Τώρα ψάλλε, ἀηδόνα, τ' ἄσματά σου τὰ λαμπρά·
Νά, ποῦ φεύγει διὰ πάντα τοῦ χειμῶνος τόση λύσσα,
Καὶ ἡ ἄνοιξις προβαίνει ἐνδυμένη μὲ χαρά....
Καὶ μαζή της ἀνατέλλουν αἱ ἡμέραι φαειναί,
Ὦ! χαρεῖτε τὴν χαρά μας, ἄστρα, γῆ, καὶ Οὐρανέ.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ, τῇ 23 Σεπτεμβρίου 1863.

Π. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

Ὀκτωβρίου 1, 1863.

ΧΑΡΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ. Ἡ ἕνωσις τῆς ἀδελφῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐψηφίσθη παμψηφεὶ ὑπὸ τῆς Ἰονίου Βουλῆς ἐκλεγείσης καὶ συνελθούσης ἐπὶ τούτῳ. Ἀρχῆς καλλῆς κάλλιστον ἔσεται καὶ τὸ τέλος.

* * *

Ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργὸς ὑπέβαλεν εἰς τὴν Συνέλευσιν λεπτομερῆ σημείωσιν ἐκ 34 σελίδων συγκειμένην, τῶν δαπανηθέντων ἢ διαρπαγέντων, ὡς λέγει, χρημάτων καὶ καρπῶν, κατὰ τὰς τελευταίας ἀνωμαλίας. Καὶ τὴν μὲν συνοδεύουσαν αὐτὴν ἔκθεσιν μετατυποῦμεν ἐνταῦθα χάριν τῶν μεριμνώντων περὶ τῶν δημοσίων, τὴν δὲ σημείωσιν παραλείποντες ὡς διεξοδικὴν ἀρκούμεθα νὰ καταδείξωμεν ὀλίγα τινά.

Καὶ πρῶτον ἐχάρημεν ἀληθῶς χαρὰν ἰδόντες ὅτι τὰ ὀνόματα δύο τῶν κορυφαίων ἐπαναστατῶν, τοῦ Ναυάρχου λέγομεν Κανάρη καὶ τοῦ Κ. Δημητρ. Βούλγαρη, οὔτε ἐν παρόδῳ φαίνονται ἐν τῇ σημειώσει τῶν δαπανηθέντων καὶ ἁρπαγέντων. Ἐὰν δὲ, ὡς ἀγαπῶμεν νὰ πιστεύωμεν χάριν τῆς τιμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, αἱ χεῖρες αὐτῶν ἔμειναν ἄγναι κατὰ τὸν πολιτικὸν σάλον τοῦ Ὀκτωβρίου, ἡ ἐν Ἑλλάδι σπανία καὶ διὰ τοῦτο ἀξία πολλῶν ἐπαίνων αὕτη ἐγκράτεια ἐξαγοράζει ἄλλα αὐτῶν ἁμαρτήματα. Ἡ ἐγκράτεια δὲ αὕτη ἀνενθυμίζει ἡμῖν μετὰ πολλοῦ πόθου τὸν ἀείμνηστον στρατηγὸν Ἀνδρέαν Λόντον, ὅς τις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς προπαρασκευῆς τοῦ κινήματος τῆς 3 Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους τῆς Συνελεύσεως ἐδαπάνησε, *χάριν δημοσίων σκοπῶν*, περὶ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας δραχμῶν, *δανεισθεὶς* αὐτὰς χωρὶς ποτε νὰ λάβῃ οὐδ' ὀβολὸν παρὰ τοῦ δημοσίου ταμείου, εἰ καὶ ὑπῆρξε παντοδύναμος μετὰ τὸ κίνημα· γνωστὸν δὲ ὅτι ἀπέθανε λιμώττων.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων πρωτουργῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ὁ Κ. Μπ. Ῥοῦφος ἔλαβε « *πρὸς εὐόδωσιν τῆς γενομένης ἐθνεγερσίας* » καὶ « *δι' ἔξοδα τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ*, » 47,377 δραχμὰς, πρὸς ταύταις δὲ καὶ 7,870 μετὰ τοῦ Κ. Ε. Δελιγεώργη δι' αἰτίαν ἥτις, κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ ὑπουργοῦ, « *δὲν ἐκτίθεται* ». Ἔλαβε δὲ καὶ 40 ἕτέρας χιλιάδας διὰ τὸν στρατηγὸν Θ. Γρίβαν καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων ἐδαπανήθησαν ἢ διηρπάγησαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις· πρωτεύουσι δὲ πασῶν τῶν ἄλλων αἱ Πάτραι, ὧν τὸ ταμεῖον ἐπλήρωσε δραχ. 192,997· μετὰ δὲ τὰς Πάτρας ἔρχεται ἡ Ἀκαρνανία, μετὰ τὴν Ἀκαρνανίαν ἡ Κορινθία, ἡ Ναυπλία, ἡ Ἠλία, τὰ Καλάβρυτα καὶ καθεξῆς.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι ἡ Ἑρμούπολις, ἥτις δὶς ἐπανεστάτησε, κατὰ δὲ τὸν ἐπαναστατικὸν ἐνθουσιασμὸν οὐδαμῶς ἐφάνη κατωτέρα τῶν Πατρῶν ἢ ἄλλης τινὸς ἐπαρχίας, οὐδὲ λεπτὸν ἔλαβεν ἐκ τοῦ δημοσίου.

Ὁπωσδήποτε, ἡ ἔκθεσις τοῦ Κ. Κεχαγιᾶ, πολλαπλῆν ἔχει τὴν ἀξίαν· πρῶτον πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἥτις θέλει πορισθῆ ἀναμφισβήτητα συμπεράσματα περὶ τῶν προαιρέσεων τῶν ἐπαναστατῶν, δεύτερον πρὸς τὴν μετ' ὀλίγον ἱδρυθησομένην τακτικὴν ἐξουσίαν, ἥτις ἔχει ἀνάγκην. νὰ μάθῃ, οὐχὶ ἐκ στομάτων συκοφαντῶν καὶ ἐπιβούλων, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεων, τὸν βαθμὸν τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἑκάστου, καὶ τρίτον πρὸς τὴν ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἧς τινος ἡ ἀπόφασις περὶ τῶν δαπανηθέντων καὶ ἁρπαγέντων θέλει εἶναι ἡ λυδία λίθος τῆς μερίμνης αὐτῆς περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Ἡ πατρὶς δὲν σώζεται ἀθωουμένων δολοφόνων καὶ καθαιρουμένων στρατιωτικῶν, ἀλλὰ τιμωρουμένων τῶν ἁρπάγων καὶ σφετεριστῶν καὶ βραβευομένων τῶν δυναμένων μὲν νὰ σφετερισθῶσι, μὴ ἀσεβησάντων ὅμως πρὸς τὰ δημόσια.

Οἱ δὲ ὀδυρόμενοι ὅτι δὲν ἐπετράπη ὑπὸ τῶν ξένων πρέσβεων ἡ δημοσίευσις τῶν ἐγγράφων τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἵνα ἐκτιμήσωσιν, ὡς λέγουσι, κατ' ἀξίαν τοὺς χαρακτῆρας, ἃς εὐγνωμονῶσι πρὸς τὸν Κ. Κεχαγιᾶν ὅς τις παραμυθεῖ γενναίως σήμερον αὐτοὺς, δαψιλεύων ἄφθονα διδόμενα ἐκτιμήσεως.

Ἰδοὺ ἡ ἔκθεσις·

Δὲν ἀγνοεῖτε, Κύριοι, ὅτι κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἐξουσία τῶν δημοσίων ἀρχῶν περιῆλθε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χεῖρας τοπικῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ λειτουργία ἁπάσης τῆς ὑπηρεσίας ἐξετελεῖτο κατὰ τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς διαταγὰς τῶν ἐπιτροπῶν τούτων· ἀλλὰ καὶ ὅπου δὲν ἔπαυσαν τὰ ὄργανα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, οὐδὲν ἧττον καὶ ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ ἐκτάκτου τῶν περιστάσεων, δὲν ἐνήργουν κατὰ τὰ κανονισμένα.

Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν περιστάσεων τούτων, ποῦ μὲν αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπαὶ διεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς καθ' ὁλοκληρίαν τὰ δημόσια ταμεῖα τοῦ Κράτους, ποῦ δὲ ὑπὸ τὰς ἀμέσους αὐτῶν παραγγελίας ἐνήργουν οἱ Ταμίαι τὰς πληρωμὰς ἐν γένει, ἀλλαχοῦ δὲ κατ' ἐντολὴν τῶν ἐπιτροπῶν διετίθεντο οἱ δημόσιοι καρποὶ τῆς ἐσοδείας τοῦ 1862, καὶ τέλος ἀνεξαρτήτως ὅλων τούτων, μὴ ὑπαρχούσης ἴσως κἀν τῆς ἀπαιτουμένης προληπτικῆς δυνάμεως, συνέβησαν καὶ

διαρπαγαὶ χρημάτων καὶ καρπῶν, ἀσχημίζουσαι τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν οὕτω διαχειρισθεῖσαν ἢ διατεθεῖσαν δημοσίαν περιουσίαν, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπέλθῃ ἡ δέουσα τακτοποίησις· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον, ἅμ' ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν, ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐξακρίβωσιν καὶ συγκέντρωσιν τῶν ἀναγκαίων στοιχείων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κατήρτισα λεπτομερῆ πίνακα τῶν τε χρημάτων καὶ τῶν καρπῶν, ὅσα ἐδαπανήθησαν ἢ διηρπάγησαν, ἢ ἄλλως πως διετέθησαν.

Τὸν πίνακα τοῦτον ὑποβάλλων ὑπ' ὄψιν τῆς Συνελεύσεως, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ συνοδεύσω τοῦτον μὲ τὰς ἑπομένας παρατηρήσεις.

Α'. Ὡς πρὸς τὰ Ταμεῖα τοῦ Κράτους.

Κατὰ τὸν μνησθέντα πίνακα, τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν δημοσίων Ταμείων καὶ εἰσπρακτόρων γενομένων ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω περιστάσεις πληρωμῶν καὶ τῶν διαρπαγέντων δημοσίων χρημάτων, ἀνέρχεται εἰς δραχ. 631,117.770 ὑποδιαιρουμένας εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας.

1) Εἰς πληρωμὰς καὶ διαρπαγὰς πρὸ τῆς μεταβολῆς τῆς 10 Ὀκτωβρίου, περὶ ὧν κατωτέρω ῥηθήσεται.	Δραχ.	135,411. 41
2) Εἰς πληρωμὰς τῶν δημοσίων Ταμείων εἴτε διαχειριζομένων τῶν Ταμείων ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐπιτροπῶν, εἴτε ἐντολῇ αὐτῶν, ἀπὸ τῆς 10 Ὀκτωβρίου Π. Ε.	»	437,221. 63
3) Εἰς ἀφαιρέσεις ἢ διαρπαγὰς ἐκ τῶν χρημάτων τῶν δημοσίων Ταμείων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.	»	46,032. 25
4) Εἰς ὁμοίας ἐκ τῶν χρημάτων τῶν εἰσπρακτόρων	»	12,452. 48
Τὸ ὅλον δραχ.		631,117. 77

Β'. Ὡς πρὸς τὰς δημοσίας ἀποθήκας.

Ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν διετέθησαν καὶ διηρπάγησαν

1) Εἰς καρπούς·

20,549	κοιλὰ	σίτου
8,320	»	κριθῆς
5,059	»	σμιγοῦ
271	»	βρώμης
6,556	»	ἀραβοσίτου
14	»	καλαμβοκίου
346	»	διάφορα εἴδη ὀσπρίων,

τῶν ὁποίων ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἀξία, ὡς ἐν τῷ πίνακι ἐμφαίνεται, ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς. 190,063,50

2) Εἰς μετρητὰ ἐκ τῶν χρημάτων τῶν ἀποθηκαρίων Δραχ. 22,735. 88

Τὸ ὅλον δραχ. 212,799,38

Συγκεφαλαιουμένων ὅλων τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν προκύπτει τὸ ἑξῆς ἀποτέλεσμα.

1) Πληρωμαὶ ἐν γένει καὶ διαρπαγαὶ χρημάτων ἀπὸ τὰ δημόσια Ταμεῖα.	δραχ.	631,117. 77
2) Ὅμοιαι ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν	»	212,799.38
Ὁλικὸν ποσὸν δραχ.		843,917. 15

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ποσὰ ἐκεῖνα, ἅτινα ἀνάγονται εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν Ταμείων, κατωρθώθη νὰ ἐξακριβωθῇ λεπτομερῶς, τίνα ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθησαν ἢ διετέθησαν ὡρισμένως ἐντολῇ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν, τίνα ἀφῃρέθησαν χωρὶς νὰ ἦνε γνωστὴ ἡ χρῆσίς των, καὶ τίνα διηρπάγησαν· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς καρποὺς καὶ τὰς εἰσπράξεις τῶν δημοσίων ἀποθηκαρίων, δὲν ἀπέβη κατορθωτὴ ἡ ὑπὸ τὰς αὐτὰς βάσεις καθ' ὁλοκληρίαν κατάρτισις πίνακος· ἐν γένει δὲ κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν προσώπων, ἅτινα ἔλαβον ἢ διήρπασαν πᾶσαν ποσότητα χρημάτων ἢ καρπῶν.

Μεταξὺ τῶν πληρωμῶν τῶν δημοσίων Ταμείων, διακρίνονται, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, Δραχ. 135,411, ἀναγόμεναι εἰς τὴν πρὸ τῆς Ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως ἐποχήν· ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ δώσω ἐξηγήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἡ προκειμένη ποσότης, Κύριοι, ἐκπηγάζει κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐκ τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως, ἤτοι ἐκ τοῦ ἀδικαιολογήτου ὑπολοίπου τῶν δαπανῶν τῆς ἐν Ναυπλίᾳ ἐπαναστατικῆς φρουρᾶς, καὶ τῶν ἀπὸ τὸ Ταμεῖον Μαντινείας διαρπαγέντων, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐκ τῶν καταβληθέντων διαταγῇ τῆς τότε Κυβερνήσεως ἀπὸ τὰ δημόσια Ταμεῖα, τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, πρὸς τὸν σκοπὸν στρατολογίας κατὰ τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὑψωθείσης σημαίας τῆς μεταβολῆς, καὶ τὰ ὁποῖα μένουσιν ἕως ἀδικαιολόγητα μέχρι τοῦδε.

Τὰ τῆς πρώτης κατηγορίας ποσὰ, ἤτοι τὰ εἰς τὴν κυρίως Φεβρουαρινὴν ἐπανάστασιν ἀναγόμενα μετὰ τῶν ἐν Μαντινείᾳ διαρπαγέντων, ἀνέρχονται περίπου εἰς	δραχ.	63,700
Τὰ δὲ καταβληθέντα πρὸς στρατολογίαν κατὰ τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐπαναστάσεως, ἢ διὰ ἄλλας αἰτίας, τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπαναστάσεως, περίπου	»	71,700, »
Τὸ ὅλον δραχ.		135,400, »

Πᾶσαν δ' ἄλλην λεπτομέρειαν περὶ τῶν τοιούτων δαπανῶν τῆς πρὸ τῆς 10 Ὀκτωβρίου ἐποχῆς, θέλετε ἀπαντήσει ἐν τῷ ὑποβαλλομένῳ πίνακι, ὥστε κρίνω μάταιον νὰ ἐνδιατρίψω πλειότερον ἐνταῦθα.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς παρούσης ἐκθέσεώς μου, παρατηρῶ ὅτι τὰ προκείμενα ποσὰ ἀποτελοῦντα μέρος τῶν ὑπολοίπων τῶν Ταμείων τοῦ Κράτους, καθιστῶσιν ἰδανικὴν ἢ μᾶλλον ψευδῆ τὴν εἰς τὰ δημόσια βιβλία ἐμφαινομένην κατάστασιν τῶν Ταμείων· τὴν ἀνωμαλίαν δὲ ταύτην δὲν δύναται ἡ Κυβέρνησις ν' ἄρῃ, ὡς μὴ ἔχουσα ἁρμοδιότητα νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ μνημονευθέντα ἀνωτέρω ποσὰ ὡς δαπάνας τῆς Ἐπικρατείας πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ περὶ τούτου ἡ Συνέλευσις.

Εἰς τὸ Σεβαστὸν ὅθεν τοῦτο Σῶμα ἀπόκειται ἔχον ὑπ' ὄψιν τὸν συνημμένον πίνακα μετὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως, καὶ σταθμίζον τὰς περιστάσεις μιᾶς ἑκάστης τῶν περὶ ὧν πρόκειται πληρωμῶν, ν' ἀποφασίσῃ, τίνες αὐτῶν πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς γενικὰς περὶ λογοδοσίας διατάξεις, καὶ τίνες, ὡς γενόμεναι πράγματι πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως, πρέπει νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς δημόσια ἔξοδα ἄνευ τῆς προσαγωγῆς δικαιολογητικῶν ἐγγράφων.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1863.

* * *

Ἐν Φθιώτιδι, Μεσσηνίᾳ, Ἀκρωνίᾳ καὶ Τριφυλλίᾳ συμβαίνουσι τρομερὰ κακουργήματα, ἀλληλομαχίαι, φόνοι, ἁρπαγαὶ, ληστεῖαι, τὰ πάντα διαπράττονται ἀτιμωρητί. Κατά τινα μάλιστα ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωμεν ἐν τῇ *Παλιγγενεσίᾳ* τῆς 23 τοῦ λήξαντος μηνὸς, ἡ πόλις τῆς Κυπαρισσίας κατεστράφη κατακράτος. Ὁ ἐπιστολογράφος ἄρχεται ἐπικαλούμενος τὰ δάκρυα τοῦ προφήτου Ἱερεμίου ὑπὲρ τῆς καταστραφείσης νέας Νινευΐ, καὶ προστίθησιν ὅτι ἐὰν οὗτος « *δὲν ἐκταγῳδήσῃ τὰς φρικώδεις ἐκεί-*

ρας σκηνὰς, κάλαμος ἄλλος τὰ τὰς περιγράψῃ ἀδυνατεῖ.» Ὁ δὲ Φάρος τῆς Ὀθρυος, διαμαρτυρόμενος κατὰ τῶν ἐν Φθιώτιδι πραττομένων ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἀρειμάνιον· ἀλλ' ἀφοῦ εἶναι ἀρειμάνιος, δὲν εὑρίσκει δὲ προστασίαν παρὰ τῆς ἐξουσίας, διὰ τί δὲν λαμβάνει τὰ ὅπλα κατὰ τῶν κακουργούντων;

Καὶ ταῦτα μὲν ἀληθῶς φρικώδη· ἀλλ' οὐχ ἧττον φρικώδη καὶ τὰ περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως δύο δήμων τῆς Κυπαρισσίας ἐκτραγῳδούμενα ὑπὸ τῆς Παλιγγενεσίας. Ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι οὐ μόνον ἡμεῖς οὐδέποτε ἠκούσαμεν περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι καὶ πολλάκις διοικήσαντες αὐτὴν, ἠγνόουν ταῦτα ἄχρις ἐσχάτων.

Ἰδοὺ ἡ περὶ τούτου περικοπή·

«*Πρέπει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν δύο δήμων Δορείου καὶ Αὐλῶνος καὶ ἰδίως τοῦ χωρίου Σουλιμᾶ διὰ νὰ κρίνῃ. Οὗτοι εἶναι ἀχρειότεροι καὶ κακουργότεροι τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἰνδῶν καὶ πλέον φρικαλέοι τῶν Δρούσων. Ὁμοιοῦν τὴν ἀλβανικήν· λέγονται χριστιανοί, ἀλλὰ δὲν προσεύχονται τίποτε, οὐδ' ἔχουν ἰδέαν περὶ θρησκείας δοξάζουν τὸ κακοποιὸν πνεῦμα, ἤτοι τὸν διάβολον, καὶ κάμνουν τελετὰς καὶ θυσίας ὑπὲρ αὐτοῦ. Συνέρχονται εἰς προσδιωρισμένην θέσιν δὶς τοῦ ἔτους, καὶ πρὶν φάγουν ἐξάγουν μερίδιον τοῦ διαβόλου ἓν τεμάχιον κρέατος, οἶνον καὶ ἄρτον, καὶ παρακαλοῦν αὐτὸν νὰ τὰ δεχθῇ καὶ νὰ τοὺς προστατεύσῃ. Τὰ ἀναθήματα ταῦτα κρεμοῦν εἰς τὰ δένδρα ἀφ' ὅπου ὁ ἱερεὺς λάθρα τὰ λαμβάνει· δεχόμενος τὸ πρόσωπον τοῦ διαβόλου. Ἀνταλλάσσουν εἰς γυναῖκας τὰς ἀδελφάς των καὶ ὁ πατὴρ πολλάκις λαμβάνει τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ του. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἀναγωρίζει τοιαῦτα συνοικέσια, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀδιαφορεῖ, ἀρκεῖ ὅτι τὸ συγχωρεῖ ὁ ἱερεὺς, πρὸς ὃν δίδουν μερίδιον ἐκ τῶν κλεπτομένων ζώων τὰ ὁποῖα δένουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καθιέρωσαν ἀγνώστους ἁγίους, τὴν δὲ ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἀφιέρωσαν εἰς δόξαν ἁγίου Ῥουσαλιοῦ (μὴ ὑπάρχοντος)· καταλύουν τὴν μεγάλην παρασκευὴν καὶ τὸ μέγα σάββατον, μεταλαμβάνουν δὲ ὡς ἀκολούθως· φορεύουν ἔγκυον κύνα καὶ μεταποιοῦν εἰς κόκκινα τὰ ἔμβρυα· κατὰ δὲ τὸ πάσχα ἀναμιγνύουν αὐτὰ μεθ' ὕδατος ἐντὸς τῶν ἀγγείων τῶν σκύλων (κοριτα) καὶ ἐξ αὐτῆς σκύπτοντες πίνουν κυνηδόν, διὰ νὰ μὴ τοὺς πιάνῃ ὁ ἀφορισμὸς καὶ τὰ δικαστήρια. Τοιαῦτα εἶναι ἡ μετάληψις τῶν βαρβάρων τούτων, ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἀμηχανεῖ καὶ φρίττει. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μετέρχονται τὸ ληστρικὸν ἐπάγγελμα καὶ οὐδέποτε ἐργάζονται· κατὰ τὸ 1832 καὶ 1834 ἐγύμνωσαν τὴν πόλιν Κυπαρισσίας καὶ διήρπασαν τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου..... Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον π. ε. ἐδόθησαν ἀναφορὰν εἰς τὸ ληστρικὸν ἐπάγγελμα. Αἱ ὁδοὶ ἐρήμωσαν καὶ ἡ συγκοινωνία· πολλὰ χωρία ἐλεηλατήθησαν· οἰκίαι ἐμπρησθήσαν, καὶ παρθένοι ἀπήχθησαν· ἡ Κυβέρνησις οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχήν.*»

* * *

Ἡ Συνέλευσις ἐπανελθοῦσα εἰς τὸ περὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἰδιαιτέρων ἐγγράφων τοῦ πρώην βασιλέως ζήτημα, ἀπεφάσισε νὰ ἀνοιχθῇ ὑπὸ εἰκοσαμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἐκλεγομένης διὰ κλήρου· ἀλλ' οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὡς καὶ ὁ τῆς Δανίας, ἔγραψαν κατακρίναντες τὴν ἀπόφασιν. Καὶ ὁ μὲν τῆς Ἀγγλίας εἶπεν ὅτι ἡ δημοσίευσις τῶν ἐγγράφων τούτων εἶναι «παραβίασις ἀρχῶν ἱερῶν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν εἰς ἄλλους ὀφειλομένην δικαιοσύνην καὶ καταδικαστέα ὑπὸ τῆς εὐθύτητος καὶ τῆς κοινῆς γνώμης.» Ὁ δὲ τῆς Γαλλίας διαμαρτύρεται κατὰ τῆς πράξεως ὡς οἰκτρᾶς καὶ περιφρονούσης ὅσα σέβονται οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ δὲ τοῦ τῆς Ῥωσσίας δὲν ἐδημοσιεύθη. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τί δωρεὰν ἐξευτελίζεται ἡ πατρὶς, προκαλουμένης ἄνευ ἀνάγκης τῆς ἐπεμβάσεως καὶ τῆς περιφρονήσεως τῶν ξένων. Καὶ τὰ πάθη ἔχουσιν ὅρια.

* * *

Ὁ Βασιλεὺς, κατὰ τὰς τελευταίας εἰδήσεις, ἐκ Πετρουπόλεως μετέβη εἰς Γερμανίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βέλγιον καὶ Ἀγγλίαν· τὴν ὥραν δὲ καθ' ἣν γράφομεν πιθανὸν νὰ εὑρίσκεται ἐν Γαλλίᾳ· ὥστε ἡ εὐτυχὴς αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας κάθοδος δὲν θέλει ἀργοπορήσει.

Λύσις τοῦ ἐν τῷ 324 φυλλαδίῳ λογογρίφου.

Γέρας, Δέρας, Κέρας, Πέρας, Τέρας.

—ooo—

ΓΡΙΦΟΣ.

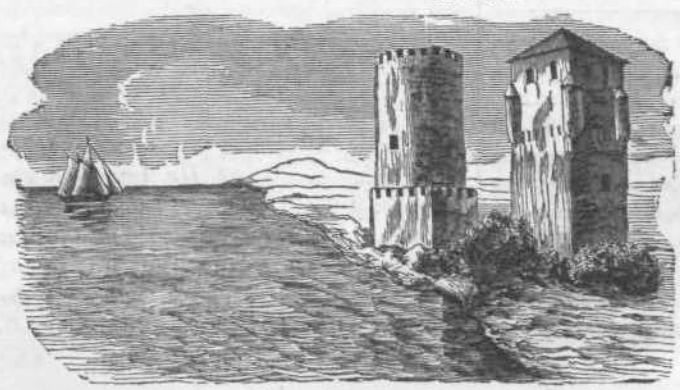

Ν ΚΑ (δις)
ΚΑ (δις)
ΚΑ (δις)